

अभिव्यक्ती

लिंग समभाव विशेषांक २०१८-१९
Gender Equality

श्री भैरवनाथ शिक्षण प्रसारक मंडळाचे

श्री भीमाशंकर बी.एड्. कॉलेज, लांडेवाडी

- आम्ही गुणवंत -

प्रथम वर्ष बी.एड.

काळे पल्लवी
प्रथम क्रमांक

शर्मा प्रिती बाला
द्वितीय क्रमांक

गुंजाळ सोनल
तृतीय क्रमांक

द्वितीय वर्ष बी.एड.

कोकणे सचिन
प्रथम क्रमांक

चौधरी सोनाली
द्वितीय क्रमांक

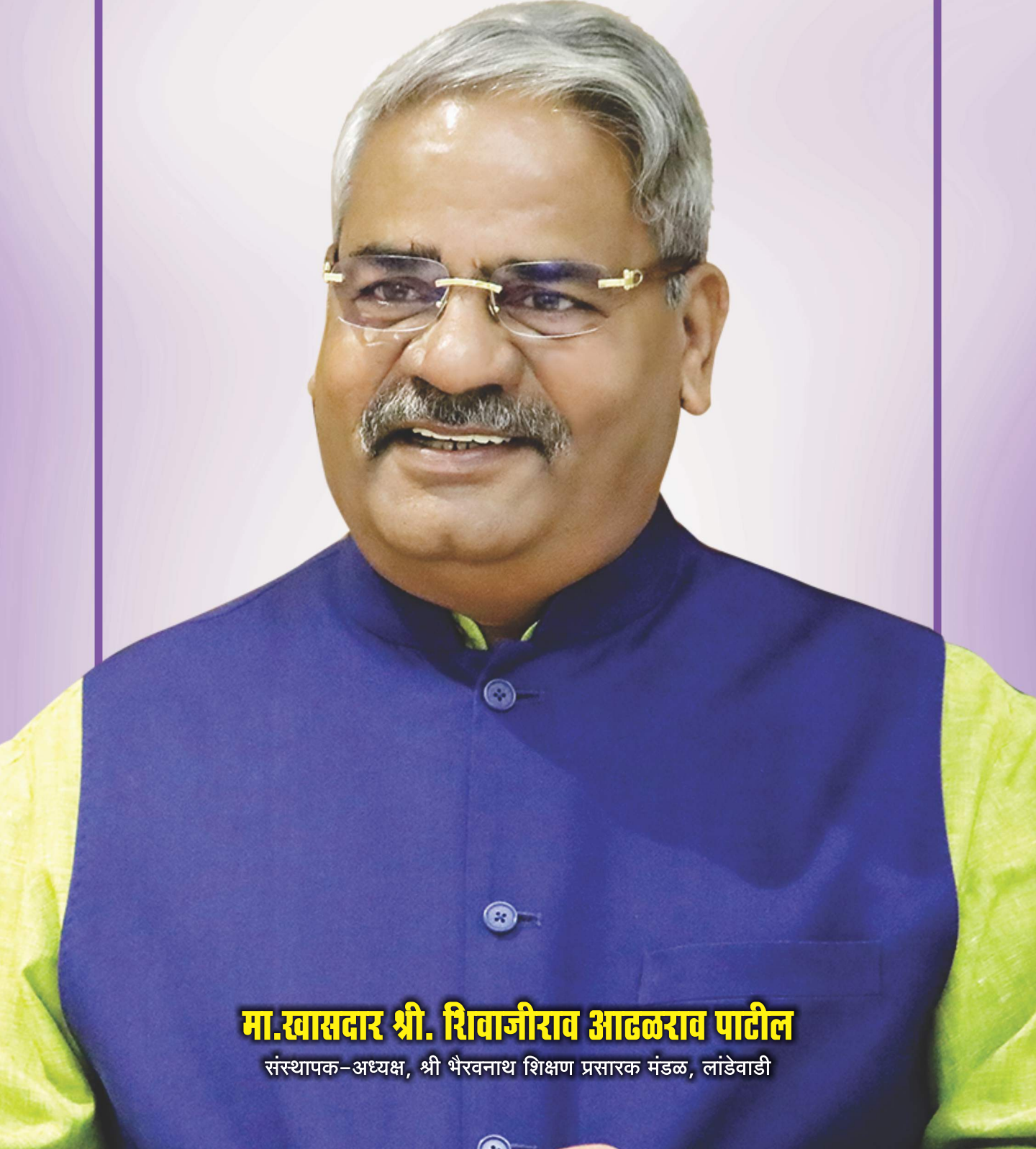

थोरात पुनम
तृतीय क्रमांक

शिक्षणशास्त्र महाविद्यालय शिक्षक व शिक्षकेतर कर्मचारी

जीवनाचे कार्य, पुढे नेणे मंत्र आता, जीवनाचा यात्री, मी गतीचा चाहता

मा.खासदार श्री. शिवाजीराव आढळराव पाटील

संस्थापक-अध्यक्ष, श्री भैरवनाथ शिक्षण प्रसारक मंडळ, लांडेवाडी

- विविध उपक्रम -

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ नियतकालिक स्पर्धेत द्वितीय पुरस्कार स्विकारताना

दिपावली सांस्कृतिक उत्सव

शिक्षक दिनानिमित्त 'शलाका' भित्तीपत्रक अनावरण

'शिवमल्हार' कला महोत्सव सादरीकरण

श्री. मकरंद टिळू यांचे जगण्यासाठी हसा व हसण्यासाठी जगा व्याख्यान

ग्रंथालय दिन साजरा करताना

रोटरी क्लब आयोजित व्यक्तिमत्व विकास कार्यशाळा

अभिव्यक्ती

लिंग समभाव विशेषांक २०१८-१९
Gender Equality

अभिव्यक्ती नियतकालिक समिती (सन २०१८-१९)

■ विशेष साहाय्य आणि सल्ला :

श्री. अक्षय शिवाजीराव आढळराव पाटील
सचिव, भैरवनाथ शिक्षण प्रसारक मंडळ

■ अध्यक्ष :

प्रा.संजय श्रीरंग चौधरी
प्राचार्य

■ संपादक :

प्रा. शामल संजय चौधरी

■ संपादन साहाय्य :

प्रा. यमुना शिवाजी यरोळकर
प्रा. विजया प्रदिप आढळराव

■ विद्यार्थी प्रतिनिधी :

थोरात सोमनाथ अरुण (प्रथम वर्ष)
बोर्डे स्नेहल महादेव (द्वितीय वर्ष)

SHIV SANKUL

SHRI BHAIRAVNATH SHIKSHAN PRASARAK MANDAL
SANSTHAPAK SHRI SHIVAJIRAO ADHALRAO PATIL

BLUE BELL
PREP
SCHOOL

■ अभिव्यक्ती

दि प्रेस अँड रजिस्ट्रेशन ऑफ बुक्स
नियम ८, फॉर्म ४ प्रमाणे आवश्यक माहिती

■ प्रकाशन स्थळ :

श्री भीमाशंकर बी.एड. कॉलेज, लांडेवाडी (चिंचोडी)

■ प्रकाशकाचे नाव :

प्रा.संजय श्रीरंग चौधरी
राष्ट्रीयत्व : भारतीय
पत्ता : श्री भीमाशंकर बी.एड. कॉलेज, लांडेवाडी
ता. आंबेगाव, जि. पुणे. ४१० ५०३
दूरध्वनी क्रमांक : ०२१३३ (२३५१०५)

■ संपादकाचे नाव :

प्रा. शामल चौधरी
राष्ट्रीयत्व : भारतीय
पत्ता : श्री भीमाशंकर बी.एड. कॉलेज, लांडेवाडी
ता. आंबेगाव, जि. पुणे. मोबाईल : ९७६३७२९१५२

■ मुद्रक व मुखपृष्ठ

श्री. प्रियेश गांधी
मधुबन प्रिंट सोल्युशन
मंचर, ता. आंबेगाव, जि. पुणे.मो. ९९६०५७०१००

■ अक्षरजुळणी

श्री. सागर किसन कोकणे
मधुबन प्रिंट सोल्युशन मंचर, ता. आंबेगाव, जि. पुणे.

■ मालकी

श्री भीमाशंकर बी.एड. कॉलेज,
लांडेवाडी (चिंचोडी), ता. आंबेगाव, जि. पुणे.
(श्री भैरवनाथ शिक्षण प्रसारक मंडळ यांचेतर्फे)
मी प्राचार्य संजय चौधरी असे जाहीर करतो की,
वर नमूद केलेला तपशील माझ्या
माहिती व समजुतीप्रमाणे खरा आहे.

– प्राचार्य संजय श्रीरंग चौधरी

महाविद्यालाची वैशिष्ट्ये

- ◆ पुणे विद्यापीठात सुवर्णपदक विजेते विद्यार्थी
- ◆ पुणे विद्यापीठाच्या विद्यार्थी कल्याण मंडळाअंतर्गत 'कमवा व शिका योजना' व विविध मार्गदर्शनपर योजना
- ◆ अनुभवी, तज्ज्ञ प्राध्यापकांचे मार्गदर्शन
- ◆ विविध उपक्रम, सेमिनार्स, परिसंवाद
- ◆ सुसज्ज, तंत्रज्ञानयुक्त वर्गखोल्या
- ◆ प्लेसमेंट सुविधा
- ◆ यशवंतराव चव्हाण मुक्त विद्यापीठाचा शालेय व्यवस्थापन पदविका अभ्यासक्रम
- ◆ सर्व शैक्षणिक व भौतिक सुविधा
- ◆ सुसज्ज ग्रंथालय, संगणक कक्ष
- ◆ २५ एकर निसर्गरम्य परिसर
- ◆ भव्य जलतरण तलाव
- ◆ १ एकर क्षेत्रात बोटॅनिकल गार्डन

या अंकातील एकूण पृष्ठे
(रंगीत पानांसह) ९८ आहेत.

अभिव्यक्ती या महाविद्यालयीन
नियतकालिकातील लेख तसेच कवितांमधून
व्यक्त झालेल्या मतांशी संपादक मंडळ सहमत असेलच असे नाही,
तसेच लेखन मजकुराची जबाबदारी त्या त्या कवी-लेखकाची आहे.
(फक्त खासगी वितरणासाठी)

श्री भैरवनाथ शिक्षण प्रसारक मंडळ
संस्था कार्यकारिणी

श्री. शिवाजीराव आढळराव पाटील	:	अध्यक्ष
सौ. कल्पना शिवाजीराव आढळराव पाटील	:	उपाध्यक्ष
श्री. अक्षय शिवाजीराव आढळराव पाटील	:	सचिव
श्री. बाबासाहेब दत्तात्रय आढळराव पाटील	:	सहसचिव
सौ. माधुरी अक्षय आढळराव पाटील	:	सदस्य
श्री. अपूर्व शिवाजीराव आढळराव पाटील	:	सदस्य

श्री भीमाशंकर बी.एड्. कॉलेज
महाविद्यालय विकास समिती

श्री. शिवाजीराव आढळराव पाटील	:	अध्यक्ष
प्रा. संजय श्रीरंग चौधरी	:	सचिव
सौ. कल्पना शिवाजीराव आढळराव पाटील	:	सदस्य
श्री. अक्षय शिवाजीराव आढळराव पाटील	:	सदस्य
श्री. बाबासाहेब दत्तात्रय आढळराव पाटील	:	सदस्य
प्रा. शामल संजय चौधरी	:	सदस्य
प्रा. तेजस्वी यशवंत फदाले	:	सदस्य
प्रा. यमुना शिवाजी यरोळकर	:	सदस्य
श्री. संदिप रामभाऊ आतकरी	:	शिक्षकेतर प्रतिनिधी

प्रा. संजय श्रीरंग चौधरी - प्राचार्य

प्रा चा र्य म नो ग त

शिक्षण हे सर्वांगीण सुधारणांचे प्रवेशद्वार आहे. हे लक्षात घेऊन शिक्षणाची गंगा आंबेगाव तालुक्यातील आदिवासी व दुर्गम भागातील सर्वसामान्य माणसाच्या दारापर्यंत पोहचविण्याचे काम मा.श्री. शिवाजीराव आढळराव पाटील यांनी श्री भैरवनाथ शिक्षण प्रसारक मंडळाची १९८९ मध्ये स्थापना करून सुरू केले. पूर्व प्राथमिक, प्राथमिक, माध्यमिक, उच्च माध्यमिक शिक्षणाबरोबरच शिक्षक, शिक्षणाची सोय आंबेगाव तालुका व परिसरातील विद्यार्थ्यांसाठी व्हावी यासाठी २००८-०९ मध्ये श्री भीमाशंकर बी.एड. कॉलेजची सुरुवात केली.

महाविद्यालयाचा प्राचार्य या नात्याने महाविद्यालयातील शैक्षणिक आणि सामाजिक प्रगतीचा आलेख उलगडणारा 'अभिव्यक्ती' हा अंक आपल्या हातात देताना मला अत्यंत आनंद होत आहे. हा अंक म्हणजे महाविद्यालयासाठी झटणाऱ्या प्रत्येक घटकाच्या मनाची अभिव्यक्ती होय. विद्यार्थी आणि महाविद्यालयातील संबंधित प्रत्येक घटकाला 'लिंग समभाव' (Gender Equality) या विषयाशी संबंधित व्यक्त होण्याची संधी या अंकातून मिळाली आहे.

व्यक्त होण्यासाठीच 'अभिव्यक्ती' हे व्यासपीठ आम्ही उपलब्ध करून दिलं आहे. आपल्या व्यथा, संवेदना व्यक्त करण्यासाठी कवितेचं दालन आहे.

बी.एड. प्रशिक्षणाच्या कालावधीमध्ये अनेक

अभ्यासपूरक व अभ्यासेत्तर कार्यक्रमाने प्रशिक्षण पूर्ण करावयाचे असते. विद्यार्थीरूपी मुर्तीमध्ये देवत्व आणणारा भावी शिक्षक तयार करावयाचा असतो. याच सोबत संस्थेची व महाविद्यालयाची परंपरा व वैशिष्ट्ये जपावी लागतात. महाविद्यालयात अभ्यासक्रमांबरोबरच वर्षभरात अनेक कार्यक्रम, उत्सव, चर्चासत्रे, कार्यशाळा, तज्ज्ञ व्याख्यातांचे मार्गदर्शन, सामाजिक जाणीव निर्माण व्हावी यासाठी काही सामाजिक उपक्रम इ.चे आयोजन केले जाते. त्यातलाच भावी शिक्षकांच्या विचारांना विशिष्ट दिशा मिळण्यासाठी 'अभिव्यक्ती' हाही एक उपक्रमच.

महाविद्यालयाच्या यशस्वी वाटचालीत आमच्या संस्थेचे संस्थापक अध्यक्ष मा.श्री. शिवाजीराव आढळराव पाटील यांच्या रूपाने चालता बोलता ज्ञानकोश, प्रेरणास्त्रोत, ऊर्जास्त्रोत आमच्या पाठीशी असल्यामुळेच सध्याच्या या खडतर वाटचालीत आम्हांला लढण्याची प्रेरणा मिळते, 'अभिव्यक्ती' च्या संपादिका प्रा.शामल चौधरी हे असंच एक व्यक्तिमत्व आहे. त्यांच्या आणि सर्व प्राध्यापकांच्या अथक परिश्रमातून हा अंक साकारला आहे. अभिव्यक्तीच्या अंतरंगात आपण डोकावाल व आमच्या या अंकाच्या रूपाने प्रथमच होणाऱ्या प्रयत्नांना योग्य ती दाद द्याल, या अपेक्षेसह हा अंक आपणास सादर करीत आहे.

प्रा. शामल संजय चौधरी

सं पा द की य

'अभिव्यक्ती' २०१८-१९ हे श्री भीमाशंकर बी.एड. कॉलेजचे सालाबादप्रमाणे प्रकाशित होणारे महाविद्यालयीन नियतकालिक आपल्या हाती देताना मला संपादक म्हणून विशेष आनंद होत आहे.

शैक्षणिक वर्ष २०१८-१९ च्या 'अभिव्यक्ती' नियतकालीकासाठी 'लिंग समभाव' 'Gender Equality' हा विषय निवडला आहे. कारण समाजामध्ये स्त्रिया आणि पुरुषांबाबत जे भेदभाव केले जातात, त्या सर्वांचे कारण आपल्याला त्यांच्या शारीरिक फरकामध्ये सापडेलच असे नसते. लिंग हे शारीरिक आहे तर लिंगसमभाव समाजात घडविला जातो. स्त्री-पुरुष यांना विशिष्ट प्रकारे वाढवले जाते. यात स्त्रियांनी व पुरुषांनी कसे वागावे हे शिकविले जाते. ह्याच स्त्रीत्व व पुरुषत्व ह्या कल्पना आहेत. या कल्पना माणसांच्या वागणुकीवर खोलवर प्रभाव टाकतात. स्त्रीत्व आणि पुरुषत्वाच्या रूढ कल्पना ह्या स्त्रिया आणि पुरुषांना साचेबद्ध करून एकमेकांविरुद्ध उभे करतात. उदा. स्त्रीने सहनशील, नम्र असावे तर पुरुषांना आक्रमक बनण्याची मुभा असते. ह्या कल्पना स्त्री पुरुषांवर अवास्तव ओझे लादतात. उदा. पुरुषांना रडायची मोकळीक नसते. अशा तऱ्हेने लिंगभाव हा सामाजिक-सांस्कृतिक संरचनातून घडवला जातो. उदा. जात, धर्म, वय इ.

वेगवेगळ्या संस्कृतीनुसार लिंगभाव बदलत राहतो. पुरुषप्रधान समाजात लिंगभावाची जडणघडण पुरुषांना झुकते माप देणारी असते आणि तुलनेने स्त्रियांना पक्षपाताला अधिक तोंड द्यावे लागते. पुरुष कुटुंबप्रमुख, पुरुषाकडे मालमत्तेची मालकी, लग्न झाल्यानंतर स्त्रियांनी सासरी जाणे. पितृवंशीय व्यवस्था ह्या सामाजिक प्रक्रिया आपली समाजव्यवस्था पुरुष प्रधान असल्याचे दर्शवतात. अशा समाजात स्त्रीचे स्थान दुय्यम बनते. याचा गंभीर परिणाम म्हणजे स्त्रियांवर होणारे अत्याचार, बहुतेक स्त्रियांना आपल्या दुय्यम स्थानामुळे अत्याचारांना तोंड द्यावे लागते. अधिकाधिक स्त्रिया सार्वजनिक क्षेत्रात अनेक जबाबदाऱ्या निभावत आहेत. आणि स्त्रियांवरील अत्याचाराच्या घटनाही वाढत आहेत. ह्यासाठी सामाजिक प्रबोधन आणि स्त्रियांचा माणूस म्हणून आदर समाजात रुजवणे गरजेचे आहे.

थोडक्यात असे म्हणता येईल की, लिंगभाव म्हणजे स्त्रियांचा वेगळा विचार नव्हे तर लिंगभाव म्हणजे एखाद्या समाजातील स्त्रिया आणि पुरुषांची सापेक्ष सामाजिक स्थिती, अर्थात आजपर्यंत प्रामुख्याने स्त्री-पुरुष ह्या दोन लिंगभाव अस्मितांचाच विचार झाला आहे. याहून भिन्न लिंग व लिंगभाव अस्मिता समजून त्याचीही लिंगभाव संवेदनशील

दृष्टीकोनातून चिकित्सा होणे गरजेचे आहे. तसे काही प्रयत्न चालू असल्याचे दिसते व त्या प्रयत्नाचाच एक भाग म्हणजे लिंगसमभाव विशेषांक...

अभिव्यक्ती या आमच्या महाविद्यालयीन नियतकालिकात महाविद्यालयीन विद्यार्थी, विद्यार्थ्यांनी, शिक्षकांनी या लिंग समभाव विशेषांकात भरघोस योगदान दिले असून या अंकातील आमची झेप ही छोटीशी असली तरी हा अनुभव खूप आनंद देणारा आणि शिकविणारा होता. नियतकालिकाचे संपादन करताना होणाऱ्या अनेक गमती-जमती मजेशीर असतात. सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठाच्या नियमावलीनुसार हा अंक तयार करण्याचा प्रयत्न केला आहे. बी.एड. अभ्यासक्रमाचे स्वरूप पाहता वेळेच्या उपलब्धतेनुसार हा अंक आम्ही जुळविला आहे.

अभिव्यक्ती या शीर्षकाशी प्रमाण ठेवून हा अंक जुळविला आहे. स्वतःला व्यक्त करणे, स्वतःच्या विचारांसह लेखनात उतरविणे हा प्रत्येक व्यक्तीचा मूलभूत अधिकार आहे.

रंग, रेषा, चित्र, लेखन, शिल्प, गायन, वादन, नृत्य, इथून तर थेट अभिनयापर्यंत अभिव्यक्तीचा प्रवास कल्पिता येतो.

अभिव्यक्ती हे मूल्य स्वातंत्र्य भावनेशी निगडीत आहे. **Right of Expression** या संकल्पनेत आपल्या भारतीय राज्यघटनेत अत्यंत महत्त्व असून आजकाल समाजात अभिव्यक्ती स्वातंत्र्यावरून विचारमंथन होत आहे.

शिक्षणशास्त्र महाविद्यालयाच्या या अभिव्यक्तीत विद्यार्थी, प्राध्यापक यांनी सहभाग घेऊन गद्य, पद्य विभागात आपले लेखन समाविष्ट केले आहे.

सदर अंकासाठी हिंदी आणि इंग्रजी या भाषेतूनही साहित्य उपलब्ध झाले आहे. अंकासाठी साहित्य जमविताना ते शिक्षक, विद्यार्थी, पालक आणि सर्वसामान्य जनांसाठी उपयोगी पडेल हा दृष्टिकोन ठेवला आहे.

अभिव्यक्तीमधील साहित्याचा दर्जा राखून त्यात गुणवत्तापूर्ण वाढ होण्याची काळजी घेतली आहे. ललित लेखनाच्या माध्यमातून अभिव्यक्त होण्यासाठी

विद्यार्थ्यांचा कल हा गद्य लेखनाकडे दिसतो. त्यातही बरेच गद्य संकलित प्रकारचे आहेत. किंवा त्यात फेरबदल केला असल्याचे प्रथमदर्शनी जाणवते मात्र पुढे पुढे प्रसिध्दीनंतर लेखक, कवी असे करत नाही. ते केवळ अनुभवास प्राधान्य देऊ लागतात.

आजकाल समाजात लिंग समानतेचा दिसणारा आभास या अंकात केंद्रवर्ती लेखन म्हणून आणण्याचा प्रयत्न केला आहे. त्यातून योग्य बोध समाजाने घ्यायला हवा. हा अंक बनविताना अनेक प्रकारचे लेख आणि उतारे हे नाकारावेही लागले आहेत. मजकूरात भाषेचे भान राखण्याचा प्रयत्न केला आहे. हिंदी, इंग्रजी प्रभावातून लिहिली जाणारी मराठी अलीकडे भेडसावते आहे. त्याकडे जाणीवपूर्वक लक्ष देण्यात येऊन तसे बदल करण्याचा प्रयत्न केला आहे. संस्थेचे अध्यक्ष मा. खासदार शिवाजीराव आढळराव पाटील, सचिव मा. अक्षय आढळराव पाटील यांच्या विशेष सहाय्य व सल्ल्याने हा अंक निर्माण झाला आहे.

नियतकालिक समितीतील सर्व सहकारी प्राध्यापक, विद्यार्थी, प्रसिध्दी विभाग यांनी संपादनात सहकार्य केले म्हणून अंक आकारास येऊ शकला. संस्थेच्या इमारतीची उत्कृष्ट छायाचित्रे ठिकठिकाणी वापरणे, चित्रांची निवड करणे असे काम करताना खूपच आनंद मिळाला.

मधुबन प्रिंटर्सचे प्रियेश गांधी, अक्षर जुळणीकार सागर कोकणे यांनी अंकाचे काम प्रत्यक्ष पार पाडले आहे. त्यांची मी अत्यंत आभारी आहे.

अभिव्यक्ती हे नाव अंकाच्या पूर्णतेसोबतच आकाराला आले आहे असे वाटते.

अभिव्यक्ती
- साहित्य विभाग -

अ.क्र.	लेखाचे नाव	लेखकाचे नाव	पृष्ठ क्र.
१	लिंग समभाव	घुमरे शितल प्रल्हाद	१२
२	स्त्री-पुरुष समानता	खेत्री सविता भरत	१३
३	Equal opportunity for men and women: where do we start?	Ghuge Surekha Sahebrao	१५
४	Global Issues: Gender Equality and Women's Empowerment	Pokharkar Puja Limbaji	१६
५	स्त्री पुरुषाची वास्तविकता	सातकर स्नेहल शिवाजी	१८
६	स्त्री जातक संधीची समानता व समानतेची संधी	दोंडकर सुलभा ज्ञानेश्वर	२०
७	यशश्री	लॉडे माधुरी तुळशीराम	२२
८	२१ व्या शतकात स्त्रीचे स्थान	वैद्य प्रणिता विलास	२३
९	मुलगा मुलगी एक समान दोघेही उंचावतील देशाची मान	लांडगे सुमित भगवान	२५
१०	मुलगा मुलगी एक समान	बांगर सुरेखा संपत	२७
११	कौटुंबिक हिंसाचार	बोरसे वंदना दगडू	२९
१२	स्त्री- भ्रूणहत्या	राखुंडे शामल जयवंत	३१
१३	स्त्री पुरुष समान वागणुक-काळाची गरज	महामुनी सोनाली रंगनाथ	३२
१४	स्त्री-पुरुष समानतेची शिकवण मुलांना अशी द्या	गुंजाळ सोनल अजित	३३
१५	समानतेची वागणुक	भुजबळ सुषमा अशोक	३४
१६	लिंग समभाव	थोरात सोमनाथ अरूण	३५
१७	What we need equality or respect	Waman Madhavi Devidas	३८
१८	Achieving Gender equality in India	Nighot Pallavi Baban	४०
१९	Gender equality in education	Kale Pallavi Kapil	४१
२०	Equality	Waikar Santosh Narhari	४२
२१	A basic right of men & women Gender equality	Chavan Sunil Atmaram	४४
२२	Gender equality	Dahotre Purnima	४६
२३	Gender equality in India	Prof. Choudhary Sanjay S.	४८
२४	समानतेच्या वाटचालीत महिला विषयक कायदे	प्रा. चौधरी शामल संजय	५६
२५	Gender equality- Situation in India	Prof. Tejaswini Y. Fadale	६०
२६	जेण्डर संवेदीकरण में शिक्षक शिक्षा की भूमिका	प्रा. यमुना शिवाजी यरोळकर	६२
२७	स्त्री पुरुष समानता काळाची गरज	प्रा. आढळराव विजया प्रदिप	६४
२८	स्त्री स्वातंत्र्य	प्रा. आढळराव योगिता शैलेश	६६
२९	स्त्री पुरुष समानता स्वतःपासून, स्वतःच्या कुटुंबापासून	प्रा. गायकवाड अनिकेत हेमंत	६८
३०	संवादातून समानता	पाटील मोहिनी नारायण	७०
३१	Gender equality concept & Meaning	Mishra Deepkumar Ramkith	७१

लिंग समभाव (Gender Equality)

घुमरे शितल प्रल्हाद बी.एड्.द्वितीय वर्ष

लिंग समभाव म्हणजे Gender equality होय किंवा लिंग समभावाचा सरळ सोपा व साधा अर्थ म्हणजे स्त्री पुरुष समानता होय.

आपल्या समाजातील जात, धर्म, लिंगावर आधारित सर्व प्रकारचे भेदभाव हद्दपार व्हावेत यासाठी आज देखील मोठ्या प्रमाणावर प्रयत्न केले जात आहेत.

स्त्री पुरुषासारखी आहे भक्कम

सर्व काम करण्यास आहे सक्षम

स्त्री पुरुष समानतेबद्दल सगळीकडेच बोललं जातं. २१ व्या शतकात आपण वावरत असताना किती प्रमाणात हा बदल झाला आहे? तर याच उत्तर येते की, खूप कमी, काही प्रमाणात किंवा बदलाच्या दिशेने वाटचाल चालू आहे. म्हणजे अजूनही १००% लिंग समभावाचे चित्र आपल्याला पाहायला मिळत नाही. याचे महत्त्वाचे कारण म्हणजे रंजले गंजलेले विचार, आचार रूढी, परंपरेचा पगडा अजूनही आहे.

लिंग भेदभाव नाहीसा करण्यासाठी अगदी प्राचीन काळापासून म्हणजे स्वातंत्र्योत्तर काळानंतर खूप मोठ्या प्रमाणावर प्रयत्न करण्यात आले आणि आज २१ व्या शतकात आपण त्याचीच फळे चाखत आहोत. म्हणजे अगदी शंभर टक्के नाही पण ऐंशी ते नव्वद टक्के आपल्याला हा बदल जाणवत आहे.

संसार रथाच्या दोन चाकापैकी एक चाक

म्हणजे स्त्री असतं, स्त्री असतं...

त्यामुळे समाजात वावरताना त्यांना मान, सन्मान, प्रतिष्ठा, चांगला दर्जा किंवा त्या प्रकारची वातावरण निर्मिती करणे हे समाजाचे महत्त्वाचे ध्येय किंवा उद्दिष्ट आहे असे म्हटल्यास वावगे ठरणार नाही.

लिंग समभाव म्हणजे स्पर्धात्मक बरोबरी

नाही तर घरातील आर्थिक, सामाजिक व कौटुंबिक निर्णय जे आत्तापर्यंत फक्त पुरुष घेत होते परंतु त्या सर्व निर्णयामध्ये तिचा सहभाग असणे, नोकरी करणे, पुरुषांसारखे कपडे घालणे, म्हणजे स्त्री पुरुष समानता किंवा लिंग समभाव नव्हे तर प्रत्येक क्षेत्रात पुरुषांच्या बरोबरीने काम करणे, घरातील प्रत्येक काम दोघांनीही करणे, म्हणजे लिंग समभाव होय.

आज २१ व्या शतकात आपण एवढ्या मोठ्या प्रमाणावर प्रगती केली आहे. परंतु आजही घरातील प्रत्येक काम ही महिला किंवा स्त्रीच करते असे का? आपण पाहतो ही स्त्री आज प्रत्येक क्षेत्रात पुरुषांच्या खांदयाला खांदा देऊन काम करते परंतु घरी आली की रूढी, परंपरा, धर्म, जात, वंश लिंग, नैतिकता यावर किंवा या विचारांवर गुरुफटली जाते हे चित्र कोठेतरी बदलेले पाहिजे. परंतु पुरुष प्रधान संस्कृतीत ह्या बाबी बदलायलाच तयार नाहीत आणि मला असं वाटतं हे चित्र कुठेतरी बदललेच पाहिजे.

सर्व क्षेत्रांतील जबाबदाऱ्या दोघांनी एकमेकांच्या विचारांनी सहकार्याने पार पाडाय्यात आपआपले 'इगो' बाजूला सारून एकमेकांना साथ देऊन तडजोडी करून कौटुंबिक, आर्थिक सामाजिक सर्वच प्रश्न-समस्या सोडवाय्यात. प्रत्येक गोष्टीतील निर्णय एकत्रित विचारांनी घ्यावेत. या कारणांमुळे लिंग समभावावर विपरित परिणाम होणार नाही आणि स्त्री-पुरुष समस्या कायमस्वरूपी नष्ट होईल.

स्त्री-पुरुष समानता

खेत्री सविता भरत बी.एड्.द्वितीय वर्ष

आपल्या समाजातील जाती, धर्म, लिंग, वंश आधारित सर्व प्रकारचे भेद-भेदभाव नष्ट व्हावेत अशी संवेदना जागविणारी 'नको भेदाभेद' ही मोहिम सध्या समाजात राबविण्यात येत आहे.

लिंग, जात, धर्म, पद, प्रतिष्ठेपायी कित्येक वेळा महिलांना दुय्यम स्थान मिळते समानता ही फक्त कागदावर आणि भाषणात वापरण्यापुरतीच राहते. प्रत्यक्ष व्यवहारात नाही. उदा. सैन्यदलात केवळ महिला म्हणून पदोन्नती डावलली गेलेली एकटी महिला असेल, परितक्त्या, विधवा, कुमारी माता, प्रौढ कुमारिका, तर या आधुनिक काळातही तिचे जीवन तिला सुखाने जगू देत नाही. कधी अत्याचार, बलात्कार, एकतर्फी प्रेम, अॅसिड फेकणे, भर रस्त्यात रॉकेल टाकून जाळणे. कुमारी मातेच्या मुलाची तिच्याप्रमाणे हेटाळणी हे एकल महिलांचे प्रश्न आता ऐरणीवर आले आहेत. मालमत्तेत महिलांना समान सहभाग नुसते म्हटले जाते पण प्रत्यक्षात मुली नातेसंबंध बिघडायला नको म्हणून आपला वाटा घेत नाहीत. पत्नीच्या माहेरवरून आलेली वस्तू किंवा मालमत्ता भाऊ अभिमानाने दाखवतात, तेच हाथ बहिणीला देताना का थरथरतात? परंतु कितीही त्रास झाला, तरी महिलांनी समान वाटणी आर्थिक आणि कामाची उचलावी, ते दोघांचे कर्तव्य आहे. महिलांना मंदिर प्रवेशात होणारी आडकाठी, ही तर पुरातन गोष्ट आहे. कोल्हापूरच्या अंबामातेच्या गाभान्यातील प्रतिबंध दोन वर्षांपूर्वी महिलांनी आंदोलन करून तो दूर केला. शंकराच्या, कार्तिकेय मंदिरात प्रवेश निषिद्ध का? याशिवाय पाप लागते, घरावर अरिष्ट, पतीला घातक त्याचा लवकर मृत्यू या साऱ्या भाकड, खोट्या समजुती आहेत.

समाजाने बदल स्वीकारणे महत्त्वाचे, हे न्या. रानडे यांनी पटवून दिले. त्या काळात रमाबाई रानडेनी ठामपणे नकार दिला. केशवपनाला सर्वच

महिलानी जात, धर्म विसरून त्यांच्यावर होणारे अन्याय दूर करण्यासाठी एकत्र यावे. 'उध्दरेत् आत्मानां आत्मनः' हा भगवत् गीतेचा संदेश प्रत्यक्ष अमलात आणावा.

मानवता हाच धर्म :

हिंदू, मुस्लिम, बौध्द, ख्रिश्चन, शीख, पारशी मानवाचे खरे धर्म नव्हे मानवता हाच खरा धर्म होय आणि मानवता सुराज्यासाठी या मानवधर्माची आवश्यकता आहे त्यामुळे इतर सर्व धर्म भारतातून हद्दपार झाले पाहिजे, कारण मानवाचा धर्म हा सत्य आणि नीती आहे, बाकी सर्व कुरापती आहेत. मानवताधर्माचे लक्षण म्हणजे व्यक्तीस्वातंत्र्य. प्रत्येक व्यक्ती स्वतंत्र आहे, मग ती स्त्री असो की पुरुष असो. मानवताधर्म धार्मिक स्वातंत्र्याबरोबरच राजकीय, सामाजिक, आर्थिक, शैक्षणिक या सर्वच स्वातंत्र्याचा पुरस्कार करतो. समता हा मानव धर्माचा दुसरा पैलू आहे बंधुत्व हेही मूल्य मानवता धर्म जोपासते.

पुरुषांची मानसिकता बदलावी :

मानवी इतिहासात स्त्रियांना सहभाग बरोबरीचा आहे. शुभअशुभच्या निमित्ताने मंदिरांसारख्या ठिकाणी त्यांची अडवणूक करणे अमानवी कृत्य आहे. आजच्या आधुनिक काळातही स्त्रियांकडे पाहण्याचा दृष्टीकोन प्रगल्भ नाही, ही खेदाची गोष्ट आहे. जग बदलत आहे, मग आपण का नाही बदलत? प्रबोधनातून पुरुषांची मानसिकता बदलण्याचा प्रयत्न केला पाहिजे. गावखेडयातील स्त्रीया, मजूरी करणाऱ्या स्त्रिया यांची स्थिती याचा तर विचार न केलेला बरा. समग्र जग बदलायचे असेल, तर स्त्रियांकडे पाहण्याचा दृष्टीकोन बदलावा लागेल.

प्रबोधनाची गरज :

लिंग, जात, धर्म, पद, प्रतिष्ठा यावरून

समाजात भेद आहेत, कारण आपल्या मनातच भेदभावना खोलवर रुजलेली आहे. मुलगा-मुलगी भेद घरातच जन्मतः केला जातो. मूल शाळेत प्रवेश करताच मुलांच्या व मुलींच्या वेगळ्या यादया, वेगळ्या रांगा, पहिला- दुसरा असे भेद आपण कोवळ्या बालकांच्या मनात रुजवत असतो. यातून पुरुषप्रधान मानसिकतेला आपण खत-पाणी घालत असतो. प्रवेश अर्जावर धर्म, जात कोरून ती पुढील पिढीत वाहून नेणारे आपणच वाहक असतो. हे जोपर्यंत चालू आहे. तोपर्यंत सामाजिक भेदाभेद हटणे अशक्य आहे. मुलीला गर्भात मारले जाणे हा याच मानसिकतेचा परिणाम आहे. महिला आणि त्यांचे प्रश्नही याच पुरुषप्रधान मानसिकतेतून उद्भवले. मालमत्तेत महिलांना समान सहभाग देणे हा उपाय काही महिलांना आर्थिकदृष्ट्या फायदेशीर वाटत असला, तरी घराघरातील स्वास्थ बिघडवण्यास तो बऱ्याच अंशी कारणीभूत ठरला आहे.

दोघेही कमवते असले, तरी देखील रोज सकाळी उठून बायकांनीच दोघांचा पोळीभाजीचा डबा तयार करून नवऱ्याला हातात देणे, मुलांना शाळेसाठी तयार करणे, दमुन रात्री आल्यावर पुन्हा रात्रीचा स्वयंपाक करणे, मुलांचा अभ्यास घेणे, रविवारी घरातील निवड टिपण करणे, रविवारी देखील नवरोबांचे पेपरवाचन व महिलांचे ब्रेकफास्ट करणे ह्या गोष्टी सर्रास दिसून येतात हा भेद देखील महत्त्वाचा आहे. घरात, आंगोळ, जेवण पुरुषांनंतर करणे, नवऱ्याचे पाय चेपणे इ. ही भेदाची सवय महिलांनीच लावलेली दिसून येते. ऑफीसमध्ये देखील महिला बॉसचा तिरस्कार करणे, अपमान करणे, महिलांचे प्रमोशन व पुरुष सहकाऱ्यांच्या पुढे जाणे डावलले जाते हे भेद देखील स्पष्ट दिसून येतात. अजुनही आपल्या सिनेमांमध्ये व टिव्ही मालिकांमध्ये विधवा स्त्रीला पांढऱ्या साडीतच दाखवतात व प्रेक्षक देखील ह्या गोष्टी आवडीने स्वःताला रंगवून पाहतो व ह्या भेदाचे उदात्तीकरणच

होत आहे. स्थानिक स्वराज्य संस्थांच्या पातळीवर ५० टक्के आरक्षण ठेवून महिलांना पुढे येण्यास वाव दिला असला, तरी राजकारणी पुरुष उपकार केल्याप्रमाणे स्वःताच्या बायकोला, बहिणीला, वहिनीला, आईला ग्रामपंचायतीचे तिकिट देऊन उपकृत करतो व स्वतःचे पुरुषी राजकारण दामटवत राहतो.

अवडंबराला तिलांजली दया :

आपण २१ व्या शतकात वावरत आहोत असे अभिमानाने सांगणारे आपणच लिंगभेद. जातीयवाद यासारखी अंधश्रद्धेची झापडे डोळ्यावर बांधून आहोत. एकीकडे स्त्री-पुरुष समानतेच्या गप्पा मारायच्या आणि महिलांना देवळाच्या गाभान्यात प्रवेश बंदी करायची हा न्याय योग्य नव्हे. मुलगी जन्माला आली, की खेडोपाडी अजुनही आई वडीलांच्या कपाळावर असंख्य आठयांचे जाळे पसरते. मुलीने जातीबाहय लग्न केले, म्हणून तिला वाळीत टाकणारे किंवा तिचा गळा घोटणारे, आईबाप पाहिले, की ही माणसे म्हणून जगण्याच्या लायकीची नाहीत हेच वाटते. मासिक पाळी हा प्रत्येक स्त्रीचा धर्म आहे. सोवळेओवळे, विटाळ याच्या नावाखाली स्त्रियांना मंदीराच्या गाभान्यात प्रवेश द्यायचा नाही हे कोणत्याही साधूसंतांनी अथवा देवदेविकांनी घालून दिलेले नियम नाहीत, तर हे माणसांनी माजवलेले अवडंबर अथवा प्रस्थ आहे.

याला कधीतरी तिलांजली देण्याची गरज आहे. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर, ज्योतिराव फुले यांसारख्या थोर व्यक्तींनी जातीभेद, स्पृश्य अस्पृश्य हे भेद नष्ट करण्यासाठी उभे आयुष्य वेचले, पण वरील घटना पाहिल्या, की त्याचा म्हणावा तसा बोध लोकांनी घेतलेला दिसत नाही. आज सर्वच क्षेत्रात स्त्रियांनी अटकेपार झेंडा रोवला आहे. तेव्हा त्यांना कमी लेखणे अथवा भेदा-भेद करणे म्हणजे चार पावले मागे जाण्यासारखे आहे.

Equal opportunity for men and women: where do we start?

Ghughe Surekha Sahebrao B.Ed.I Year

In recent years businesses have made a lot of progress in closing the gender gap. Women now account for about 40 per cent of the total global workforce and are taking more leadership positions. There are also far less limitations on the type of job that women can have.

This progress is positive, but there's still a long way to go to close the gender gap for good. A report by the World Economic Forum found that the global progress in levelling the gender playing field has stalled since 2013. In fact, the UK now comes 15th in a global ranking of four areas that include education, health, the workplace and political representation – a drop from 9th place in 2006.

This isn't just an issue for women, but for businesses as a whole. Research shows that companies with the highest gender diversity see a higher return on equity and a stronger stock price growth compared to the industry average. So, what can businesses do to provide equal opportunities for both men and women to thrive in the workplace?

Create the right working environment

Gender equality starts with the right working culture. Does the business actively promote and support equal opportunities? Is there a fair representation of both men and women in leadership positions? And if not, why? Is the business actively encouraging both men and women to climb up the ranks – and are they provided with the right tools and training to do so? These

are all important questions to ask when building an inclusive culture.

Equal opportunity for men and women to excel. We know that women still have limited presence on boards of directors around the world, even though this gender gap can undermine a company's potential value and growth. Having higher diversity across the board can improve business performance by broadening access to information and encouraging different viewpoints.

However, just because a business or industry may have a higher ratio of females, doesn't mean it's doing all it can to help women succeed. In the creative industries, for example, there's a large proportion of female employees yet, they only represent a small proportion of director level roles.

To succeed, businesses need to be aware of the biases and behaviours that could be detrimental to their working environment. Subtle biases can be so ingrained in the business that they're hard to see. It's the job of an employer to provide the training that is needed to nip this in the bud. If the business is struggling to combat these ingrained behaviours, external support through annual employee engagement surveys can help identify what areas of the company need to improve. Create the right balance of personal and professional life.

Global Issues: Gender Equality and Women's Empowerment

Pokharkar Puja Limbaji B.Ed.II Year

Gender equality is a human right, but our world faces a persistent gap in access to opportunities and decision-making power for women and men.

Globally, women have fewer opportunities for economic participation than men, less access to basic and higher education, greater health and safety risks, and less political representation.

Guaranteeing the rights of women and giving them opportunities to reach their full potential is critical not only for attaining gender equality, but also for meeting a wide range of international development goals. Empowered women and girls contribute to the health and productivity of their families, communities, and countries, creating a ripple effect that benefits everyone.

The word gender describes the socially-constructed roles and responsibilities that societies consider appropriate for men and women. Gender equality means that men and women have equal power and equal opportunities for financial independence, education, and personal development. Women's empowerment is a critical aspect of achieving gender equality. It includes increasing a woman's sense of self-worth, her decision-making power, her access to opportunities and resources, her power and control over her own life inside and outside the home, and her ability to effect change. Yet gender issues are not focused on women

alone, but on the relationship between men and women in society. The actions and attitudes of men and boys play an essential role in achieving gender equality.

Education is a key area of focus. Although the world is making progress in achieving gender parity in education, girls still make up a higher percentage of out-of-school children than boys. Approximately one quarter of girls in the developing world do not attend school. Typically, families with limited means who cannot afford costs such as school fees, uniforms, and supplies for all of their children will prioritize education for their sons. Families may also rely on girls' labor for household chores, carrying water, and childcare, leaving limited time for schooling. But prioritizing girls' education provides perhaps the single highest return on investment in the developing world. An educated girl is more likely to postpone marriage, raise a smaller family, have healthier children, and send her own children to school. She has more opportunities to earn an income and to participate in political processes, and she is less likely to become infected with HIV.

Women's health and safety is another important area. HIV/AIDS is becoming an increasingly impactful issue for women. This can be related to women having fewer opportunities for health education, unequal power in sexual partnership, or as a result of gender-based violence. Maternal health is also an issue of specific

concern. In many countries, women have limited access to prenatal and infant care, and are more likely to experience complications during pregnancy and childbirth. This is a critical concern in countries where girls marry and have children before they are ready; often well before the age of 18. Quality maternal health care can provide an important entry point for information and services that empower mothers as informed decision-makers concerning their own health and the health of their children.

A final area of focus in attaining gender equality is women's economic and political empowerment. Though women comprise more than 50% of the world's population, they only own 1% of the world's wealth. Throughout the world, women and girls perform long hours of unpaid domestic work. In some places, women still lack rights to own land or to inherit property, obtain access to credit, earn income, or to move up in their workplace, free from job discrimination. At all levels, including at home and in the public arena, women are widely underrepresented as decision-makers. In legislatures around the world, women are outnumbered 4 to 1, yet women's political participation is crucial for achieving gender equality and genuine democracy.

The World Economic Forum recently ranked the United States as 19th in the world on its gender gap index. With women comprising less than one fifth of elected members of Congress, the report identifies political

empowerment as the greatest gender equity issue for the United States. The U.S. ranked higher in economic empowerment, but women's earning power remains approximately 20% lower than men's. Women in the United States have a very high ranking of educational attainment, though, with high levels of literacy and enrollment in primary, secondary, and university education. At present, there are more U.S. women attending college than men. Globally, no country has fully attained gender equality. Scandinavian countries like Iceland, Norway, Finland, and Sweden lead the world in their progress toward closing the gender gap. In these countries, there is a relatively equitable distribution of available income, resources, and opportunities for men and women. The greatest gender gaps are identified primarily in the Middle East, Africa, and South Asia. However, a number of countries in these regions, including Lesotho, South Africa, and Sri Lanka, outrank the United States in gender equality.

स्त्री-पुरुषाची वास्तविकता

सातकर स्नेहल शिवाजी बी.एड्.प्रथम वर्ष

भारताचे माजी राष्ट्रपती डॉ.ए.पी.जे अब्दुल कलाम यांनी भारताबद्दल एक वक्तव्य केले होते की २०२० साली आपला भारत हा महासत्ता होईल. त्यांचे हे वक्तव्य खरं होताना तर दिसतयं कारण आज भारताने सर्वच क्षेत्रामध्ये खुप मोठी प्रगती केलेली आहे. परंतू भारत हा जरी प्रगतीच्या दिशेने दिवसेंदिवस वाटचाल करत असला तरी भारतामध्ये अजुनही अशा काही समस्या आहेत कि ज्यांचे अजुनही निराकारण झाले नाही त्यातीलच एक आज भेडसवणारी समस्या म्हणजे स्त्री-पुरुष समानता, लिंग समभाव.

स्त्री-पुरुष समानता ही आजही प्रखर समस्या आहे, त्याचे कारण म्हणजे स्त्रियांना जरी ३३ टक्के आरक्षणावरून ५० टक्के आरक्षण झाले असले आणि आज सर्वच क्षेत्रात महिला या पुरुषांच्या खांदयाला खांदा लावून जरी काम करत असल्या तरीही समाजात स्त्री-पुरुष, मुलगा-मुलगी असा भेदभाव हा आजही कायमच आहे. बाळाचा जन्म ही आयुष्यातील अत्यंत आनंदाची घटना मानली जाते. परंतु विविध संस्कृती असणाऱ्या व समाजातील यश-अपयश, आनंद-दुःख तसेच प्रथा परंपरांच्या निकषांवर जगात सगळीकडेच पुत्राचा जन्म ही आनंदाची तर कन्येचा जन्म हि नकोशी बाब मानली जाते. याचे मुख्य कारण म्हणजे मुलगा हा घराची वंश, परंपरा पुढे नेतो त्यामुळे तोच खरा कुलदिपक असतो पण याच वंशाच्या दिव्याला जन्माला घालणाऱ्या मुलीला मात्र या समाजात दुय्यम स्थानच दिले जाते. हे खरे पण आज ज्यांना मुली आहे त्यांचा वंश चालू राहिल पण ज्यांना फक्त मुलगेच आहेत त्यांना मात्र नातवंडाचे तोंड बघता येईलच असे नाही.

मुलगा आणि मुलगी एकाच आईच्या उदरातुन जन्म घेतात मग तरीही दोघांना वेगवेगळ्या

प्रकारची वागणूक कशासाठी दोघांनाही जन्म देताना एका स्त्रीला सारख्याच वेदना होतात ना! मग तरीही तू मूलगी आहेस म्हणून तिने काय करायच आणि काय करायचं नाही याच बाळकडू अगदी तिला पाळण्यात असल्यापासूनच दिलं जात.

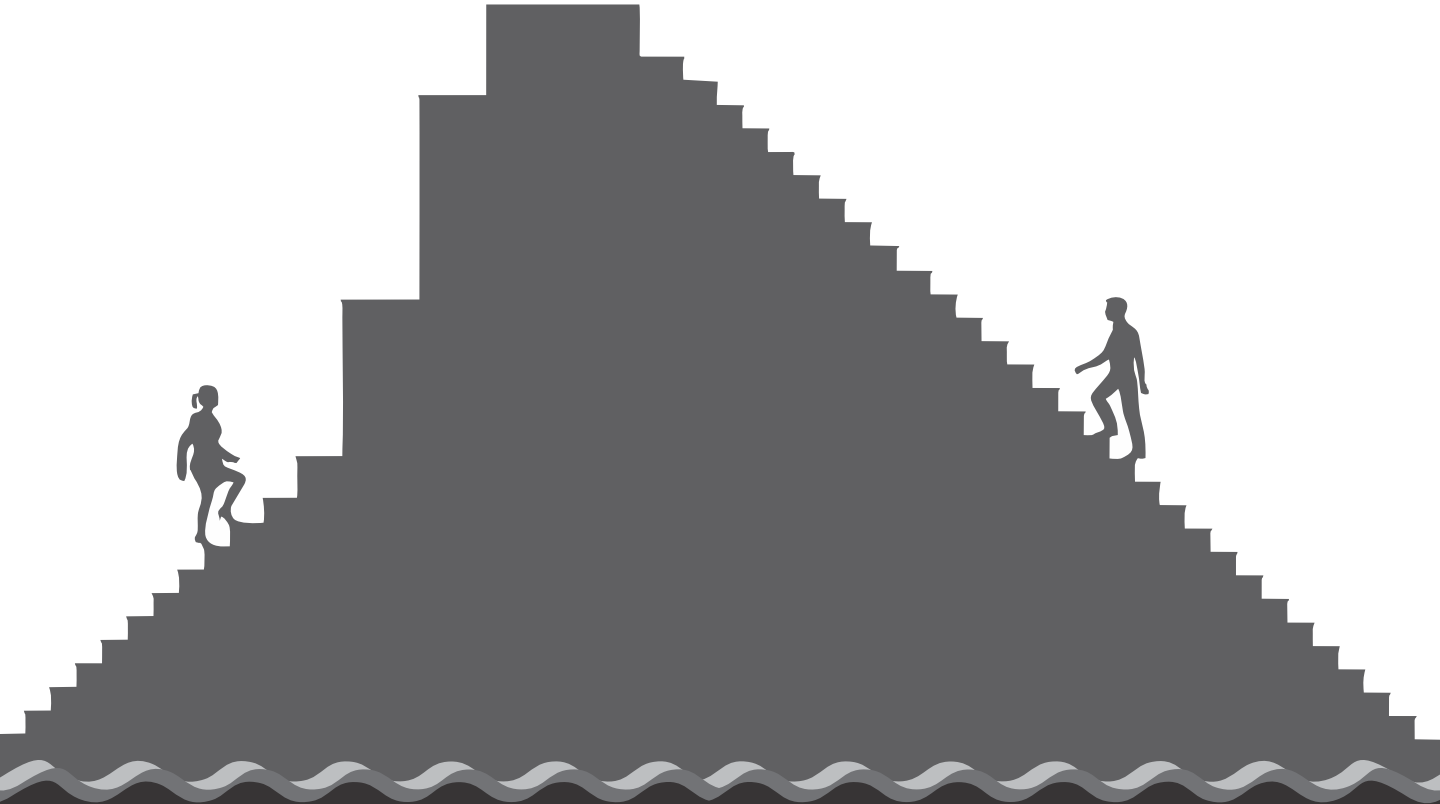
आज आपण २१ व्या शतकात आहोत आजचे जग तांत्रिकीकरणाचे युग समजले जाते, जग आज चंद्रावर आणि मंगळावर जावून पोहोचले आहे पण तरीही समाजाचा स्त्री-पुरुषाकडे बघण्याचा दृष्टिकोन मात्र तोच निसर्गाच्या नियमानुसार एकूण लोकसंख्येच्या निम्मी स्त्रियांची तर निम्मी पुरुषांची असायला हवी होती पण तसं होत नाही त्याचं कारण म्हणजे गर्भपात, मुलीचा जन्म म्हणजे एक प्रकारचा अभिशाप ही आपल्या समाजाची असणारी विचारसरणी याच समाजाला उत्तर म्हणून आज मुली घरकामापासून- विमान चालवण्यापर्यंत तरबेज आहेत. आज जर पाहिलं तर शाळा, कॉलेज, ऑफिस मध्ये निम्म्याहून जास्त मुली असतात पण तरीही त्यांना त्यांच्या वागण्या-बोलण्यावरून, त्यांच्या पोशाखावरून त्यांना नेहमी सांगितले जातं की, तुम्ही मुलगी आहात. त्यामुळे तुमच वागणं- बोलणं, रहाणं, खाणं-पिणं, उठणं-बसणं एक साचेबंद पध्दतीतच असलं पाहिजे. याउलट मुलगा मात्र स्वच्छंद मनाला येईल तस वागू शकतो. मग हा फरक नेहमीच केला जातो. पुरुषप्रधान संस्कृतीचा हा कळसच म्हणता येईल अशा कल्पनांनी भरलेल्या स्त्रीने स्वतःला एक यथायोग्य मानव म्हणून नाकारावे हे साहजिकच आहे. रेडा जसा निरुपयोगी म्हणून जन्मतः मारून टाकला जातो, त्याच निर्दयतेने संवेदनाहिन पद्धतीने, जन्मभर इतरांचे भरणपोषण करणारी स्त्री मारून टाकली जाते. निव्वळ कायदे करून स्त्री-भूषण हत्या किंवा स्त्रियांना समान अधिकार देऊनही हा भेदभाव मिटणार नाही तर

त्यासाठी प्रत्येक स्त्रीला मानसिकदृष्ट्या सक्षम व ठाम बनविणे काळाची नितांत गरज आहे. नाहीतर निसर्गाच्या दोन रूपात असा भेदभाव करणारा समाज अधिकधिक विकृत होत जाईल.

विवाहानंतर स्त्रीला मिळालेले जन्मतः नाव व ओळख पुसुन तिला एक नवीनच ओळख मिळते मग ती वकिलाची पत्नी वकिलीण, मास्तरची पत्नी मास्तरिण याच धर्तीवर तिचे अस्तित्व मोजले जाते. म्हणजेच स्त्री जरी सक्षम असली आणि तिचे स्वतंत्र असे अस्तित्व असले तरी तिला माहेर-सासरच्या मोठ्या माणसांच्या मतांवर अवलंबून रहावे लागते. स्त्रियांकडे फार तर पैसे मिळविण्याची क्षमता असेल पण तो खर्च करण्याची अक्कल मात्र फक्त पुरुषांनाच असते, असे या समाजाचे मत.

समाजाचे हे सर्वच चित्र जर बदलायचे असेल तर दोघांना समान वागणूक द्यायची मुलाला किंवा मुलीला त्यांना ज्या-ज्या गोष्टी करायला आवडेल ते करायला त्यांना प्रोत्साहन दिले गेले पाहिजे यासाठी पालकांनी त्यांच्या वागण्यातून हे दाखवून दिले पाहिजे. अशा अनेक गोष्टींमधून लिंगवाद टाळता येऊ शकतो. मग तो आणि ती यांमधील फरक फक्त एक मात्रा आणि एक वेलांटी इतकाच मर्यादित राहिल आणि प्रत्येक स्त्री आभिमानाने म्हणेल...

॥ “अगले जनम मोहे बिटिया ही किजो” ॥

श्री जातक : संधीची समानता का समानतेची संधी

दौंडकर सुलभा ज्ञानेश्वर बी.एड्.द्वितीय वर्ष

‘स्त्री-पुरुषांमध्ये’ ‘संधीची समानता’ आणण्याचा कितीही प्रयत्न केला तरी समाजात ‘समान’ भावनेची संधी स्त्रियांना खरचं मिळत आहे का? आणि पुरुषांसाठीही काही संधी अजून आपण डावलल्या आहेत, त्याच काय? आजच्या लेखाच शीर्षक वाचून जरा गोंधळण्यासाठी होईल मला नक्की काय म्हणायचं ते...

स्त्री-पुरुषांमध्ये ‘संधीची समानता’ आणण्याचा कितीही प्रयत्न केला तरी समाजात समान भावनेची संधी मिळते का?

सुमारे दहा वर्षांपूर्वीची घटना आहे, औरंगाबादच्या एका प्रसिद्ध वैद्यकीय महाविद्यालयात मी आणि माझी सहकारी युवकांसाठी एक प्रशिक्षण देत होतो ‘लिंग समभाव’ या विषयावर चर्चा सुरु असताना एका मुलाने प्रश्न विचारण्यासाठी हात वर केला. मॅडम तुम्ही आता म्हणालात, की स्त्रियांना प्रगतीच्या संधी कमी मिळतात म्हणून अनेक ठिकाणी आरक्षण आहे आमच्या वर्गातल्या एका मुलीने मात्र तिच्या मार्कांच्या जोरांवर आरक्षित जागामधून प्रवेश न घेता खुल्या कोट्यातून प्रवेश घेतला आहे, हे मला पटलेलं नाही. आरक्षण हवं ना, मग जा ना आरक्षित कोट्यात! ओपनमधली एक जागा आडवायचं काय कारण होतं?

सगळ्या वर्गात या प्रश्नावर एकच गोंधळ उडाला बघता...बघता, मुलं विरुद्ध मुली अशी तट पडली. ती चर्चा योग्य दिशेकडे वळवताना खूप प्रयत्न करावे लागले. पण या अनुभवामुळे माझ्या मनात हा प्रश्न उभा राहिला, की संधीची समानता आणण्याचा कितीही प्रयत्न केला. जरी समान भावनेची संधी समाजाच्या मनात स्त्रियांना खरचं मिळते आहे का? धावणारे दोघे खेळाडू एकमेकांबरोबर धावावेत अशी अपेक्षा असेल तर त्यांच्या ‘Starting point’

(प्रारंभबिंदू) तरी सारखा हवा किंवा त्या दोघा खेळाडूंनी आपापल्या धावण्याचा वेग एकमेकांच्या पायात अडकणार नाही याची दक्षताही घ्यायला हवी. याआधी सांगितलेल्या अनुभवावरून असं वाटत की हे तिन्ही घडत नाहीये. वरवर प्रारंभबिंदू सारखे वाटले तरी मनातून अजून ही ‘समानता’ यायला नको आहे की काय, अशा प्रकारचे विरोधाभास दिसत आहेत.

नुकताच प्रसिद्ध झालेल्या ‘सरपंच निवडणूकीच्या बातम्या आठवतात ना? घटनेन-कायदयात समानसंधी तर दिली, पण इच्छा असूनही अनेक ग्रामपंचायतीतील महिलांनी अर्जच भरले नाही, किंवा ते रद्द करण्यात आले. (तांत्रिक चुका दर्शवून) एकीकडे स्टॉक मार्केटच्या प्रमुखपदी एका ‘स्त्रि’ न स्वतःच्या कर्तृत्वावर नाव कोरलं म्हणून ‘अभिनंदन करायचं’, तर दुसरीकडे Decision making प्रक्रियेत तिला जास्तीत जास्त परीघाबाहेर कसं ठेवता येईल यासाठी प्रयत्न करायचे!

आदिवासी मुलीनी एअर होस्टेज् व्हावं म्हणून वेगवेगळ्या संस्थांना सरकारनं अनुदानं दिली, तर राजकारणात /अर्थकारणात संधी मिळालेल्या स्त्रियांना ती (execute) प्रत्यक्ष वापरण्यासाठी जे ठोस वातावरण हवं असतं ते मात्र दिलं नाही त्यामुळे ‘संधीची समानता’ प्रस्थापित होते म्हटलं तरी मनातून होणाऱ्या ‘समान भावांचा प्रश्न मार्गीच पडत नाही. हे मलमपट्टीचे उपाय आवश्यक असले तरी अपुरे पडतात.

एखाद्या मुलानं House Husband होण्याची तयारी आनंदान दर्शवली तर कर्तृत्ववान मुली त्याला सहचर म्हणुन निवडताना बिचकणार नाही. आपल्याला कुणी अशी मनातुन सहज समानतेनं वागणूक दिली तरी ती पेलण्यासाठी आपण (म्हणजे स्त्रियाही) पूर्ण तयार आहोत ना? का तिथे

सोयीसोयीनं सवलतीच आणि हक्काच राजकारण करणार? तेव्हा संधीची समानता येण्यापूर्वी दोन्ही बाजूंनी मनातुन एकमेकांना 'समानतेची संधी' द्यावी छोट्या छोट्या कृतीतून दिली तर मग एक 'समाजाधिष्ठित' समाज म्हणून आपण अभिमानान मान उंच करू शकू!

जननी जन्मभूमिश्च स्वर्गादपि गरीयसी' जन्म देणारी स्त्री व जन्मभूमी या दोन्हीचे महत्त्व किती आहे. याचे सुंदर वर्णन वरील संस्कृत काव्यामध्ये कवीने केले आहे. परंतु या काव्याच्या विरुद्ध घटना आपल्या देशात घडत आहे. त्यातील प्रमुख आहे 'स्त्रीभ्रूण हत्या' आध्यात्मिक सांस्कृतिक औद्योगिक सर्व बाबतीत आघाडीवर असलेल्या आपल्या भारत देशामध्ये अशा घटना घडव्यात यासारखे दुसरे दुर्दैव कोणते. मुलगी झाली आहे. असे म्हणून मुलींची हत्या करणे ही एक चिंतेची बाब आहे. ग्रामीण व शहरी भागात शिक्षित अशिक्षित कुटुंबामध्ये मुलगा जन्माला यावा असे वाटत असते तर याची कारणे पुढीलप्रमाणे

- १) मुलगा वंशाचा दिवा असतो.
- २) मुलगा उत्पन्नाचे साधन असतो.
- ३) लग्नमध्ये कायदा असूनही मुलीला हुंडा द्यावा लागतो व खूप खर्च होतो.
- ४) मुलीच्या शिक्षणावर केलेला खर्च वाया जातो. तिच्या शिक्षणाचा आपल्याला काही फायदा नसतो.
- ५) मुलगा हा म्हतारपणाची काठी असतो.
- ६) मुलगा हा मुलीपेक्षा सशक्त असतो, तर मुली कमजोर असतात.
- ७) एका मुलीच्या पाठोपाठ अनेक मुली होण्याची भीती. झाशीच्या राणीचा वारसा घेऊन राजकिय क्षेत्रामध्ये सुषमा स्वराज, जयललिता, सोनिया गांधी, ममता बॅनर्जी, मायावती यांसारख्या स्त्रिया तसेच बँक व इन्शुरन्स या सारख्या क्षेत्रात चंदा कोचर, ऑलिंपिकमध्ये आजची स्त्री ही कुठेही मागे नाही मुलांच्या बरोबरीने ती लढत आहे. आज सांस्कृतिक व शैक्षणिक क्षेत्रामध्ये शिक्षक वर्गाचे खूप मोलाचे कार्य आहे. शिक्षणामध्ये स्त्री शिक्षकांच्या प्रशिक्षणांचे प्रमाण काढले, तर जास्त आहे. स्त्रीभ्रूण

हत्या करून हे रामायणातील सीता, महाभारतातील द्रौपदी, पुराणकाळातील लक्ष्मी, सरस्वती, पार्वती, तसेच आधुनिक काळातील रमाबाई रानडे, सावित्रीबाई फुले, जिजाऊ यांनी शिक्षण व संरक्षण आपल्याला दिले. प्रमाण कमी करण्याचे पाप आपण न करणेच बरे. आपल्या समाजात स्त्री व पुरुषांची समानता जर बिघडली तर त्याचा परिणाम सर्वानाच भोगावा लागणार आहे. याचा आपण नीट विचार करायला हवा. अवकाश यानातून अंतरिक्षात जाणाऱ्या कल्पना चावला व सुनिता विल्यम्स यांना हीच आपली मानवंदना आहे काय ? परमेश्वर निर्मित निसर्ग हा आपले कार्य काटेकोरपणे करित असतो. त्याच्यामध्ये ढवळाढवळ करून शास्त्रज्ञांनी विषमता निर्माण केली आहे. म्हणून भारतातील जन्माला येणाऱ्या मुलामुलींचे प्रमाण विषम होत चालले आहे. काही समाजामध्ये विवाहासाठी मुलांमागे पुरेशा मुली मिळणे कठीण होत आहे. हे सर्व थांबावयाचे असेल तर आपल्याला योग्य पाऊल उचलणे आवश्यक आहे.

२१ व्या शतकात स्त्रीचे स्थान

वैद्य प्रणिता विलास बी.एड्.प्रथम वर्ष

२१ व्या शतकात सर्रासपणे चर्चिला जाणारा विषय म्हणजे स्त्री-पुरुष समानता किंवा असमानता काय आहे? हे स्त्री पुरुष समानता म्हणजे.....या विषयाच्या मुळापर्यंत जाऊन शोधण्याचा प्रयत्न केला तरी त्याचा अंदाज येणार नाही त्याच कारण म्हणजे स्वतःला तथाकथित बुध्दीप्रामाण्यवादी समजणाऱ्या लोकांनी त्याचा आपआपल्या परीने लावलेला अर्थ.

अगोदरच्या काळात एक म्हण होती की 'शिवाजी जन्माला यावा पण शेजारच्या घरात, काळाच्या ओघात आज त्या म्हणी मध्ये मला बदल झालेला दिसतो तो म्हणजे असा - 'स्त्री (मुलगी) जन्माला यावी पण शेजारच्या घरात कारण 'स्त्री जन्माचे स्वागत करू' 'जागतिक मातृदिन किंवा महिला दिन' हे कार्यक्रम साजरे करण्यात अग्रेसर असणाऱ्या व्यक्तीच त्यांच्या घरात स्त्री जन्मासाठी तोंड वाकडे करतात. सगळेच असे करतात असेही नाही कारण आजची काही सुशिक्षित दांपत्य किंवा परिवार मुलीच्या जन्मासाठी हट्ट धरताना दिसतात. स्त्री-पुरुष असमानतेत सुरुवात होते ती म्हणजे जन्मापासूनच कारण वैज्ञानिकदृष्ट्या जन्माच्या वेळी निसर्गतःच मुलींचे प्रमाण मुलांपेक्षा कमी असते. हे काय थोडे म्हणून आम्ही शिक्षण घेऊन प्रगती केली आणि आमचं विज्ञान कोणत्या स्तराला पोहचलय हे दाखविण्यासाठी आलं ते गर्भलिंग निदान चाचणी आणि त्यातून स्त्री-भ्रूणहत्या करण्याच तंत्र आणि मग सुरु झाला उमलु पाहणाऱ्या कळ्यांना आधीच चिरडून टाकणाऱ्या 'धंदा' आणि विशेष म्हणजे यात अशिक्षितांचा समावेश तर होताच पण उच्चभ्रु आणि सुशिक्षित लोकांचाही समावेश होत आहे.

या सर्वांचे परिणाम जाणवायला लागल्यावर सरकारने त्यासाठी कायदा केला परंतु तोपर्यंत अनेक निष्पाप जीव हे जग बघण्या अगोदरच कोमेजून गेले

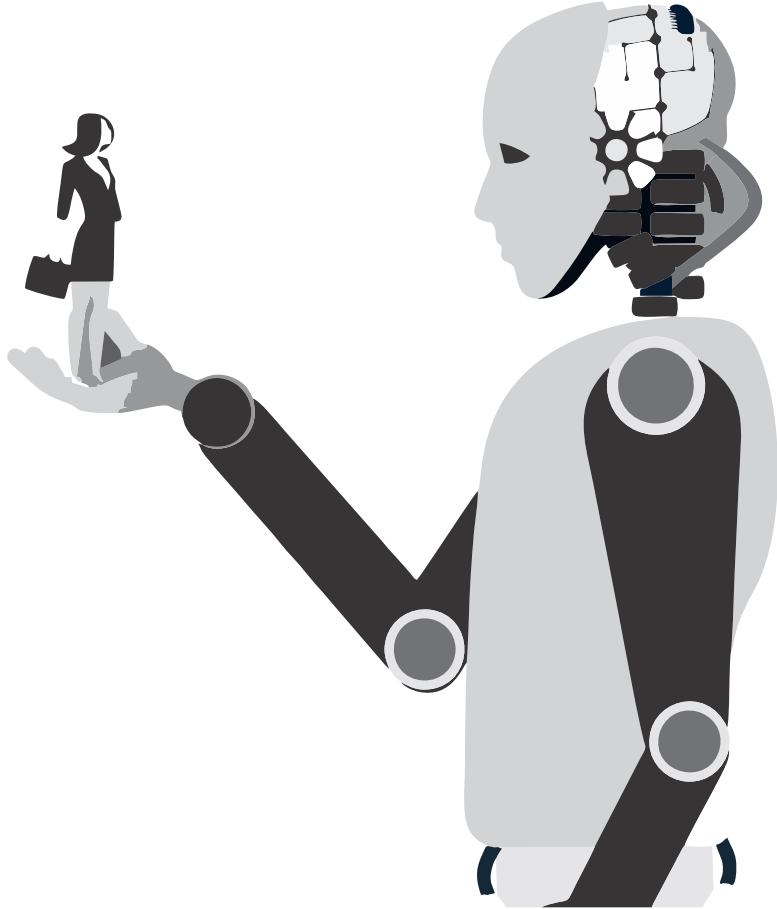
होते. आणि आज कायदा केल्यानंतरही भरपूर ठिकाणी लपूनछपून हे सर्व चालूच आहे... या सर्वात बदल होण्याची गरज आहे तर ती आपल्या मानसिकतेमध्ये बदल होण्याची.

कल्पना चावला, प्रतिभाताई पाटील, पी.व्ही.सिंधू, हिलरी क्लिंटन, ऐश्वर्या राय यांसारख्या अनेक महिलांनी आपापल्या क्षेत्रात स्व हिमतीच्या आणि आत्मविश्वासाच्या जोरावर यश संपादन केले. 'अँजेल मार्केल' यांनी तर जागतिक प्रभावशाली नेत्याच्या यादीत अग्रस्थान पटकावले होते. याचा अर्थ गरज आहे स्त्रियांना स्वातंत्र्य आणि पाठबळ देण्याची परंतु याचीच विपरीत बाजू बघितल्यास कधी कधी खंतही वाटते, कारण एकीकडे वडील आपल्या मुलीला कल्पना चावलाची गोष्ट तर सांगतात मात्र तेच वडील त्या मुलीला शिक्षणासाठी लांब जावं लागतय म्हणून सुरक्षेच कारण देऊन तिला शाळेतून काढून घेतात आणि तिच लवकर लग्न लावून देतात. मी नाही म्हणणार की यात सगळी चूक वडीलांची आहे. कारण आज माणसातल माणूसपण जाऊन ती जागा राक्षसीपणाचे घेतली आहे आणि त्यातून काही मन हेलावून टाकणाऱ्या घटना घडल्या आहेत त्यामुळे त्या वडीलांनी त्यांच्या जागी राहून केलेली युक्ती योग्य वाटते कारण त्यामागची काळजी.

अनेक क्षेत्रात स्त्रियांना पुरुषांच्या बरोबरीचं स्थान दिलं जातं. त्याप्रमाणे राजकारणातही मुलांना डोनेशन भरून M.B.B.S. किंवा इंजिनियरिंगला अँडमिशन घेतले जाते. याउलट गुणवत्ता आणि इच्छा असूनही मुलीला मात्र १२ वी नंतर लगेच लग्न किंवा ठराविक अभ्यासक्रमाला अँडमिशन घेतले जाते. अनेक ठिकाणी मुलींकडे परक्याचे धन म्हणून बघितले जाते तर काही ठिकाणी आम्ही पांढरा हत्ती पोसतोय असं त्यांना हिणवलं जातयं.

आम्हाला सर्वाना वंशाचा दिवा हवाय मात्र आपण हे विसरतोय की एका दिव्याला प्रकाशित करण्यासाठी एका पणतीची गरज असतेच ज्याप्रमाणे कोणताही गाडा पुढे जाण्यासाठी त्याची दोन्ही चाके समान असावी लागतात त्याप्रमाणेच संसाराचा गाडा व्यवस्थित चालवण्यासाठी स्त्री आणि पुरुष समान असण्याची गरज आहे आणि त्यासाठी गरज आहे ती आपल्या पुरुषप्रधान संस्कृतीत आणि विचारात बदल होण्याची.

चला तर मग आपल्यापासून सुरवात करूया आणि एक उज्वल भारत घडवूया.

मुलगा मुलगी एक समान दोघेही उंचावतील देशाची मान

लांडगे सुमित भगवान बी.एड्.द्वितीय वर्ष

जीवनात शिक्षण मिळायला सुरवात होते ती घरापासूनच. शिक्षणाच्या संस्कारातुन मुलगा हळूहळू जग पहायला व कळून घेण्यास सुरवात करतो. डोळ्यांनी दिसनार जग, त्या संदर्भात कानावर पडणार आई-वडिलांच आणि इतरांच भाष्य यांचे संस्कार त्या मुलावर कळत नकळत होत असतात. समंजस आई- वडिल, घरातले इतर सदस्य आणि संवेदनशील शेजारी पाजारी हे जाणीवपूर्वक करत असतात. मुलगा आणि मुलगी एकसमान असतात. त्यांच्यात आई वडिलांनी कसलाही भेदभाव करता कामा नये असं करणं त्यांच्या आणि मुख्य म्हणजे त्यांच्या मुलांच्या आणि समाजाच्याही निकोप विकासाच्या दृष्टीने योग्य नसतं, हा विचार गेली काही दशकं भारतातल्या समाजापुढे मांडला जात आहे.

राज्यात पुण्यासह १८ जिल्हयांमध्ये मुलींच्या जन्माचे स्वागत झाले आहे. त्यामुळे हजार मुलांमागे सर्वाधिक मुलींची संख्या असणाऱ्या राज्यातील एकूण शहरामध्ये पुण्याने आघाडी घेतली आहे. स्त्रीभ्रूण हत्या रोखणे. मुलींना शिक्षणाच्या संधी उपलब्ध करून देणे, त्यांच्या आरोग्याची काळजी घेणे याबाबत समाजामध्ये आता जागृती वाढली आहे. मुलगी झाली आहे म्हणून दुःख करत बसणाऱ्यांचे प्रमाणही बरेच कमी झाले आहे. 'बेटी बचाओ, बेटी पढाओ' या सरकारी मोहिमेमुळे पालकही आता मुलींविषयी चांगला आणि सामंजस्याने विचार करू लागले आहेत.

एका घरात मुलगा आणि मुलगी राहत असतील तर त्यांच्यात भेदभाव करता कामा नये. आजच्या आधुनिक काळात मुली 'चुल आणि मुल' याच्या बाहेर येऊन प्रत्येक क्षेत्रात आपल नाव उंचावत आहे. मुलींसाठी विविध संधी उपलब्ध करून दिल्या जातात. मुली घराच्या बाहेर पडून

मुलांच्या खादयांला खांदा लावून प्रगती करत आहे. मुलगा आणि मुलगी एकसमान हे तत्व आधुनिक काळात यशस्वी होत आहे. एक मुलगा आणि मुलगी घरात असल्यावर कुटुंबामध्ये समतोल राहतो. घरामध्ये साजरे करण्यात येणारे सण एकत्रितरित्या साजरे करण्यात मजा येते. एकाच घरात मुलगा आणि मुलगी सोबत असल्याने एकमेकांची गरज व महत्त्व समजते. दोन्ही पण देशाची मान उंचवण्यासाठी समर्थ आहेत.

पूर्वीच्या युगात मुलगा घरचा वारिस असे म्हटले जायचे. मुलाचा जन्म झाला की आनंद चारीही बाजूस पसरायचा मुलगा घराला हातभार लावून घर पुढे चालवणार ही प्रथा पूर्वी चालायची पण ती कुठेतरी लुप्त होत चालली आहे. घराचा पुर्ण कारभार आजकाल मुली आपल्या खांदयावर घेऊन चालताना दिसत आहे. घराला आधार मुलीचा असल्यास घर सगळ्या भावनांनी जोडलेले असते. घराला घरपण देणारी मुलगी असते. आधुनिक काळात मुलगा आणि मुलगी एक समान मानले जातात. आजच्या कोणत्याही क्षेत्रामध्ये पहा मुलांच्या खांदयाला खांदा लावून मुली उभ्या आहेत.

आज एकविसाव्या शतकात मुलगा असो किंवा मुलगी सर्व समान आहे. निसर्गतः मुलींना काही वेगळ्या शक्ती मिळाल्या आहेत. कल्पना चावला, सुनिता विल्यम्स अशी अनेक उदाहरण देता येतील, की ज्यात मुलींनी आपल्या घराचे कुटुंबांचे, जिल्हयाचे आणि देशाचे नाव उज्वल केले आहे. परंतु ही गोष्ट न समजता काहीजण मुलगी नको असा दुराग्रह धरतात.

भारतात २०११ च्या जनगणनेनुसार सहा वर्षाखालील दर हजारी मुलांमागे ९१९ इतके मुलींचे प्रमाण कमी झाले आहे. महाराष्ट्रात प्रगती होण्यासाठी शासन प्रगतशील आहे. वास्तविक

मुलींची संख्या मुलांच्या तुलनेत कमी झाल्यामुळे संपूर्ण समाजातील लोकसंख्येचा आणि निसर्गाचा समतोल ढासळत आहे. लिंग गुणोत्तर प्रमाण मोजण्यावरून समाजात मुलींना जन्माला येऊ न देण्याचा किंवा जन्माला आल्यावर त्यांच्याशी भेदभाव करण्याची मानसिकता व त्यातून निर्माण होणाऱ्या विषमतावादी अनिष्ट प्रथा लक्षात घेऊन त्यांना आळा घालण्यासाठी वेळोवेळी उपाययोजना सुरु करण्यात आल्या. या पार्श्वभूमीवर केंद्र आणि राज्य शासनाने वेळोवेळी सकारात्मक पावले उचलली आहेत. गर्भधारणापूर्व आणि प्रसवपूर्व लिंग निदान तंत्र कायदा यासारखे कायदे व तरतुदी आणि 'बेटी बचाओ, बेटी पढाओ' 'माझी कन्या भाग्यशाली' यासारख्या अनेक योजना सुरु करण्यात आल्या आहेत. या माध्यमातून मुलींच्या जन्माचे स्वागत करण्याची मानसिकता निर्माण करण्याचा प्रयत्न करण्यात आला आहे. याशिवाय मुलींच्या संरक्षण, शिक्षण आणि सक्षमीकरणासाठी विविध योजना आणि जनजागृतीचे कार्यक्रम राबविण्यास सुरुवात झाली.

मुलगा-मुलगी एक समान

बांगर सुरेखा संपत बी.एड्.द्वितीय वर्ष

आज २१ व्या शतकात मुलगा असो किंवा मुलगी सर्व समान आहे. निसर्गतः मुलींना काही वेगळ्या शक्ती मिळाल्या आहेत. कल्पना चावला, सुनिता विल्यम्स, इस्त्रोच्या टेसी थॉमस अशी अनेक उदाहरण देता येतील की, ज्या मुलींनी आपल्या घराचे, कुटुंबाचे, जिल्हयाचे आणि देशाचे नाव उज्वल केले आहे. परंतु, ही गोष्ट न समजता काहीजण मुलगी नको असा दुराग्रह धरतात.

भारतात २०११ च्या जनगणनेनुसार ६ वर्षांखालील दर हजारी मुलांमागे ९१९ इतके मुलींचे प्रमाण कमी झाले आहे. महाराष्ट्रासारख्या प्रगत आणि पुरोगामी विचारसरणीच्या राज्यात मुलींचे प्रमाण वाढण्यासाठी शासन प्रयत्नशील आहे. वास्तविक मुलींची संख्या मुलांच्या तुलनेत कमी झाल्यामुळे संपूर्ण समाजातील लोकसंख्येचा आणि निसर्गाचा समतोल ढासळत आहे.

लिंग गुणोत्तर प्रमाण मोजण्यावरून समाजात मुलींना जन्माला येऊ न देण्याचा किंवा जन्माला आल्यावर त्यांच्याशी भेदभाव करण्याची मानसिकता आणि त्यातून निर्माण होणाऱ्या विषमतावादी अनिष्ट प्रथा लक्षात येऊन त्यांना आळा घालण्यासाठी वेळोवेळी उपाययोजना सुरु करण्यात आल्या. या पार्श्वभूमीवर केंद्र आणि राज्य शासनाने वेळोवेळी सकारात्मक पावले उचचली आहेत. गर्भधारणापूर्व आणि प्रसवपूर्व निदान तंत्र (गर्भलिंग निदान प्रतिबंध) कायदा यासारखे कायदे व तरतुदी आणि बेटी बचाओ, बेटी पढाओ, माझी कन्या भाग्यश्री सारख्या अनेक योजना सुरु करण्यात आल्या आहेत. या माध्यमातून मुलींच्या जन्माचे स्वागत करण्याची मानसिकता निर्माण करण्याचा प्रयत्न करण्यात आला आहे. याशिवाय मुलींच्या संरक्षण, शिक्षण आणि सक्षमीकरणासाठी विविध योजना आणि जनजागृतीचे कार्यक्रम

राबविण्यास सुरुवात झाली.

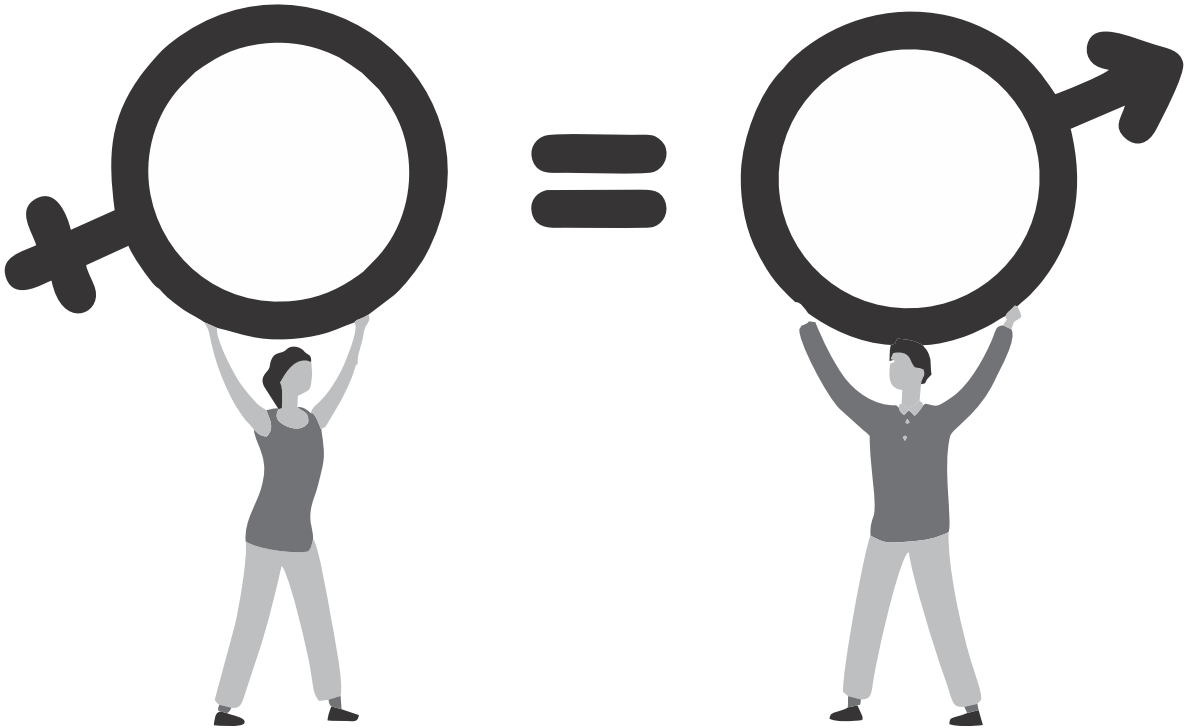
२०११ च्या जनगणनेतील प्राथमिक निष्कर्षानुसार महाराष्ट्र राज्यातील बाल लिंग गुणोत्तर प्रमाणात साधारणपणे १९ ने घट झाली. अनेक जिल्हयांमध्ये ३० पेक्षा जास्त अंकांनी घट झालेली दिसून आली. या पार्श्वभूमीवर महाराष्ट्र शासनाच्या सार्वजनिक आरोग्य विभागाने www.amchimulgi.gov.in ही वेबसाईट आणि राज्यपातळी एक टोल फ्री हेल्पलाईन सुरु करण्यात आली. यात एखादा तक्रारदार पी.सी.पी.एन डीटी कायद्याच्या उल्लंघनाबाबत ऑनलाईन तक्रार नोंदवू शकतो. त्यामुळे जिल्ह्यांचे समुचित प्राधिकारी त्या हॉस्पिटलला भेट देऊन संबंधित केंद्र आणि डॉक्टरांची चौकशी करू शकतील हा या वेबसाईट सुरु करण्यामागील मुख्य उद्देश आहे. याद्वारे सामान्य जनता या वेबसाईटवर लिंग निवड, अर्थ, काही मूलभूत कारणे यासंबंधी आकडेवारी तसेच जिल्हा समुचित प्राधिकारी यांचा संपर्क क्रमांक आणि ईमेल आयडी याची माहिती मिळवू शकतात. तसेच, खबऱ्यांसाठी बक्षीस योजनाही ठेवण्यात आली आहे. सोनोग्राफी मशीनचे उत्पादन व विक्रीबाबत राज्य शासनाने नियमावली ही केली आहे.

या वेबसाईटवर जुलै २०११ ते नोव्हेंबर २०१६ पर्यंत एकूण ८९१ तक्रारी नोंदविण्यात आल्या आहेत. त्यापैकी ८४५ केसेसची दखल घेण्यात आली तर २४६ तक्रारींची चौकशी सुरु करण्यात आली आहे. या वेबसाईटवर नोंदविलेल्या तक्रारींच्या आधारे २५ सोनोग्राफी मशीन सील करण्यात आल्या असून ९ केसेस डिस्ट्रॉय करण्यात आल्या आहेत.

गर्भलिंग निदान करून कायद्याचे उल्लंघन करणाऱ्यांवर कारवाई करणे आणि मुलींच्या जन्माचे स्वागत केले जाईल, असे सामाजिक वातावरण निर्माण करणे ही आपल्या सर्वांची जबाबदारी आहे.

संपूर्ण जगभरात स्त्रिया पुरुषांच्या बरोबरीने प्रत्येक क्षेत्रात काम करीत आहेत. आपणास आई, बहीण, पत्नी हवी आहे तर त्यासाठी फक्त मुलगा असून चालणार नाही त्यासाठी मुलगी हवीच आहे. म्हणून लिंग निदान न करता मुलगा-मुलगी एक समान मानून मुलीच्या जन्माचे स्वागत करायला हवे. कोणताही भेदभाव न करता तिला मुलाप्रमाणेच शिक्षित केले पाहिजे.

मुलगा-मुलगी समान अशी स्वतः मानसिकता बाळगून व इतरांनाही तसे प्रोत्साहित करून मुलींची संख्या वाढविण्यासाठी व पीसीपीएनडीटी कायद्याच्या प्रभावी अंमलबजावणीसाठी सर्वांचे सहकार्य लाभावे, हीच अपेक्षा.

कौटुंबिक हिंसाचार

बोरसे वंदना दगडू बी.एड.द्वितीय वर्ष

सायंकाळची वेळ एकटीच पायऱ्यांवर विचार करीत बसले होते, जी सारिका दहा दिवसांपूर्वी नवऱ्याने मारले म्हणून रडत होती. ती आज स्टाफरूममध्ये त्याच नवऱ्याचे गुणगण करीत होती. कसं आहे ना? स्त्रीला किती सहनशील तयार केले आहे यावरूनच कळते.

कालपरवा घडलेली घटना जळगावात वकील पतीने, डॉक्टर पत्नीचा गळा दाबून खूप केला. म्हणजेच शिक्षणही येथे कामी येत नाही असंच म्हणावं लागेल. अनेक वाचलेल्या व पाहिलेल्या घटना, गोष्टी डोळ्यासमोर येत होत्या त्याच वेळी स्वतःचाही विचार आला आपण काय सहन कारत आहोत. स्वतःला झालेला त्रास न आवडणाऱ्या गोष्टी मुकाटपणे सहन करित असतो. कोठेही चर्चा केली तर वाटते आपलीच बदनामी होईल आई-वडिलांनाही सांगू शकत नाही. उगीच त्यांना कशाला त्रास? असा विचार प्रत्येक स्त्री नक्कीच करीत असेल.

ज्या कोणी स्त्रीने आपल्यावर झालेल्या मारहाणीची किंवा अमानुष वागणूकीची तक्रार इतरत्र केली तर तिलाच वाईट बोलून किंवा तिच्यावर नको ते आरोप करून तिला गप्प केले जाते, अलिप्त केले जाते.

अनेक कायदे, नियम अस्तित्वात असूनही तिच्यावर होणारा अन्याय हा वर्षानुवर्ष आहे तसाच आहे. स्त्री कितीही शिक्षित झाली तरी तीला लहानपणापासून मिळणाऱ्या संस्कारामुळे ती कोठेही अशा गोष्टीची वाच्यता करीत नाही.

भारतीय समाज हा पुरुषप्रधान समाज आहे. पुरुषाने बायकोला मारणे यात काहीही गैर वाटत नाही. उलट तिच्याकडे फक्त कामाची व उपभोगाची जागा म्हणूनच पाहिले जाते.

घरगुती हिंसाचाराचा विचार केल्यास सासर

व माहेर ह्या दोघांही ठिकाणचा समावेश होत असतो. माहेरी मुलगा-मुलगी असा भेद करून मुलीला सर्वोत्तोपरी बंधने घातली जातात. ती सर्व बंधनासह सासरी गेल्यावर अजून बंधनाची साखळदंड तिच्या पाया-अंगावर घातली जातात. तोंडाला कुलुप ही लावले जाते. म्हणजेच काहीही झालं तरी याची वाच्यता करू नये. वाच्यता केली म्हणजे काडीमोड झालीच समजा, नाही तर तिलाच बदनामीच्या डोहात बुडवून टाकले जाते म्हणून तिथे गुदमरून ती मृत्यूला जवळ करते व आपली जीवनयात्रा संपवते.

स्त्रीयांच्या बाबतीत विचार करायचा म्हणजे शिक्षण, कायदे, नियम कितीही असले किंवा तिची आर्थिक परिस्थिती सधन असली तरीही किंवा तिचे वय कितीही असले तरीही तिच्यावर होणारा अन्याय आहे तोच आहे.

मुलगी असताना आई-वडील, लग्न झाल्यावर पतीशी जुळवून घेणे, त्याच्या इच्छेनुसार वागणे, करणे सासू-सासरे, तिला होणारे अपत्य मुलगा असेल तर चांगले नाही तर अवघडच. पुढे मुले मोठी झाल्यावर सर्व संताप आईवरच म्हातारपणी नवऱ्याकडून किंवा मुलाकडून अपशब्दाची वागणूक म्हणजेच स्त्रीला सोसाव्या लागणाऱ्या अन्यायाचा विचार करत गेली तर कोणत्याही वयात तिला हिंसाचारापासून मुक्तता नाही.

कौटुंबिक हिंसाचारापासून महिलेचे संरक्षण करणारा कायदा २००५ साली पारित झाला. मी हे असे का सांगते कारण गरज आहे की स्त्रीलाही संरक्षण मिळू शकते. म्हणून ह्या सगळ्यापासून तिची मुक्तता होवू शकते.

ह्या हिंसाचारा विरोधात भा.दं.वि. कलम ४९८(अ) नुसार-ज्यांनी हिंसाचार केला त्यांना शिक्षा होवू शकते.

या-ना त्या प्रकारे अनेक कायदे, कलम अस्तित्वात आहेत तरीही भारतीय जडण-घडण मुळी अशी झाली आहे की ती मुकाटपणे सहन करत राहते कारण तिला माहेर-सासर, समाज यांची बंधने असतात एकट्या स्त्रीकडे पाहण्याचा समाजाचा दृष्टीकोन कसा आहे याचे तिला पूर्ण भान असते. स्त्रीला पूर्ण जाणीव असते की, घरातला हिंसाचार बरा पण बाहेरचा समाज व त्याची विचारसरणी कशी आहे. म्हणूनच ती स्वतःला मुक्ततेच्या दिशेने नेत नाही आहे. त्या परिस्थितीत स्वतःला शरीरावर व मनावर झालेल्या जखमांना फुंकर घालते व स्वतःच स्वतःचे सात्वन् करते.

सौ- भ्रूणहत्या

राखुंडे शामल जयवंत बी.एड्.द्वितीय वर्ष

थांबा !

या जगात जन्म घेण्याआधीच मला का मारून टाकताय ?

मी एक मुलगी आहे म्हणून ?

आज कित्येक नवजात मुलींचा हाच मुक आक्रोश आहे!

जगातील कित्येक सुंदर गोष्टी पाहण्यापासून,

अनुभवण्यापासून आम्हाला का वंचित ठेवताय ?

मी तुमचाच एक अंश, तुम्हीच प्राण ओतलेत,

तुम्हीच माझ्या शरीरात रक्त पोहचवलेत...

आणि आज... तुमच्याच अंशाला,

तुमच्या प्राणाला, तुमच्याच रक्ताला, तुम्ही मारताय ?

का ? मी एक मुलगी आहे म्हणून ?

मुलगा म्हणजे वारस, वंशाचा दिवा... आणि मुलगी ?

मुलगी म्हणजे परक्याचं धन ?

इतरांना अभिमानानं सांगता...

पहिली बेटी, धनाची पेटी!

आणि तुमच्याच धनाच्या पेटीला तुम्ही दूर सारताय ?

का ?

धनाची पेटी एक मुलगी आहे म्हणून ?

मुलगा तुमची वंशवेल वाढवतो,

आणि मुलगी तिची स्वतःची बीज निर्माण करते...

तुम्ही एका स्त्रीच्याच पोटी जन्मलात,

मग मुलगाच हवा असा अड्डहास का ?

तुम्ही मुलगी मारताय ?

म्हणजे एक भावी मातृत्व गमावताय.

तुमचेच प्राण तुमचाच अंश, तुमचंचं रक्त,

तुमचीच धनाची आणि आनंदाची पेटी म्हणजे मी!

मुलगी !

तेव्हा... इतरांना मुलगी झाली तर म्हणा, अभिनंदन,

मुलगी आहे.

आणि मी ही तुम्हाला सांगतेय, मुबारक हो!

मुलगी झालीये !

स्त्री-पुरुष समान वागणुक - काळाची गरज

महामुनी सोनाली रंगनाथ बी.एड् प्रथम वर्ष

स्त्री-पुरुष समानता ही काळाची गरज आहे. आजच्या आधुनिक काळातही आपल्या समाजात स्त्रीची भूमिका जरी बदललेली असली तरी तिला बदललेल्या स्वरूपात समाजात आजही स्त्री-पुरुष समानतेचा अभास दिसून येत आहे. जी काही समाजात स्त्रीला समता व स्वातंत्र्य दिलेले आहे, ते शिक्षणाने आलेल्या समाजभानामुळे, स्त्रीला झालेल्या तिच्या मानवी हक्कांच्या जाणीवेमुळे व कायदयामुळे आणि एकंदर जगातच वाहणाऱ्या स्वातंत्र्य, समता इ. तत्वांच्या विचारप्रवाहामुळे. परंतु मुळात जाऊन पाहिले, तर सरंजामी वृत्तीतून येणारी पुरुषी वर्चस्वाची मानसिकता व त्यातून निपजणारी विवेकहीनता बदलली नाही. उलट अंतःकरण हेलावून टाकणाऱ्या प्रसंगी ती वाढलेलीच दिसते. आणि तिने नृशंस हिंसेचे रूपही घेतलेले दिसते.

आपल्या समाजात परंपरागत धोरणांमुळे पुरुषी वर्चस्वाच्या मानसिकतेचा परिपोष तर होतोच पण त्यातून स्त्रीबद्दल पुरुषांच्या ठायी असूया निर्माण झाली आहे. ही अत्यंत खेदाची गोष्ट आहे. स्त्री तिला लाभलेल्या कायदेशीर स्वातंत्र्यामुळे शिक्षणामुळे व अंगच्या गुणवत्तेमुळे जे नेत्रदिपक यश मिळवत आहे समाजात अशा स्त्रीया होऊन गेल्या आहेत. इंदिरा गांधी, सावित्रीबाई फुले, आनंदीबाई जोशी, पी.टी.उषा, सुष्मिता सेन, ऐश्वर्या रॉय, कल्पना चावला, लता दीदी, किरण बेदी, सुरेखा यादव, इत्यादी स्त्रीयांनी विविध क्षेत्रात नेत्रदीपक किर्ती मिळवली आहे.

आजही स्त्रीया अनेक क्षेत्रात उत्तुंग भरारी घेत आहेत. ते पुरुषांना आपल्या वर्चस्वाला बसलेला धक्का वाटतो. मी पुरुषप्रधान व्यक्तीकडून स्त्रीच्या गुणवत्तेविषयी आदराऐवजी असूयेने भरलेली व स्त्री स्वातंत्र्याच्या संतापाने खदखदणारी अनेक उदाहरणे, विधाने ऐकली व पाहिलेली आहेत. बरेचसे

पुरुष हे पुरुषप्रधान संस्कृतीचा अवडंब माजवताना दिसतात, बाईने फक्त चूल आणि मूल सांभाळावे याच विचाराचे आहेत. या रोषाचे प्रकटीकरण पुरुषी बलात्कारात व स्त्रीवरील कौटुंबिक हिंसाचारात अधिक प्रमाणात होते.

खरे तर मुलांना घडविण्याचे महत्त्वाचे कार्य, स्त्रीच्याच हातात असते. तिने ठरविले, तर पुरुषी वर्चस्वाची मानसिकता ती आपल्या कुंटुबात बदलू शकते. मात्र त्यासाठी स्वतःच्या मनातून ही पुरुषी वर्चस्वाची भावना पुसून टाकायला हवी.

स्त्री-पुरुष भेद नाहीसा करण्यासाठी शिक्षणातून प्रथम शिक्षकांचे व पालकांचे मोठ्याप्रमाणावर प्रबोधन घडवून आणावे लागेल. शाळेत मुले-मुलींच्या वेगवेगळ्या यादया करणे, मुलींना विशेष सवलती देणे. याचाही विपरीत परिणाम होऊ शकतो.

स्त्री-पुरुष समानतेची शिकवण मुलांना अशी या

गुंजाळ सोनल अजित बी.एड् द्वितीय वर्ष

स्त्री-पुरुष समानतेवर खूप बोललं जातं पण एवढ्या वर्षानंतर सगळीकडे हे चित्र दिसु लागलय का ? तर याच उत्तर 'नाही' असच मिळतं शहरी भागात समानता अवतरलीय हे खरयं ग्रामिण भागात मात्र या आधुनिक विचारांची पायंमुळं रुजायला बराच वेळ लागेल असं मत तरुणाईने 'युवा कट्टा' वर मांडलंय. समानता स्वतःमध्ये बाणवणं तरुण-तरुणीच्या हाती असल्याचंही त्याचं म्हणणं आहे. म्हणजेच स्त्री-पुरुष समानतेची शिकवण मुलांना देणं जास्त महत्वाचे आहे.

आपल्या समाजात स्त्रीचं स्थान हे नेहमी कनिष्ठ मानलं गेलंय. ग्रामीन भागातील महिलांच कार्यक्षेत्र चुल आणि मुल एवढ्यापुरतं मर्यादीत ठेवण्यात आलं आहे. अशक्य असं काहीच नाही हे सदयस्थितीत स्त्रिया सिद्ध करतायत. असं सगळच चित्र असल तरीही स्त्रियांवर होणारा अत्याचार, बलात्कार आणि लैंगिक छळ याचही प्रमाण दिवसागणिक वाढतंय. आपल्यापेक्षा पुढे जाणारी स्त्री दिसली की, पुरुष बळाचा वापर करतात. यात कुठली आली स्त्री-पुरुष समानता ? या सर्व गोष्टी मुलांना समजावून सांगितल्या तरच त्यांना स्त्री-पुरुष समानतेचा नेमका अर्थ समजेल. जेव्हा स्त्री-पुरुष समानता असेल तेव्हापासुन येणारे सर्व दिवस सुदिन ठरतील. हे मुलांच्याही लक्षात येईल.

स्त्रियांनी स्वतःची बौद्धिक, मानसिक, वेळ-प्रसंगी दोन देता पण आले पाहिजेत. पुरुषी वर्चस्व कमी करायचं असेल तर आपली मूल्ये, संस्कार मुलांमध्ये उत्तमप्रकारे गर्भसंस्कारात रुजवणे आवश्यक आहे. घरातील आजी-आजोबा मुल्याधारित शिक्षणाचे उत्तम स्रोत असतात. त्यांनी ही जबाबदारी घेऊ दिली पाहिजे. मुलांसह संबंध शाळा व त्यामुळे समाज याच्याशी येतो. तिथे मुलांवर लोकशाही, निष्ठा संस्कार केले जात. स्वाभिमान,

देशाभिमान, धर्मनिरपेक्षता, वैज्ञानिक दृष्टीकोन, संवेदनशीलता आहे मुल्यांची जोपासना फक्त शाळेत न होता, ती समाजातूनही झाली पाहिजे. ज्येष्ठ नागरिकांनी त्यांच्या उमेदीच्या काळात आपापल्या क्षेत्रात उल्लेखनीय कामगिरी केलेली असते. त्याचा उपयोग या संस्कारक्षम गटासाठी प्रभावीपणे केला पाहिजे. या संस्कारक्षम गटात "पेराल ते उगवेल" या उक्तीप्रमाणे चांगले संस्कारक्षम अनुभव मुलांना दिले पाहिजेत. विविध उपक्रम नृत्य, पथनाटय, सहली, विविध स्पर्धा, त्यातून लोकशाही मूल्ये स्वातंत्र्य, समता, बंधुभाव, मुलांच्या मनावर बिंबवली पाहिजेत.

स्त्री पुरुष म्हणजे नेमके काय ? हा प्रश्न फार दिवस झाले पडला आहे. या बाबतीत असे वाटते की, पुरुषप्रधान संस्कृतीमध्ये स्त्री आर्थिकदृष्ट्या परावलंबी असते, शिक्षणापासून वंचित राहते. चूल आणि मूल हया संकल्पनेत तिला जखडून टाकले जाते. तिला सत्तेत किंवा आधिकारामध्ये वाव मिळायला हवा ही झाली स्त्री मुक्ती त्यासाठी सर्व पातळींवर समान संधी मिळणे म्हणजेच शिक्षण, करीअर, सत्तेत वाटा हयामध्ये स्त्री-पुरुष असा लिंगभेद न होता समान संधी मिळणे म्हणजे स्त्री पुरुष समानता याबद्दलची जाणीव मुलांना करून देणे गरजेचे आहे. एके ठिकाणी स्त्रिया कुंकु लावतात पुरुष नाही पुरुषांला फक्त मिस्टर असे संबोधन तर स्त्रियांना मिस् आणि मिसेस असे वैवाहिक स्टेटस असलेले संबोधन असे, काहीसे मत मांडून समानता व असमानता यांचा अतिरेक केला जातो परंतु स्त्री आणि पुरुष हे अर्धनारीश्वर (शिव-पार्वती) असून ते एकमेकांना Complement करणं आणि निर्मळ सहजीवन अनुभवण म्हणजे स्त्री-पुरुष समानता होय.

समानतेची वागणूक

भुजबळ सुषमा अशोक बी.एड. द्वितीय वर्ष

समानता फक्त पुरुषांनीच नाही तर स्त्रियांनीही समजून घेण्याची गोष्ट आहे. समानता हा शब्द आपण फार सहजतेने उच्चारतो, पण आपल्या वागणुकीत मात्र तो सहजपणे येत नाही. या समानतेत एका पुरुषाला त्याच्या मैत्रिणीसोबत फिरायला जाता येईल आणि त्याचा कोणताही अन्य अर्थ इतर लोक काढणार नाहीत या समानतेत स्त्री-पुरुष एकमेकाकडे त्यांच्या गुणांमुळे विचारांमुळे एकत्र येतील. इतर गोष्टी दुय्यम असतील, ती राबवणं ही फक्त पुरुषांची जबाबदारी असणार नाही.

स्त्री-पुरुष समानता ही माणूसपणाची पहिली अट आहे.

नर असो वा नारी, चढा शिक्षणाची पायरी

लेक झाली आपलीच ना ?

मुलगा आणि मुलगी सारखेचं ना ?

मुलगा अथवा मुलगी

दोघेही फार गुणी

खणखणीत नाणी

यशाचे शिखर गाठतात दोघेही

होतेय आता समविभागणी

मुलींना कमजोर

कोणी समजू नका

मुली अन्यायाविरुद्ध लढतील

कुटुंबाची सेवा करतील

शत्रूशी दोन हात करतील

समाजात मानाचे स्थान मिळवतील.

सासर माहेर दोन्ही घरचा दिवा लावतील.

मुलगा मुलगी दोघांना

समानतेने वागवूया

स्त्री-पुरुष समानतेचे

मूल्य समाजात रुजवूया.

लिंगभाव समानता

थोरात सोमनाथ अरुण बी.एड् द्वितीय वर्ष

भारतीय समाजाला मोठा ऐतिहासिक वारसा आहे. भारतीय संस्कृती जगातील पुरातन संस्कृती पैकी एक आहे. उपलब्ध ऐतिहासिक पुराव्याचा आढावा घेतल्यास भारतीय समाजाच्या कोणत्याही ऐतिहासिक टप्प्यावर पुरुष आणि स्त्रियांमध्ये समानता अस्तित्वात नव्हती असे दिसते. स्त्रियांचा दर्जा पुरुषांच्या दर्जापेक्षा कमी म्हणजे दुय्यम आढळतो. वेद काळात काही स्त्रिया शिकल्याने राजसभेत पुरुषांच्या बरोबरीने सहभागी होत असल्याचे काही पुरावे उपलब्ध आहेत. परंतु या थोड्या संख्येने उपलब्ध असलेल्या पुराव्याच्या आधारे सर्वसामान्य स्त्रिया ह्या शिक्षण घेऊ शकत होत्या आणि पुरुषांच्या जोडीने सार्वजनिक जीवनात सहभागी होऊ शकत होत्या असे म्हणणे थोडे धाडसाचे वाटते.

जगतिक स्तरावर स्त्रियांच्या दर्जा विषयाचे चित्र फारसे वेगळे नव्हते. स्त्रियांच्या स्थितीविषयी अठराव्या शतकाच्या उत्तरार्धात मॅरी वॉल स्टोनक्राफ्ट यांनी प्रथम आवाज उठवला. त्यांचे 'A vindication of the rights of women' हे पुस्तक प्रसिद्ध आहे. त्यांनी स्त्री-पुरुषांमध्ये लिंगभेद असूनही स्त्रियांना माणूस म्हणून वागणूक मिळाली पाहिजे अशी सर्वप्रथम मागणी केली. नंतर जे एस गेल त्यांनी स्त्रियांना समान दर्जा मिळावा म्हणून मागणी केली. स्त्रियांना समान वैशिष्ट्य म्हणून जी वैशिष्ट्ये सांगितली जातात ती समाजाच्या एकूण सामाजिककरण्याच्या प्रक्रियेतून निर्माण होतात. असा विचार त्यांनी मांडला.

अशा विचारांच्या मांडणीमुळे नंतर समाजशास्त्रज्ञ, मानसशास्त्रज्ञ, जीवशास्त्रज्ञ, यांना या विषयात अधिक संशोधनास प्रोत्साहन मिळाले यातून दोन विचार प्रवाह निर्माण झाले.

१) स्त्री/पुरुषातील जैविक फरक लक्षात घेऊन

त्यांच्या मानसशास्त्रीय वैशिष्ट्यांवर मत देणारा विचारप्रवाह.

२) स्त्री-पुरुषातील जैविक फरक मान्य करूनही त्या आधारे निर्माण केल्या जाणाऱ्या सांस्कृतिक फरकावर लक्ष केंद्रित करणारा विचारप्रवाह.

लिंगभाव समानता आणि मुलींचे शिक्षण याविषयी बोलताना वरील दोन्ही विचार प्रवाह लक्षात घेणे आवश्यक आहे.

चांगले/वाईट, बरोबर/चूक, मालक/नोकर, तसेच स्त्री/पुरुष यातील भेद हा भाषा, प्रथा, संस्था आणि मानवी जीवनाच्या इतर अनेक पैलूंच्या आधारे व्यक्त केला जातो.

भारतात समानतेचा विचार मांडणारा एक विचारप्रवाह पुरातन काळापासून चार्वाक किंवा लोकायत तत्वज्ञानाच्या रूपाने, बौद्ध धर्माच्या आधाराने सुरु असलेला दिसतो. परंतु हा विचारप्रवाह समाजात नेहमीच कमी लोकांनी स्वीकारलेला दिसतो. सर्वसामान्य लोकांचा विचार प्रवाह असमानतेवर आधारलेला आढळतो. भारतात आधुनिक शिक्षणाची सुरुवात १८१३ चार्टर्स अॅक्टने झाली. या कायद्याने भारतीय लोकांच्या शिक्षणाची जबाबदारी ईस्ट इंडिया कंपनी वर टाकण्यात आली. परंतु त्यामध्ये स्त्रियांच्या शिक्षणासंबंधी तरतूद नव्हती. स्त्रीशिक्षणाची सुरुवात १८२० मध्ये सर्वप्रथम डेव्हिड हेर याने कलकत्ता येथे मुलींची शाळा सुरु केली. महात्मा ज्योतिबा फुले यांनी १८४८ मध्ये दलितांसाठी, स्त्रियांसाठी शाळा सुरु केली.

स्वातंत्र्योत्तर कालखंडात मुलींची शिक्षणासंबंधी विचार करण्यासाठी अनेक समित्या स्थापन करण्यात आल्या. त्यापैकी अगदी अलीकडील काळी महत्त्वाच्या समित्या व धोरणे पुढील प्रमाणे...

अ. शिक्षणासंबंधी राष्ट्रीय धोरण १८८६-

यामध्ये स्त्रीयांच्या सबलीकरणासाठी शिक्षण हा एक सकारात्मक घटक आहे हे स्पष्ट केले आहे या धोरणात पुढील गोष्टींचा समावेश होतो-

१) नवीन मूल्यांच्या निर्मितीसाठी नव्याने अभ्यासक्रम पाठ्यपुस्तके तयार करणे, प्रशिक्षण आणि शिक्षकांचे उदबोधन करणे, निर्णय घेणारे व प्रशासक तसेच शैक्षणिक क्षेत्रात प्रत्यक्ष सहभागी असलेल्या यांचे प्रशिक्षण.

२) स्त्रियांमधील निरक्षरता कमी करणे, स्त्रियांचा शिक्षणात सहभाग व्यवसायिक, तांत्रिक शिक्षणाच्या विविध पातळ्यांवर सहभाग वाढवणे.

ब) National Policy on Education Review Committee Report (1990)-

१. शिक्षणाच्या मदत व शिक्षणाचा दर्जा उंचावणे.
२. शिक्षणाचा आशय आणि लिंगभाव दूषित दृष्टीकोनात बदल घडवून आणणे.
३. शिक्षण क्षेत्रातील व्यक्ती व शिक्षकांना प्रशिक्षण.
४. स्त्रियांचा अभ्यास संशोधनास प्रोत्साहन.
५. शैक्षणिक श्रेणी रचनेत स्त्रियांचे प्रतिनिधित्व.
६. स्त्रियांचे सबलीकरण करणे.

क) National Commission of self employed women and women in the informal sector 1987-88-

१. मुलींसाठी त्यांना सोयीस्कर शाळेच्या वेळा जेणेकरून त्यांना घरकाम करून शाळेत येणे शक्य.
२. मुलींना लहान भावंडांसाठी शाळेत जोडून पाळणाघर.
३. मोफत गणवेश, दुपारचे जेवण, पुस्तके इत्यादी ज्यामुळे त्यांना शाळेत पाठवले जाईल.
४. ग्रामीण भागात उपयुक्त असा अभ्यासक्रम यामध्ये पशुसंवर्धन, मुलांची काळजी, शेती, सामाजिक, वनीकरण असे विषय इतिहास, भूगोल, विज्ञानासोबत.
५. स्त्री शिक्षकांची मोठ्या प्रमाणावर नेमणूक.
६. शिक्षणाच्या व्यवसायिक बाजूवर अधिक भर.

७. व्यावसायिक शिक्षणासाठी कर्जाऊ शिष्यवृत्ती व वसतीगृहाची सोय.

प्रत्यक्ष स्थिती

प्रत्यक्ष समाजात लिंगभेदाची क्षेत्रे पुढीलप्रमाणे स्पष्टपणे जाणवतात:

१. स्त्रिया आणि कुटुंब-कुटुंब म्हणजे ज्यामध्ये जन्मापासून विवाह पर्यंत राहते त्या जन्म कुटुंबात आणि विवाह नंतर तिच्या मृत्यूपर्यंत ती राहते त्या वैवाहिक कुटुंबात दोन्ही ठिकाणी तिला पुरुषाबरोबरचे स्थान मिळतच नाही. उलट कुटुंबात तिला वैवाहिक कुटुंबासाठी तयार केले जाते पण तिथेही अन्याय होतो. उदाहरणार्थ स्त्री लिंग गर्भात जन्माला आल्यास दुर्लक्ष, अपुरा आहार, शालेय शिक्षणाचा अधिकार मान्य करणे आणि केलास तर लहान भावंडांचा सांभाळ करण्याच्या वयाची होईपर्यंतच शाळा करणे, नंतर लहान भावंडांचा सांभाळ, घर कामात आईची कामे करणे, जबाबदारीतून मुक्तता मिळवण्यासाठी मुलींचे लवकर लग्न. जन्म कुटुंबातून वैवाहिक कुटुंबात प्रवेश झाल्यावर अन्याय सुरुच राहतो. उदाहरणार्थ लहान वयात लैंगिक संबंधातून गर्भधारणा, वारंवार गर्भधारणा, शारीरिक व्याधी, घर काम, वैवाहिक कुटुंबात अधिक हुंड्यासाठी छळ, मारहाण, कौटुंबिक हिंसेसही स्त्रिया बळी पडतात.

२. स्त्रिया आणि जातीव्यवस्था-भारतीय समाजाचे वास्तव जाती व्यवस्थेच्या संदर्भाखेरीच लक्षात येत नाही. वरिष्ठ जातीच्या स्त्रिया आणि कनिष्ठ जातीच्या स्त्रियांची स्थिती वेगवेगळी असते. दोन्ही स्त्रिया नाती व्यवस्थेतील श्रेणी रचनेच्या व पितृसत्ताक मनोवृत्तीच्या बळी असतात. पण वरिष्ठ जातीच्या स्त्री-पुरुषांकडून कनिष्ठ जातीच्या स्त्रियांवर अत्याचार होतात.

३. स्त्रिया आणि अर्थव्यवस्था-स्त्रिया जगभरात अर्थार्जन करतात परंतु संपत्ती नावावर असणाऱ्या स्त्रियांची संख्या केवळ १% आहे.

४. स्त्रियाविरुद्धची हिंसा, स्त्रिया आणि कायदा

अशी असमानतेची काही क्षेत्रे आजही दिसतात...

विविध योजना:

१. पदवी पर्यंत मुलींना मोफत शिक्षण.
२. सावित्रीबाई फुले दत्तक पालक योजना.
३. अहिल्याबाई होळकर मोफत प्रवास योजना.
४. निराधार विधवांच्या मुलींच्या साठी विवाह अनुदान योजना.
५. स्त्री शिक्षकांच्या संख्येत वाढ.
६. स्त्रियांसाठी शासकीय नोकरीत आरक्षण.
७. तंत्र शिक्षणाच्या विशेष सोय.
८. पोलिस दलात स्त्रियांसाठी खास आरक्षण.

अशा स्वतंत्र योजना गेल्या पन्नास वर्षात स्त्रि-पुरुष समानता प्रस्थापित करण्यासाठी सुरु केल्या, तरीही काही त्रुटी जाणवतातच. आजही पारंपरिक स्त्री भूमिका पार पाडण्यासाठी शिक्षणाची गरज नाही हा सार्वत्रिक समज आढळतो. त्यामुळे शिक्षणाचे सार्वत्रिकीकरण होऊनही गळतीचे प्रमाण जास्त आढळते. आर्थिक दृष्ट्या मध्यमवर्गाने स्त्री शिक्षण हे मूल्य स्वीकारले, त्यामुळे आज समाजात पारंपारिक स्त्री भूमिकेस पूरक शिक्षण व्यवसाय त्यांचे स्वागत होते. उदाहरणार्थ शिक्षिका.

एकोणिसाव्या शतकात आगरकरांनी सहशिक्षणाचा पुरस्कार केला. आज शहरी भागात सहशिक्षण मान्य आहे, पण ग्रामीण भागात प्राथमिक स्तरावर सहशिक्षण पण माध्यमिक व त्यापुढील स्तरावर सहशिक्षणास विरोध दिसतो.

यासाठी आणखी काही उपाय करणे गरजेचे वाटते...

१. ० ते ६ वयोगटातील मुलींच्या शिक्षणाची अंमलबजावणीत सुधारणा, अंगणवाडी सक्षम करणे, उपोषणास आळा घालणे. माता-पित्यांना कुटुंबनियोजन, जन्म-मृत्यू विवाह नोंदीचे महत्त्व, बालविवाह न करणे इत्यादी कार्यक्रमांची अंमलबजावणी करणे.

२. ६ ते १४ वयोगटातील मुलींची शिक्षणातील गळती थांबवणे. यासाठी मुलांनाही कौटुंबिक कामाचे

प्रशिक्षण देणे.

३. १४ ते २१ या वयात शाळा सोडावी लागू नये म्हणून प्रयत्न करणे. पण ज्या मुलींना शाळा सोडावी लागते त्यासाठी शरीरशास्त्र, मानवी कौटुंबिक जबाबदाऱ्या, व्यवसाय प्रशिक्षण वगैरे जीवन शिक्षण उपक्रम चालवले जाणे आवश्यक वाटते. त्यासाठी शाळा हे केंद्र असावे.

४. पलक शिक्षण पालकांनाच जीवन शिक्षणात सहभागी करून घेणे 'पाण्यात पडलं की पोहता येते' या न्यायाने लग्न लावली जातात पण वैज्ञानिक माहितीच्या अभावाने व अज्ञानामुळे नवविवाहितांचे अनेक शारीरिक मानसिक प्रश्न त्यातूनच मुलाचा जन्म यामुळे प्रश्नांची साखळी वाढत जाते. म्हणून सुजाण पालकत्व घडवण्यासाठी प्रयत्न करणे आवश्यक आहे.

५. वरील चार गटात करण्यासाठी जागृत शिक्षक, शाळा व शाळेची संबंधित वरिष्ठ असणे आवश्यक आहेत स्त्री पुरुष समानता हे मूल्य केवळ पुस्तकातील एक धडा म्हणून शिकवण्याचे नसून ते स्वयं आचरणाचे मूल्ये आहे.

शिक्षण व्यवस्थेतील सर्वांनी स्वतःच्या घरातील व घराबाहेरील आचरणात हे मूल्य आणणे आवश्यक आहे. त्यासाठी कुटुंबात मुला-मुलीत आहार, शिक्षण, काम इत्यादीचे समान वाटप, निर्णय घेण्याच्या प्रक्रियेत सर्व सदस्यांचा सहभाग महत्त्वाचा आहे. स्त्री-पुरुष समानतेचा विचार करता पाठ्यपुस्तकांच्या रचनेत बदल घडून आणणे गरजेचे वाटते. पाठ्यपुस्तकातील चित्रे आकृत्या आहेत याची रचना स्त्री पुरुष समानता या मूल्यास पूरक असावी.

What we Need Equality or Respect

Waman Madhavi Devidas B.Ed.II Year

It is said that behind every successful man there is a woman. Women is the most mysterious thing that god has created on the earth. She is the figure of kindness, patience, love & care.

Today we see that in all fields women are at the top, whichever field it may be in education, politics, business, sports even in creative fields like painting, literature. They are also drive taxis, rikshas In police force Mira Borvanker, Kiran Bedi are well known personalities. Women have also joined military air force, in servitude to the nation. All these women are working with their male colleagues. They are playing many roles in their social & private life with dignity. Government policies like 'Mahila Bachat Gat' have made house wives financially independent in some ways. They taking higher education & not only doing Jobs in higher education & not only doing Jobs in higher posts in companies but have also reached Indians greatest posts President of India. Women like Serena Williams Kalpana Chavala proved that the sky is the limit.

Now she is independent, free, confident, can take her own decisions. Now, as women became independent & free still the situation has not changed much. Her problems still seem to be the same. Now also she is not so safe. We see numerous news & cases about rape & murder every day. The rate is increasing day by day instead of decreasing & to my surprise people blame women for wearing indecent

clothes?

Then how do these animals in the grab of humans rape a 2-3 year old innocent child, who is even unaware of what has done to her. Of course it is not a case that fully dressed girls are not being raped. So I think this is just a matter of mentality. In democracy everybody has right to do whatever they feels as long as the law permits. So women can wear whatever they like to wear why she should change for some orthodox mentality in people? Men should change the way of looking at women. If she is wearing western outfits then it is just her dressing sense, not necessarily her character. So respect each & every women & when a women is raped then it must be boy or man who should be ashamed & not the girl.

In politics there is 50% reservations for women. But we see many of them as dolls in the hands of their husbands. Even if she wins the election, her husband is doing all work on her name. Do you think this kind of reservation will help us? Is this really a gender equality?

In our culture women have a place of god, but is this the reality? So sad... because the answer is No!! This situation must change. This is the time to show the world what is women power. Girls, we must not depend upon men for protection. We must learn to protect ourselves. Why we are forgetting that the great Maratha King Shivaji Maharaj. Was moulded by women itself his mother Jijabai.

Ahilyabai Holkar, Jhansi ki rani

fought for their nation. Ramabai Ranade, Savitribai Phule, have taken great efforts, efforts Just to give right of education to girls. We must take some courage from all these great women & stand against injustice. I really think, “A women is like a tea bag, you cant’s tell how strong she is until you put her in hot water.” So girls, if a man whistles at you do not respond. Because they are representing who they are.

And my only expectation from society is to change their mentality just because she is girl don’t underestimate her & don’t bind her in restrictions of culture & tradition. Which themselves are ancient to understand, set her free & see what she can do she can wear jeans, shirts, cut her hair short & this does not mean she is out of line her life following her heart and doing whatever she wants to do is not a rebel. Don’t judge her by the way she dresses up. She has her own style. It is time when parents should not tell daughter to me home early but to tell their son to behave properly. When a girl is alone it’s not an opportunity it’s a responsibility. Traveling alone at night is not safe for girls. Protect her. This is what real men do. Just because you are male does not mean you are superior to not any female really we are beggers, we don’t need your reservations of any kind, we don’t expect your sympathy, we just expect you to treat us like human being & not as slaves. We have all rights that a common human being has. We just want to live our life as... a Confident, independent & proud

women & not as a prisoner who is Jailed by social restrictions. Boys can only brighten one house but it is a girl who can brighten two house at a time. So girls don’t think you are less than any boys.

Just Be Proud To Be a Women!!!

Achieving Gender Equality in India

Night Pallavi Baban B.Ed.II Year

The concept of treating women and men equal is called as gender equality. But this has not been still realized fully. The traditions of the country always made women either inferior to men or entitled them to areas less significant. Gender equality is meant to be a complementary process rather than a process that discriminates. In the absence of gender equality as a globally achievable goal, gender roles were biased by customs traditions and sexist culture that belittled women on the basis of their biological weakness.

Gender equality would have a different effects. Due to the gender equality the females can participate in all sectors including agriculture. There will be more awareness among men to share the household and domestic responsibilities. There would be elimination of child labour if both man and women will work. From gender equality there would be better access of women to resources like land, property and education.

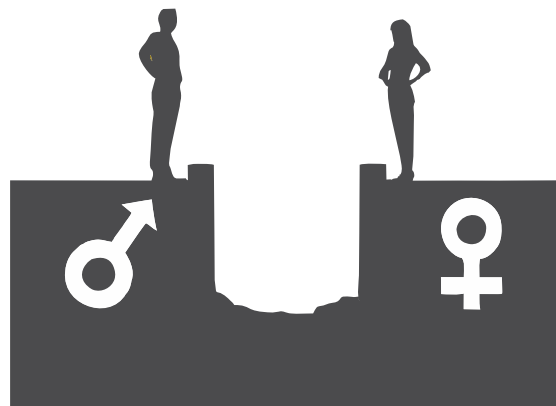
Despite the presence of several checks in place, the case of gender equality to date remains one of the almost challenges.

There is the customary problem of discrimination between the birth of a boy and girl. Rural woman face the greater challenge of having odds to get married, have children and all this despite the poverty conditions that might prevail at home. Gender violence is a major reason why women from under privileged and less income square might & not be able to access

legal help on account of persistent torture.

Gender equality still remains an issue where the question as “how to achieve” still eludes us. There are different ways to implement gender equality in society. At home, women must be given help to share household work as well as adequate respect. At workplace there must be definite culture and infrastructure where new. Mothers can either work from home or have facility to keep their small children so that the women does not need to worry about children or leave job altogether. Children should be imparted values which teach gender neutrality and parity. Harassment and molestation should be stopped of women.

Such actions, on a wide basis, can bring about a change over time with regard to gender equality.

Gender Equality in education

Kale Pallavi Kapil B.Ed.II Year

All over the world, education is not only acknowledged to benefit individuals but as well recognized to promote national development. Education expands the life choices and opportunity for both boys and girls continue to be out of school.

Several government and non-government organization have been continually working to eliminate the disparity between boys and girls by identifying gender related barriers, evaluating the extend of education disadvantage that the latter confront and implementing system to overcome and remove the aforesaid impediments.

Basically ensuring gender equality in education suggest that boys and girls have equal opportunities to enroll and access school as well as to benefit from and participate unfortunately, in developing countries, girls generally come up against, textbooks, teaching practices, and other school materials that endorse gender stereotypes that are disadvantageous to their educational success.

In addition, unsafe school environment creates difficulties to the completion of education, more especially to girls, for instance poor families normally have to choose between educating their daughter or sons, and more often than not parents routinely prefer to educate their sons.

Educating girls to a certain extent generates a higher rate of return than any other investment presented in the developing world. When girls are

provided with access to a right based quality education they have a tendency to postponed marriage, boast healthiest and fewer children and throw in more to nation productivity and family income.

Accordingly a nation basically educate a person if it educate a man and if it educate a women it educate nation. The good news these days is numbers of girls have swarmed in school. Girls have closed the gender gap with boys and prevailed over considerable development, social and economic gains for their communities as well as for themselves.

For the millions of illiterate children, admission to education is the pathway to an improved life moreover educating girls read the way for, more extensive change in the work place, societies & families. When government guarantee access to a rights based quality education that is founded on gender equality to their young citizen, it generate a wave effect of benefit that clearly affect future generation.

Equality

Waikar Santosh Narhari B.Ed.I Year

Our Indian constitution adopted the values of social justice, fraternity, liberty and the most important value of equality. After the formation of Indian constitution, Indian people started to follow the value of the constitution as the world get changed the thinking of people also change.

Before formation of Indian constitution this value was not followed by the Indian people. There was no equality between men and women ; people also discriminate in their casts , religions, languages and race. Their mentality was too low as because they think that womens should do only household chores they should not get education, they are not able to stand on their legs and men always think that the status of women will not increase. Because of this there was no equality between men and women . In earlier days there was not respect for women and also for girls. During the marriage of girl , the dowry prohibition act was followed and due to this act the family of girl has to face several problem. That's why the people of the family think that the girl should not take birth. If the girls takes birth families people killed them. This show that there was no equality between men and women.

But if we see in today's world the women's are getting equal opportunities like men. This is only possible because of some great women leaders. One of them is Savitribai Phule. She open the school for girls and women in Pune with the help of Mahatma Jyotirao Phule. During this

they both suffer many problem they fight against that and provide education to girls. Just like Savitribai Phule many women leaders struggle for the rights of the women. Many movements were led for the equality between men and women. Because of this movements the women's get right to educate and also job opportunities etc . This brings equality between men and women now days both men and women got the same opportunities in each field. Women's are front in every field. They also perform there activities like men. This show the equality between men and women.

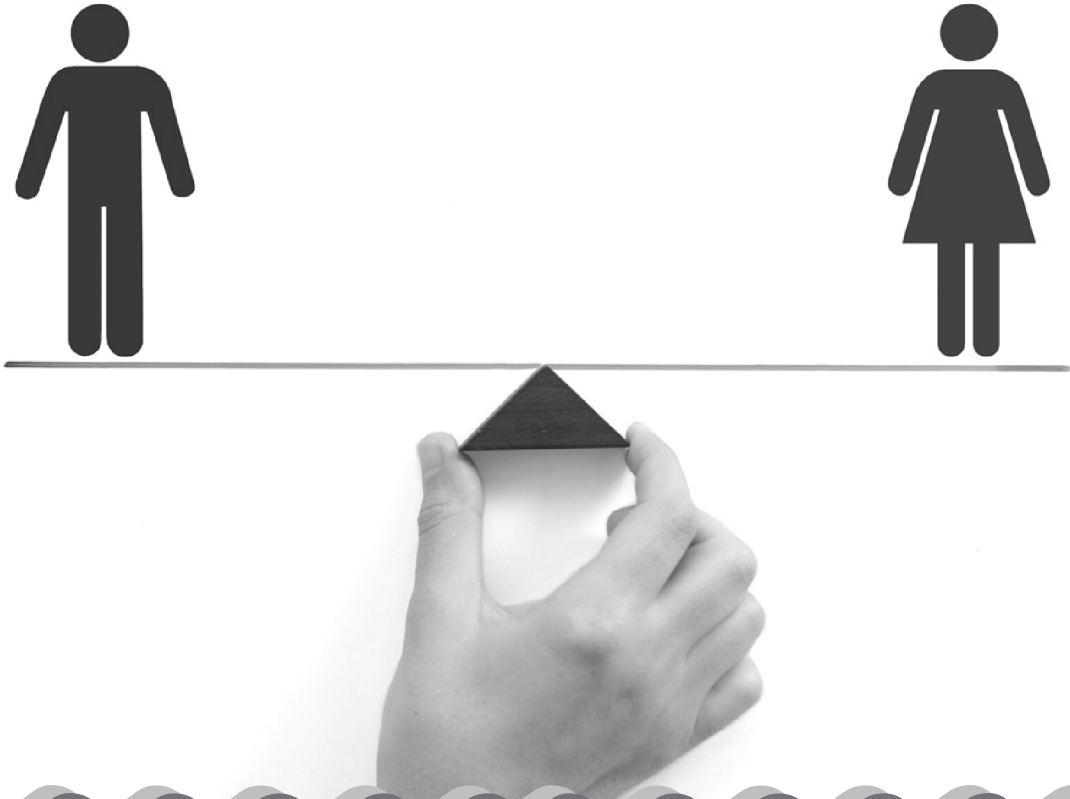
Equality means “the state of being equal.” its one of the ideals a domestic society , and so the fight to attain different kinds of equality or equality of opportunity between rich and poor often associated progress towards that ideal of everyone being truly equal .

The great poet Gangadharan Nair Pulingat explains all this in a short poem an equality of men and women :-

Gender equality a hot subject
Gender inequality is injustice
Thoughtful arguments persists
Gender equality a real solution
In education, employment , opportunites
A concern of justice always to highlight
Genders the great wisdom they require
The great victory they awaits
A world of equality and justice
The thoughtful moments for joy

Happiness ever must be there
Gender equality a great freedom.

In this poem , the poet explains that there is no happiness if there is no gender equality. Gender equality is a great freedom. It's a real the word of equality and justice makes the moments of joy. The gender equality is the power which can remove the sorrowness from ones life and can bring happiness in the world. that men and women together are also a powerful symbol of equality tied thread is the symbol of equality. Just like symbol of equality. Equal rights and equal opportunities in every field is the real term of equality.

A basic right of Men and Women GENDER EQUALITY

Chavan Sunil Atmaram B.Ed.II Year

Gender Equality is a basic right for all people, including girls, boys and young people including equality among and between girls, boys and young people is at the heart of the UNCRC and is the key for the full realization of children's rights. Hence, the Convention believes that it is critical to directly address gender discrimination and promote gender equality in order to advance its vision for a world where every child attains their equal right to survival, protection, development, and participation. The Convention's programming, campaigns, advocacy and organisations are founded on its global essential standards, in full spectrum, to be gender sensitive at the minimum and gender transformative whenever possible. This subpage in the resource centre aims to serve as a knowledge hub about organisations' global works on advancing gender equality.

Gender Sensitive:

When the different needs, abilities and opportunities of boys and girls, and men and women are identified, considered and accounted for.

Gender Transformance:

When one uses a gender sensitive approach and advances gender equality while working with key stakeholders to identify, address and positively transform the root causes of the gender inequalities.

Gender equality is a human right, but our world faces a persistent gap in access to opportunities and decision

making power for women and men.

Guaranteeing the rights of women and giving them the opportunity to reach their full potential is critical not only for certain gender equality, but also for meeting a wide range of international development goals. Empowered women and girls contribute to the earth and productivity of their families, communities, and countries, creating a ripple effect that benefits everyone.

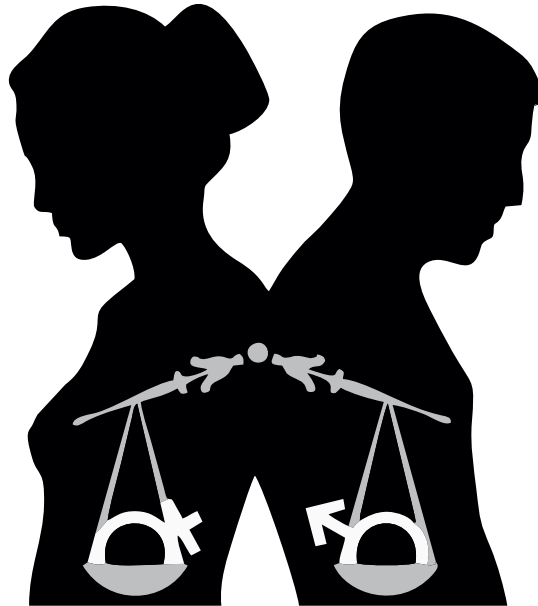
The word gender describes the socially constructed roles and responsibilities that societies consider appropriate for men and women. Gender equality means that men and women have equal opportunities for financial independence, education and personal development. Women empowerment is a critical aspect of achieving gender equality.

It includes increasing a woman's sense of self-worth, her decision-making power, her access to opportunities and resources, her power and control over her own life inside & outside the home and ability to effect change. Yet gender issues are not focused on women alone, but on the relationship between men and women in society. The actions and attitudes of men and boys play an essential role in achieving gender equality.

Education is a key area of focus. Although the world has made progress in giving women control over their own lives inside and outside the home and is making progress in achieving gender parity in education, girls still make up a higher percentage of out of

school children then boys. Approximately one quarter of girls in the developing school do not attend me school. Typically wim limited means who can not affort cost such mes school fees,uniforms and supplies for all of their childrens will prorities education for their sons. Families may also rely on girls labour for household chores, carrying water,and childcere, leaving limited time for schooling.

But prioritizing girls education provious perhaps the single highest return on investment. In the develping world. An girls is more likely to postpone marriage raise a smaller family. Have health there children, and send her own children to school. She has more opportunities to earn on income and to participate in polities processor, and she is less likely to become infected wim diourse.

Gender equality

Dahotre Purnima Vasant B.Ed.II Year

Gender equality means sexual equality. The men & women, girls & boys, enjoy the same rights, resources, opportunities & protections. On a global scale, achieving gender equality also requires eliminating harmful practice against women & girls, including sex trafficking, femicide, wartime sexual violence, & other oppression tactics.

As of 2017, & gender equality is the fifth of seventeen sustainable development goals of the UNITED NATIONS.

Since the independence the conditions of the women was pitiable in all the socioeconomic educational & political fields. The reason for the pitiable condition can be attributed to the century long disparity show to them, which started in the far end of Ancient India & this disparity grown to wider scale in the in the medieval India, which brought Sati Pratha, Parda Patha, child marriage, infanticide dowry & numerous other evils against them at the outset of modern India, Indian was ruled by britishers for 200 years, being foreigners, their sole aim was to elicit more & more profit from their biggest colony, so no concrete steps for the eradication of such evils against women were taken by them after independence, it emerged as the major issue for the rulers of the biggest democracy of the world.

In the decade of major 1960's, the issue was for the welfare of the women, in 1970's, there was shift from the welfare to the development of women. In 1980's & onwards, the shift

took place from the development to the empowerment of women. The major landmark in the field of empowerment was brought by 73rd & 74th amendments tds in the parliament which brought 33% reservations to the women in the panchayats & municipalities, these amendments have empowered about 10,00,000 women & gave them political power for taking social, economics & other development measure for the allround growth of their women counter parts.

Gender issue have emerged at the central stage of development process in most countries including India. In fact how to the empower women to reduce gender in equalities in the society is presently a major concern of policy makers & planners all over the world. Gender equality can be judge with related issues like health, education, economics empowerment etc. the statistics on social issue pertaining to important areas such health, education, employment, crime against women & women participation in decision making , which need to be collected an a regular basis to assess the impact of the various policies & programs of the government aimed to improves the status of women in the society & to eliminate at any on the basis of gender are known as gender statistics.

I have done survey in satara district at jaoli tehsil as per allocation, I got a sample size of 154 of which 79 are from urban & 75 are from rural area. In year 2012 I analised according to some points like sex ratio, son preference,

education, economics status etc.

Analysis is as follows:-

1. Sex ratio:-

Criteria	Total Population	Area	
		Rural	Urban
Female	363	178	185
Male	360	178	182
Total	723	356	367
Sex ratio	1008	1000	1016

Sex Ratio for Jaoli Tensil is 1008. There is no much difference in sex ratio of rural and urban area. But now a days, this sex ratio is increased.

2. Son Preference:-

The more parents feel that the son is supported to them to their old age. As well as they increases their status in society i.e. we say that more female and males having equal thinking about son But now a days, the year 2018 on words the females and males both have improve their thinking about girl child.

3. Education:-

Gender equality present in Marathi medium school But in English medium the numbers of males are greater than number of female in year 2012.

But this year 2019, Gender equality present in English medium school also etc.

As per the analysis of Gender Equality in year 2012. We can say that there is no more difference in equality in rural and urban families.

But now a days gender equality is present in rural and urban area in all

aspects.

Conclusion:

The road of an absolute gender equality in India is tough but not impossible. We must be honest in our efforts and work on changing the social outlook towards females. For a full-fledged gender equality in India, both men and women must work together and bring a positive change in society.

Gender equality in India

Prof. Sanjay Shrirang Choudhary Principal

Gender Inequality is deep penetrated in Indian society. Although it is a global phenomenon, but in the patriarchal Indian society, - it has spread its tentacles widely. Discrimination against women is found even before her birth in the form of female foeticide and when she is born female infanticide has been found in practice. Differential treatment on the bases of gender is found right from the childhood. Girls are considered as liability. In spite of progress been made economically, gender parity has not been achieved. Data was collected using secondary sources. The root cause of gender inequality in Indian society lies in its patriarchy system. Advances have been made in social legislation but gender inequality has not ended and the child sex ratio has rather worsened. The educated people should develop a national consciousness of the positive impact of gender equality. There is a need for changes in perception towards women. The human society would be most advantaged only if women are treated equally and are not deprived of their rights.

Gender bias is an inherent characteristic of a patriarchal society. As of now most of the societies of the world are based on patriarchy. It is a form that demeans women in a variety of ways. Since times immemorial, a girl child has been considered as an unwanted entity and a burden that the parents would not mind doing away with. Discrimination against women

begins even before her birth. Any denial of equality, gender and opportunity on the basis of gender is gender discrimination. The male dominant society of India makes its women habitual of this discrimination. As a result, most women fail to understand their own rights and freedom.

India ranks 141st out of 142 nations and 2062 districts in the world that are categorized as gender critical when it comes to health and survival of women as compared to men. As a whole the country ranks 127th on gender inequality index and 114th on gender gap in the world (Global gender gap report, 2015). Gender economists call this phenomenon, disempowerment of women. The report finds declining sex ratio to be the most worrying issues giving rise to gender inequality. The decline has been shocking—in 1987-88, the sex ratio was 32.2% where as it fell to 24% in 2014.

In ancient society, the vedic Aryans had preference for men because a pastoral society of warriors needed men for the protection of the race and the survival in a new country. Yet, vedic literature does not bemoan the birth of a girl child. In fact, special mantras exist in the Rigveda, the recitation of which is supposed to lead to the birth of a girl child who will grow up to be a learned lady. Accordingly, there are instances of namakaran (naming ceremony) were conducted for girl children and there are instances of yajnyopavit being performed for them. The position of the girl child seems to

have deteriorated after the first millennia, especially in the north Indian states, due to a change in political equations. The reformists of the nineteenth century, however, advocated a ban on early marriage of girls, supported widow remarriage and opened schools for girls. The effort was continued more aggressively in the twentieth century with support of Indian national congress leading the struggle for independence. In spite of all the efforts gender equality has not been achieved and girls are discriminated in all the spheres of life.

Discrimination against females starts with their birth and continues through their lives. The gruesome evils of female foeticide and infanticide prove how brutal the world could be to women. An unborn girl child is aborted with the help of sex determination techniques. The data shows that despite the law in place viz Prenatal Diagnostic Techniques (Regulation and Prevention of Misuse) Act, 1994 sex selective abortion is still on the rise. A girl child who is born is seen as a burden on her parents or family and not given equal treatment as boys of the same family ever since birth. She is not given proper nutritious food in some cases. As she grows, she is either denied of right to education and in some cases her education is limited to elementary level. Her health and well-being is not given due attention and concern. She is married at an early age and this puts an end to any possibilities of growth and a good life in most cases. The discrimination doesn't end here but continues with the expectations of

giving birth to a boy. The vicious cycle of female discrimination starts here. Almost all women face some incidents of eve teasing, some are unfortunate to be assaulted sexually and raped.

Marriage of a woman becomes more perplexed if she faces dowry threats, which sometimes cause deaths also. With such a deprived living, how can we expect the standard of living of women to rise and their presence be felt at international level?

According to 2011 census, the female literacy rate was 65.46% compared to 82.14% for males. The underlying thought that is that educating women is of no value as they will only serve their husbands and family in future. It makes the parents unwilling to spend on girl's education. Women are not able to enjoy equal status in society as men and have very little say or authority. The grant of equal rights by the Constitution does not bring any significant change in their position and respect in the society.

According to Nobel Laureate Prof. Amartya Sen (2001), there are seven types of gender inequalities at present in India. Here is a brief explanation of all the types of gender inequality. First is Mortality Inequality, in this there is Inequality between women and men directly involves matters of life and death, and takes the brutal form of unusually high mortality rates for women. Second is Natality Inequality, in this kind of inequality a preference is given to boys over girls. It is ardent in many of the male dominated societies and these manifests in the form of parents wanting their newborn to be a

boy rather than a girl. Third is Employment Inequality, in this in terms of employment as well as promotion at work women often face greater handicap than men. This is clearly exemplified as men getting priorities in getting better work opportunities and pay scale than their female counterparts. Fourth is Ownership Inequality, in many societies ownership of property can also be very unequal. Since ages the traditional property rights have favoured men in the most parts of India. The absence of claims to property can not only reduce the voice of women, but also make it harder for women to enter and flourish in commercial, economic and even some social activities. Fifth is Special Opportunity Inequality, even when there is little difference in basic facilities including schooling, the opportunities of higher education may be far fewer for young women than young men. Indeed, gender biasness in higher education and professional training can be observed in India. Sixth is Basic-Facility Inequality, even when demographic characteristics do not show much or any anti-female bias, there are other ways in which women can have less than a square deal. Seventh is Household inequality, the family arrangements can be quite unequal in terms of sharing the burden of housework and child care.

The cultural construct of Indian society which reinforces gender bias against men and women, with varying degrees and variable contexts against the opposite sex, has led to the continuation of India's strong preference for male children. Female

infanticide and sexselective abortion is adopted and strongly reflects the low status of Indian women. Census 2011 shows decline of girl population (as a percentage to total population) under the age of seven, with activists estimating that eight million female foetuses may have been aborted in the past decade. Continuing preference for boys in society, for the girl child the apathy continues the child sex ratio in India has dropped to 914 females against 1,000 males, one of the lowest since Independence according to Census 2011. Declining sex ratio is a silent emergency. But the crisis is real, and its persistence has profound and frightening implications for society and the future of humankind. The lowest-ever child sex ratio of 914 overshadowed an increase in the overall sex ratio, which is now 940—the highest nationwide since Census 1971 and a shade lower than 1961—as it reflects a continued preference for a male child. As per the provisional data of Census 2011 recently, while the overall sex ratio had gone up by seven points to touch 940, against 933 in Census 2001, the child sex ratio plummeted to 914 from 927. As per a study by National Commission for Women (NOW; Delhi, Punjab and Haryana) may be economically progressive but have a skewed sex ratio compared to other states. Even after immense struggles against gender discrimination a huge gender deficit continues to persist.

There is a striking regional variation in the nature of gender relations from one part of the country to the other. In the northern states, gender

bias is more conspicuous than that in the southern states of India. Evidently, the north and north-western states rank very high in terms of development. Despite this discrimination against females is a more glaring social practice. The elimination of girl child is one form of bias against girl child. This elimination occurs at both pre-natal (i.e. in the form of female foeticide) and post-natal stages (i.e. in the form of a higher mortality rate among the girls than that among the boys). Bias against girl child is also reflected in differential access to opportunities for career building. This is manifested in the gap between the enrolment ratio of boys and girls in academic institutions. Girls are discriminated against within the household wherein less household resources are spent on them compared to what is spent on the boys. It is quite a common event in our society where girls are made to spend more time in household chores while boys are provided opportunity to spend their time on learning skills that make them economically productive. This is manifested in boys having more schooling than girls. Like differences in opportunity for acquiring skills, girls are discriminated against in the physical capital they own. This could be seen in the fact that inherited land goes more to boys than girls. Evidences available indicate that bias against girl child is a social reality in Indian context, and is prevalent either in overt or covert manner with varying magnitude across different segments of the population as well as across different regions. A more intriguing feature of our social ethos is the fact that bias against girl child is

prevalent not only in middle or low income groups but also in highly income groups. In fact, development appears to be almost inconsequential in eroding gender inequality. Instead, development has aggravated and added new dimensions/ form to bias against girl child. Use of modern technique for pre natal sex selection is one such example.

Society expects different attitudes and behaviours from boys and girls. Gender socialization is the tendency for boys and girls to be socialized differently. Boys are raised to conform to the male gender role, and girls are raised to conform to the female gender or role. A gender role is a set of behaviours, attitudes, and personality characteristics expected and encouraged of a person based on his or her sex. Every culture has different guidelines about what is appropriate for males and females, and family members may socialize babies in gendered ways without consciously following that path. For example, in American society, the color pink is associated with girls and the colour blue with boys. Even as tiny babies, boys and girls are dressed differently, according to what is considered “appropriate” for their respective sexes. Even parents who strive to achieve a less “gendered” parenting style unconsciously reinforce gender roles.

The root cause of gender inequality in Indian society lies in its patriarchy system. According to the famous sociologists Sylvia Walby, patriarchy is “a system of social structure and practices in which men dominate,

oppress and exploit women". Women's exploitation is an age old cultural phenomenon of Indian society. The system of patriarchy finds its validity and sanction in our religious beliefs, whether it is Hindu, Muslim or any other religion. For instance, as per ancient Hindu law giver Manu: "Women are supposed to be in the custody of their father when they are children, they must be under the custody of their husband when married and under the custody of her son in old age or as widows. In no circumstances she should be allowed to assert herself independently".

The above described position of women as per Manu is still the case in present modern day social structure. Barring few exceptions here and there, women have no power to take independent decisions either inside their homes or in outside world. The unfortunate part of gender inequality in our society is that the women too, through, continued socio-cultural conditioning, have accepted their subordinate position to men. And they are also part and parcel of same patriarchal system.

Extreme poverty and lack of education are also some of the reasons for women's low status in society. Poverty and lack of education derives countless women to work in low paying domestic service, organized prostitution or as migrant laborers. Women are not only getting unequal pay for equal or more work but also they are being offered only low skill jobs for which lower wages are paid. This has become a major form of inequality on

the basis of gender.

Educating girl child is still seen as a bad investment because she is bound to get married and leave her paternal home one day. Thus, without having good education women are found lacking in present day's demanding job skills. The traditional patrilineal joint family system confines women's roles mostly to the domestic sphere, allocating them to a subordinate status, authority and power compared to men. Men are perceived as the major providers and protectors of a family while women are perceived as playing only a supportive role, attending to the hearth. Most of the women are unaware of their basic rights and capabilities. They even do not have the understanding as to how the socio-economic and political forces affect them. They accept all types of discriminatory practices that persist in our family and society largely due to their ignorance and unawareness.

Advances made in social legislation and the relative ease with which some Indian women have secured legal and political equality, entered professions and occupied positions of power has led to the perception that, unlike in some Asian societies, the status accorded to women in India is very high. In reality, even after six decades after independence and after five decades of planned development, the position of women has worsened considerably in every sphere with a declining gender ratio, a declining economic participation rate and growing gaps in life expectancy and mortality rates

between men and women. Women have to be considered as equal participants in shaping the future society in India. Thus, Gender inequality cannot be fully eliminated merely by the legal and administrative measures. The educated people should develop a national consciousness of the positive impact of gender equality. There is a need for changes in perception towards women. The human society would be most advantaged only if women are treated equally and are not deprived of their rights. Let us hope for a society, where women are not discriminated because of their gender.

If gender discrimination is rooted out then women will deliver her knowledge, skills, potential to develop a family, nation and ultimately to the whole world. A country without women participation cannot achieve its full development.

Bibliography:

1. Agnihotri, S. B. (1996): 'Juvenile sex ratios in India: a disaggregated analysis', Economic and Political Weekly, 31(52), PP 3369-3382.
2. Agnihotri, S.B., R.P. Jones. and A. Parikh (2002): 'Missing Women in Indian districts: A Quantitative Analysis,' Structural Change and Economic dynamics, 13, PP 285-314.
3. Anand. Sand M. Ravallion (1993): 'Human Development in Poor Countries: on the role of private incomes and public services', Journal of Economic Perspectives, 7(1) PP 133-150.
4. Anand. S and A.K.Sen (1994): 'Human Development Index: Methodology and Measurement', Human Development Report Office Occasional papers No.12, UNDP, New York.
5. Bardhan, P.K (1974): 'Size, productivity and returns to scale: an analysis of the level data in Indian agriculture', Economic and Political Weekly, 9, PP 6-8 .
6. Basu, A. M. (1993): 'Women's Roles and Gender Gap in Health and Survival', Economic and Political Weekly, 28 (43), PP 2356-62.
7. Bardhan, K. and S. Klasen, (1999): 'UNDP's Gender-Related Indices: A Critical Review', World Development, 27(6). PP. 985-1010.
8. Bhaltora, S. (2006): 'Child Mortality and Economic Growth', WIDER Research Paper Number 2006179 Helsinki, Finland.
9. Bose Ashish, (2000): 'North South Divide in India's Demographic Scene' Economic and Political Weekly, 35(20), May 13-19, PP.1698-1700.
10. Bose, A.B. (2003): 'The State of Children in India: Promises to keep', New Delhi, Manohar Publications.
11. Boserup, E. (1970): Women's Role in Economic Development, London: Allen and Unwin.
12. Chatterjee, B. and D.K. Ghosh, (2001): In Search Of A District Development Index, State Institute of Panchayats and Rural Developments, Kalyani., Government of West Bengal.
13. Coale, Ansley J. (1991): 'Excess female mortality and the balance of the sexes: An estimate of the number of missing females', Population and Development Review, 17, PP 517-523.

14. Crocker, D. A. (1995): 'Functioning and Capability: The Foundation of Sen's and Nussbaum's Development Ethic' in Nussbaum. M and Glover. J (Eds) Women, Culture and Development.
15. Dasgupta. M (1987): 'Selective Discrimination against Female Girl Children in Rural Punjab, India', Population and Development Review, 13(1), PP 77-100.
16. Dasgupta, P and M. Weale (1992): 'On Measuring the Quality of Life', World Development, 20(1), PP 119-131.
17. Dasgupta, P. (1993): An Inquiry into Well-being and Destitution, Oxford University Press, Oxford. Gender Inequality in India Sugandha Kohli Volume-III, Issue-IV January 2017 184
18. Desai. M (1991): 'Human Development: Concepts and Measurement', European Economic Review, 35, PP 350-357.
19. Dijkstra, A.G. and Lucia C. Hanmer (2000): 'Measuring socio-economic gender equality: Toward an alternative for UNDP's GDI', Feminist Economics 6, PP 41-75.
20. Dijkstra, A.G. (2002): 'Revisiting UNDP's GDI and GEM: Towards an alternative' Social Indicator Research, 57(3), PP 301-338.
21. Dollar. D and R. Gatti (1999): 'Gender inequality, income and growth: Are good times good for women?' Mimeo, Washington, The World Bank: Development Research Group.
22. Dreze. J and A.K. Sen, (1995): The Political Economy of Hunger, Clarendon Press, New York.
23. Krishnaji, N. (1987): 'Poverty and sex ratio- some data and some speculations?' Economic and Political Weekly, 22(23), PP 892-97.
24. Klasen.S, (1994): ' "Missing Women" Reconsidered, World Development, 22(7), PP 1061-1071.
25. Klasen, S. (2004): Gender-related Indicators of Well-being, WIDER Discussion Paper No. 2004/05.
26. Klasen, S. and Wink, C. (2002): Missing Women: A Review of the Debates and an Analysis of Recent Trends.
27. Krishnamoorthy, D. (2006): 'Gender Disparities in India: Some Evidences', Conference Volume of Indian Economic Association's 89th annual conference, PP 855-867.
28. Kohli, S. (2017): 'Gender inequalities in India: International Journal of Humanities & Social Science Studies (IJHSSS) A Peer-Reviewed Bimonthly Bi-lingual Research Journal, PP 178-185.
29. Koutsoyiannis, A. (1977): Theory of Econometrics, McMillan Press Limited.
30. Kumar, N. (2006): 'Gender Empowerment in India', Conference Volume of Indian Economic Association's 89th annual conference, PP 1056-1059.
31. Lewis, W. A. (1955): The theory of economic growth, Homewood, IL: Irwin.
32. Lucas, E.R. (1986): 'On the Mechanics of Economic Development': W.A. Mackintosh
33. Mayer, P. (1999): 'India's Falling Sex Ratio', Population and Development Review, 25(2), pp 323-343.
33. McGillivray, M. (1991): 'The

Human Development Index: Yet another Composite Development Indicator?' World Development, 19(10), PP 1461-1468.

34. McGillivray, M. and H. White (1993): 'Measuring Development? The UNDP's Human Development Index', Journal of International development, 5(2), PP 183- 192.

35. McGillivray, M.(2004): 'Towards a Measure of Non-Economic National Well-Being Achievement: f.ti and other constructs', Paper presented in the International workshop on

36. Research well-being in Developing Countries, Hanse Institute for Advanced Study Delmenhorst, near Bremen, Germany 2-4 July.

37. Mehtrotra, S. (2006): 'Child Malnutrition and Gender Discrimination in South Asia', Economic and Political weekly, 41(10), PP 912-918. Gender Inequality in India Sugandha Kohli Volume-III, Issue-IV January 2017 185

38. Miller, B.D. (1981): The Endangered Sex: Neglect of Female Children in Rural North India Cornell University Press, Ithaka and London.

39. Mishra, S.K. and P.K. Pandey (2006): 'Economic Development and Gender development in India: Differentials and Determinants', Conference Volume of Indian

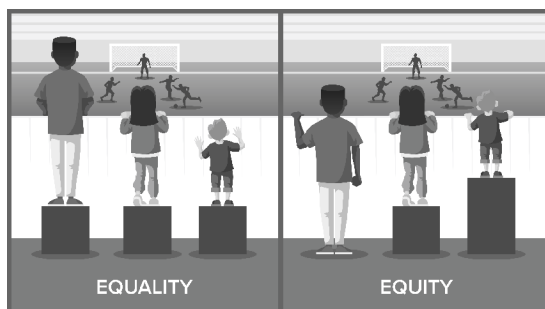
40. Mondal, D. (2003): 'A critique of Human Development Index & Alternative Approaches to Development Index for Micro-level Planning', Occasional Paper No. 14, Department of Economics & with Rural Development (Under DRS), Vidyasagar University.

41. Morris, M.D. (1979): Measuring the Condition of the World Poor: The Physical Quantity of Life Index, Pergaman Press, New York.

42. Morris, D and Michelle, B. McAlpin (1982): Measuring the Condition of India's Poor, Promilla and Co, New Delhi.

43. Murthi M., A.C. Guio. and Dreze J. (1995): 'Mortality Fertility and Gender Bias In India: A District Level Analysis' The Development Economics Research Programme,

44. Nussbaum, M. (2000): Women and Human Development: The Capabilities approach (1st ed.), Kali for Women.

समानतेच्या वाट्यालीत महिला विषयक कायदे

प्रा. शामल संजय चौधरी सहाय्यक प्राध्यापक

भारत एक कल्याणकारी राष्ट्र आहे अशी भारताची भूमिका असल्यामुळे त्याचा स्त्रियांच्या दर्जावर व भूमिकेवर लक्षणीय प्रभाव पडला आहे म्हणून बदलत्या काळात समाजात अनेक बदल घडून आलेले आहेत. समाजसुधारकांच्या प्रयत्नामुळे आणि स्त्री चळवळीच्या रेट्यामुळे महिलांसाठी अनेक सकारात्मक बदल झालेले आहेत. समाजाची मानसिकता थोडी-थोडी बदलत आहे. परंतु अजुनही सर्वसामान्यांपर्यंत परिवर्तन झाले आहे असे म्हणता येणार नाही. अनेक गोष्टी सर्वापर्यंतच पोहचत नाही. मुलींना शिक्षणाची दार खुली झाली आहेत. तरी अजुनही अनेक मुलींना शिक्षणापासून वंचित रहावे लागत आहे. रूढी आणि परंपरा याचं जोखड समाजमनावर आहे.

महिलांवर होणारे अत्याचार आणि त्यांना मिळणारी दुय्यम वागणूक यात फारसा बदल झालेला नाही. महिलांवरील अत्याचार कमी व्हावेत, त्यांना योग्य तो न्याय मिळावा म्हणून अनेक कायदे करण्यात आलेले आहेत. घटनेद्वारे नवीन कायदे करून स्त्रियांना कायदेशीर समानता दिली गेली, परंतु प्रत्यक्षात स्त्रियांची स्थिती उत्साहवर्धक नाही बहुतांश महिलांना या कायद्याची काहीही माहिती नाही. त्यामुळे त्या कायद्याचा आधारच घेऊ शकत नाहीत. जरी घटनेने स्त्री-पुरुषांमधील हक्कांची समानता मान्य केली आहे, तरी समाजाने त्यांच्या भूमिकेविषयी व कार्यक्षेत्रामध्ये स्पष्ट फरक मान्य केला आहे. म्हणून लोकांची मने जेव्हा घटनात्मक समानता मान्य करतील तेव्हाच खरी समानता शक्य होईल. महिलांमध्ये जागृती निर्माण करण्यासाठी अनेक संस्था प्रयत्नशील आहेत. अगदी खेड्यापाड्यात जाऊन महिलांना सक्षम करण्याचा प्रयत्न केला जात आहे. महिलांना हक्कांची आणि त्याचबरोबर कर्तव्याचीही जाणीव करून दिली जात

आहे.

घटनेने समानता व न्यायी रचनेची तरतूद केली आहे. परंतु स्त्रियांच्या दुय्यम दर्जाच्या विचारांची मुळे इतकी खोलवर रुजली आहेत की, या बदलासाठी केलेल्या कोणत्याही प्रयत्नाला जबरदस्त विरोध होतो. मुलींना त्यांच्या सुरुवातीच्या जीवनातच तडजोड करण्यास व शरणागती स्विकारण्यास शिकावे लागते. त्यामुळे आपली ठाम मते व्यक्त करण्यास किंवा लग्नानंतरही आपली वचने पूर्ण करण्यास त्यांच्याकडे क्वचितच धैर्य असते. शिक्षणामुळे कुटुंबात मन मारण्याच्या बाबतीत मुली कमी तयार होतील. असा समज ग्रामीण आणि गरीब कुटुंबात दिसून येतो. आणि म्हणून समानता मिळावी यासाठी कायदे करण्यात आले.

कायदा म्हणजे काय ?

स्वातंत्र्यानंतर आधुनिक मूल्यांवर आधारित राज्य तयार करण्यात आली. आणि समाजाची घडी नव्याने बसविण्याचा प्रयत्न झाला. समाजात लहान-मोठा, गरीब-श्रीमंत, स्त्री-पुरुष, जात-पात असा कुठलाही भेदभाव न करता माणूस म्हणून सर्वांना समान संधी मिळावी. असे उद्दिष्ट ठरविण्यात आले.

समाजातील व्यवहार सुरळीत चालावेत. कोणाही व्यक्तींवर अन्याय झाल्यास त्या व्यक्तीला न्याय मागता यावा यासाठी जे नियम बनविले जातात, त्यालाच कायदे म्हणतात. कायदा माणसांचे हक्क, त्यांचे अधिकार, कर्तव्य ठरवतो आणि कायदे मोडणाऱ्याला शिक्षाही करतो. प्रत्येकाला सुरक्षितता आणि संरक्षण देणे आणि अत्याचार, छळ होत असल्यास अपराध्याला शिक्षा करणे ही शासनाची जबाबदारी आहे.

कायदे कोण बनवतो ?

लोकशाही राज्यात लोकांनी निवडून दिलेल्या

प्रतिनिधींना कायदे बनविण्याचा अधिकार असतो. जनतेच्या स्वास्थ्यासाठी त्यांना हितकारक होतील असे कायदे तयार करणं हे सरकारच काम आहे. सामाजिक स्वास्थ्य टिकावे, समाजातील अन्यायकारक प्रथा दूर व्हाव्यात आणि न्याय आणि समानतेच्या पायावर समाज उभा रहावा या दृष्टीकोनातून कायदा बनविला जातो. भारतात विविध राज्य आहेत. काही बाबतीत राज्य सरकार आपल्या राज्यापुरते कायदे बनवू शकतात. काही बाबतीत केंद्र सरकार कायदे बनविते आणि हे सर्व कायदे सर्वांना बंधनकारक असतात.

खासदार, आमदार, कायद्यांशी संबंधित संस्था, राज्यसभा, विधानसभा अशा विविध गट व व्यक्तींच्या चर्चेतून कायद्यांचा मसुदा तयार होतो आणि माननीय राष्ट्रपतींची मान्यता मिळाल्यावर तो कायदा लागू करण्यात येतो.

सर्वात महत्वाचे म्हणजे कायदा बदलता येतो. ज्या कायद्यामुळे पूर्ण न्याय मिळत नसेल, त्यात दुरुस्ती करता येते. जनतेच्या हितासाठी आवश्यकतेनुसार नवीन कायद्याची मागणी करता येते.

स्त्रियांसाठीचे कायदे -

स्वातंत्र्यानंतर स्त्रियांवर परिणाम करणारे जे कायदे केले गेले ते पुढीलप्रमाणे

१) गर्भजल लिंग-परीक्षाविरोधी कायदा -

मुलीचा गर्भ असले तर काढून टाकला जाऊ नये म्हणून १९९६ साली कायदा करण्यात आला. गर्भजल परीक्षा करून मुलीचा गर्भ काढून टाकणे हा फौजदारी गुन्हा ठरविण्यात आला आहे. गर्भलिंग परीक्षण करून स्त्री भ्रूणहत्या करण्याचे प्रमाणे वाढत आहे त्यामुळे स्त्री-पुरुष जन्मदरात विषमता निर्माण होऊन स्त्रियांचे प्रमाण घटत असल्याची कबुली

आरोग्य मंत्र्यांनी दिली.

२) हिंदू विवाह कायदा - १९५५

विवाहासाठी लग्नाच्या वेळी

अ) मुलाचे वय किमान २१ वर्ष व मुलीचे वय १८ वर्ष पूर्ण असावे.

ब) पहिला नवरा/बायको जिवंत असताना दुसरं लग्न करणे हा कायद्याने गुन्हा आहे.

क) लग्नाच्या वेळी मुलगा/ मुलगी वेडी नसावी.

ड) रक्ताचे नाते असणाऱ्यांमध्ये विवाह शक्यतो होवू नये.

इ) कायद्यानुसार लग्न झालेले असेल तर नवरा बायकोला घटस्फोट घेतल्याशिवाय दुसरा विवाह करता येत नाही.

ई) विवाहाची नोंदणी करणे आवश्यक आहे.

उ) शारीरिकदृष्ट्या परिपूर्ण असावा/ असावी.

३) द्विभार्या प्रतिबंधक कायदा -

पहिली पत्नी जिवंत असताना तिला घटस्फोट न देता दुसरे लग्न करणे यासाठी भारतीय दंडविधान कलम ४९४ नुसार कायद्याने गुन्हा ठरविले आहे.

४) बालविवाह प्रतिबंधक कायदा -

१९७९ च्या सुधारित कायद्यानुसार लग्नाचे वेळी मुलाचे वय २१ वर्ष व मुलीचे वय १८ वर्ष पूर्ण असणे आवश्यक आहे.

५) हुंडा प्रतिबंधक कायदा १९६१ -

कायद्याने हुंडा घेणे आणि देणे हा गुन्हा ठरविण्यात आलेला आहे. जितका हुंडा घेणारा गुन्हेगार आहे, तितकाच हुंडा देणाराही गुन्हेगार आहे. हुंडाबळीसाठी पती अगर त्याचे नातेवाईक हे मृत्यूला कारणीभूत समजले जाऊन त्यासाठी भारतीय दंड विधान ३०४-ब नुसार सात वर्ष अगर जन्मठेपेची

शिक्षा होऊ शकते.

६) घटस्फोट कायदा -

अमानुष छळ होत असेल, पती नपुंसक असल्यास दोघांपैकी एकाला असाध्य स्वरूपाचा रोग असल्यास दोघांपैकी एकाला वेड लागले असल्यास, विवाहबंधनात असताना व्यभिचार केला तर, एकाने धर्म बदलला किंवा संसार, सोडला, तर दोघांना एकत्र राहण्याची इच्छा नसेल तर परस्पर संमतीने देखील घटस्फोट घेता येतो.

७) पोटगी कायदा -

बायको स्वतः कमवत नसली तर तिला नवऱ्याकडून व मुलीला बापाकडून पोटगी मागण्याचा हक्क आहे. पोटगी म्हणजे अन्न, वस्त्र, निवारा, शिक्षण, आरोग्य यासाठी लागणारी खर्चाची रक्कम

८) बलात्काराविषयीचा कायदा १९८३

स्त्रियांच्या इच्छेविरुद्ध संभोग करणे यासाठी कलम ३७६ नुसार शिक्षा केली जाते.

९) क्रूर वागणुकीविरोधी/ वैवाहिक अत्याचार कायदा -

भारतीय दंड विधान कलम ४९८ अ आणि ब नुसार मुलीला तिच्या सासरच्या मंडळीकडून नवऱ्याकडून शारीरिक, मानसिक छळ केल्यास या कायदानुसार तीन वर्षांपर्यंत कारावासाची शिक्षा होवू शकते.

१०) वारसा हक्क कायदा १९५६

हिंदू वारसा दुरुस्ती कायदा २००५ नुसार मुलीला मुलाइतकेच समान अधिकार व हक्क प्राप्त होतात आणि समान हिस्सा प्राप्त होतो.

११) विनयभंगाविरुद्ध कायदा -

कोणत्याही वयाच्या स्त्रीचा विनयभंग करण्यासाठी जो कोणी प्रयत्न करील, तिची छेडछाड करील, तिला उद्देशून अपशब्द उच्चारेल असे काही

हावभाव करेल त्याला फौजदारी दंड संहिता ५०९ प्रमाणे दंड आणि शिक्षा होऊ शकते.

१२) समान वेतन कायदा / समान परिश्रमीक अधिनियम १९७६-

स्त्री-पुरुष दोघांनाही एकाच प्रकारच्या कामासाठी समान वेतन मिळायला हवे.

१३) स्त्रीधनाचा हक्क -

स्त्रीधन बळकावणाऱ्या व्यक्तिविरुद्ध तक्रार केली तर त्यास शिक्षा व दंड होऊ शकतो.

१४) महिलांच्या घरगुती कौटुंबिक अत्याचारास प्रतिबंध व संरक्षणाचा कायदा २००५-

शारीरिक, मानसिक, आर्थिक, भावनिक छळ आणि अत्याचार घरातच होत असल्यास त्यापासून संरक्षणासाठी नुकसानभरपाई आणि दंडात्मक कारवाई केली जाते.

कोणत्याही कारणाने अडचण आली तर कायद्याची मदत घेता येते हे आपण पाहिले. शहाण्यांनं कोर्टाची पायरी चढू नये असे म्हटलं जातं, पण नाईलाज झाला तर कायद्याची मदत घ्यावीच लागते. कौटुंबिक कलहाचा प्रश्न जेव्हा उभा राहतो तेव्हा सहज कोणलाही कुटुंब उद्ध्वस्त व्हावं असं वाटत नाही परंतू अतिसंघर्ष झाल्यास मतभेद वाढत जाऊन अगदी विकोपालाही पोहोचतात. अशावेळी एकदम कायद्याची मदत घेण्याऐवजी आपापसात प्रश्न सोडवायचा प्रयत्न करायला हवा. अनेक ठिकाणी कौटुंबिक सल्ला आणि मार्गदर्शन केंद्राची मदत आपल्याला घेता येते. प्रश्न शक्यतो सामोपचारानेच सोडविण्याचा प्रयत्न केला जातो. समुपदेशनाच्या माध्यमातून अनेक कुटुंब मोडता मोडता वाचविण्यात संघटनांच्या सहकार्याने उपयोग झाला आहे. मुख्य म्हणजे स्वतःमधली हतबलता सोडून देऊन आलेल्या समस्याला ठामपणे सामोरे

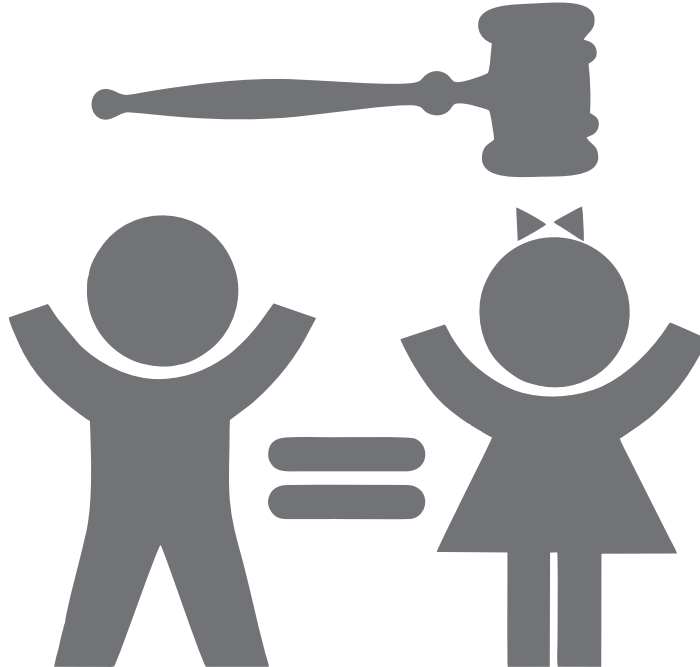
जाऊन प्रश्न सोडविण्याचा मार्ग शोधला पाहिजे.

गेल्या ५० ते ६० वर्षातील समाज सुधारकांच्या प्रश्नामुळे आणि अलिकडच्या काळातील स्त्री चळवळीच्या रेट्यामुळे स्त्रियांच्या बाबतीत अनेक सकारात्मक बदल झालेले आहेत. सामाजिक स्थिती किंवा समाजाच्या मनातील बदल हा धिम्म्या गतीने घडणारी प्रक्रिया आहे. पूर्वीच्या काळी स्त्रीची होणारी, गळचेपी किंवा मुस्कटमानी थोड्याफार प्रमाणात का होईना कमी झालेली आहे. अजून फार मोठा पल्ला गाठायचा आहे.

'चूल आणि मुल' 'रांधा वाढा आणि उष्टी काढा' या पलीकडे स्त्रियांचं आयुष्य जात नव्हतं, तिला शिक्षणाची दारं खुली झाली. परिणामतः संधी मिळताच ग्रामपंचायतीपासून अगदी अंतराळापर्यंत स्त्रियांनी यशस्वी झेप घेतली. अन्यायाविरुद्ध आणि जुलमाविरुद्ध अनेक कायदे अस्तित्वात आले. कायद्यात बदल आणि सुधारणा होत गेल्या.

आता खरी गरज आहे, ती संपूर्ण समाजाने खऱ्या अर्थी जागृत होण्याची एकमेकांना समजून घेण्याची. हे जेव्हा साध्य होईल तेव्हा कायद्याची फारशी गरज लागणार नाही.

सध्यातरी अनेक बाबतीत आपल्याला कायदे करून घ्यावे लागतात आणि न्यायासाठी कायद्याची मदत घ्यावी लागते पण आपल्या हक्कांचे, हिताचे रक्षण करण्याच्या दृष्टीने आपण पूर्णपणे फक्त कायद्यांवर विसंबून चालणार नाही. आपल्यातील ताकद, आपली शक्ती हाच खरा आपला आधार आहे. त्यासाठी ही शक्ती एकवटली पाहिजे सर्व भगिनींनी एकत्र आले पाहिजे. आपल्या जाणिवांना चेतना दिली पाहिजे. या एकजुटीच्या शक्तीवर अनेक लढे आपल्याला सहज जिंकता येतील.

Gender Equality- Situation in India

Prof. Tejaswi Y. Fadale Assistant Professor

Equality or non-discrimination is that state where every individual gets equal opportunities and rights. Every individual of the society yearns for equal status, opportunity, and rights. However, it is a general observation that there exists lots of discrimination between humans. Discrimination exists because of cultural differences, and geographical differences and gender. Inequality based on gender is a concern that is prevalent in the entire world. Even in the 21st century, across globe men and women do not enjoy equal privileges gender equality means providing equal opportunities to both men and women in political, economic, education and health aspects.

Importance of Gender Equality

A nation can progress and attain higher development growth only when both men and women are entitled to equal opportunities. Women in the society are often cornered and are refrained from getting equal rights as men to health, education, decision-making and economic independence in terms of wages.

The social structure that prevails since long in such a way that girls do not get equal opportunities as men. Women generally are the care givers in the family. Because of this, women are mostly involved in household activities. There is lesser participation of women in higher education, decision-making roles, and leadership roles. This gender disparity is a hindrance in the growth rate of a country. When women participate in the workforce increases

the economic growth rate of the country increases. Gender equality increases the overall wellbeing of the nation along with economic prosperity.

How is Gender Equality Measured?

Gender equality is an important factor in determining a country's overall growth. There are several indexes to measure gender equality.

Gender-Related Development Index (GDI) – GDI is a gender centric measure of Human Development Index. GDI considers parameters like life expectancy, education, and incomes in assessing the gender equality of a country.

Gender Empowerment Measure (GEM) – This measure includes much detail aspects like the proportion of seats than women candidates hold in national parliament, percentage of women at economic decision making role, the income share of female employees.

Gender Equity Index (GEI) – GEI ranks countries on three parameters of gender inequality, those are education, economic participation, ignore and empowerment. However GEI ignores the health parameter.

Global Gender Gap Index- The World Economic Forum introduced the Global Gender Gap Index in 2006. This index focuses more on identifying the level of female disadvantage. The four important areas that the index considers are economic participation and opportunity, educational attainment, political empowerment,

health, and survival rate.

Gender Inequality in India

As per the World Economic Forum's gender gap ranking, India stands at rank 108 out of 149 countries. This rank is a major concern as it highlights the immense gap in opportunities in women with comparison to men. In Indian society from a long time back, the social structure has been such that the women are neglected in many areas like education, health, decision-making areas, financial independence, etc.

Another major reason, which contributes to the discriminatory behavior towards women in India, is the dowry system in marriage. Because of this dowry system, most Indian families consider girls as a burden. Preference for son still prevails. Girls have refrained from higher education. Women are not entitled to equal job opportunities and wages. In the 21st century, women quit their job and opt-out from leadership

roles because of family commitments. However, such actions are very uncommon among men.

For overall well being and growth of a nation, scoring high on gender equality is the most crucial aspect. Countries with less disparity in gender equality have progressed a lot. The government of India has also started taking steps to ensure gender equality. Several laws and policies are prepared to encourage girls. **“Beti Bachao, Beti Padhao Yojana”** (Save girl, and make girls educated) campaign is created to spread awareness of the importance of girls child. Several laws to protect girls are also there. However, we need more awareness of spreading knowledge of women rights. In addition, the government should take initiatives to check the correct and proper implementation of policies.

जेण्डर संवेदीकरण में शिक्षक शिक्षा की भूमिका

प्रा. यमुना शिवाजी यरोळकर सहाय्यक प्राध्यापक

भारतीय समाज में लम्बे समय से जेंडर आधारित भेदभाव रहे हैं और इस कारण लड़कियों की स्थिति निम्न दर्जे की रही है। इसका परिणाम है कि भारतीय संविधान में समानता के सिद्धांत को शामिल किया गया और राज्य व केंद्र सरकारों द्वारा जेंडर विभेदीकरण का सामना करने के लिए कई प्रकार के कार्यक्रम व योजनाएं चलाई जा रही हैं। समय-समय पर बनी समितियों व आयोगों ने भी विभिन्न क्षेत्रों में हो रहे जेंडर विभेदीकरण की ओर ध्यान दिलाया व उसके उन्मूलन के लिए सुझाव रखे। इस बात की महत्ता को स्वीकारा जा रहा है कि यदि महिलाओं और लड़कियों की शिक्षा को सही दिशा नहीं मिलेगी और समाज में व्याप्त जेंडर विभेदीकरण का सामना नहीं किया जाएगा तब उनका सर्वांगीण विकास नहीं होगा। अतः शिक्षा ही जेण्डर समानता का प्रभावी मार्ग है।

शिक्षा में जेण्डर समानता का अर्थ होगा रूढ़िगत विचारों के ऊपर उठकर बालक एवं बालिका को समान लैंगिक व्यवस्थाएं एवं अवसर उपलब्ध करवाना, जिससे उनकी शैक्षिक उपलब्धियों पर लिंग भेद के कारण प्रभाव न हो सकें। शिक्षा में जेण्डर संवेदनशीलता लाना आवश्यक है। बालिका शिक्षा की सफलता की पहली शर्त महिला एवं महिला शिक्षा के प्रति रूढ़िवादी विचारों, मापकों, मूल्यों एवं मापदण्डों को पुरी तरह से ध्वस्त कर आधुनिक एवं सम लिंगवादी मूल्यों को समाज में स्थापित करना है, ताकी लोग लड़कियों को शिक्षा प्राप्त करने से रोकने की जगह हाथ पकड़कर पाठशाला तक छोड़ने आये।

जेण्डर संवेदीकरण में शिक्षा का महत्वपूर्ण योगदान है। शिक्षक शिक्षा की प्रक्रिया में सम्मिलित सभी तत्वों जैसे विद्यालय, शिक्षक, पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक एवं कक्षा सभी का समान योगदान है। सभी के द्वारा बालिका को बालक के समान व्यवहार

दिया जाये। इस हेतु एक समान पाठ्यचर्या, शिक्षण पद्धतियां एवं शैक्षिक व शिक्षण सामग्री हो जो किसी भी प्रकार के पूर्वाग्रह तथा जेण्डर रूढ़िवादिता से मुक्त हो। शिक्षक होने के कारण हमारा दायित्व और भी बढ़ जाता है। शिक्षक शिक्षा के द्वारा जेण्डर संवेदीकरण को पाठ्यक्रम में सम्मिलित करना आवश्यक है।

सच कहे तो शिक्षक परिवर्तन के नियामक होते हैं। वे विद्यालय में बच्चों के रोल मॉडल होते हैं। विद्यार्थी उनका अनुकरण करते हैं। अतः शिक्षक को विद्यालय में जेण्डर संवेदनशीलता के लिए कार्यकर्ता के रूप में कार्य करना होगा। स्वयं उन्हें इसके लिए मानसिक रूप से तैयार करना होगा, जिससे वे समानता का वातावरण विद्यालय में उत्पन्न कर सके। विद्यालय में शिक्षण कार्य के दौरान उन्हें कार्य व्यवहार में जेण्डर संवेदनशीलता की समझ उत्पन्न करनी होगी। बालिकाओं को शिक्षा की मुख्य धारा से जोड़ने हेतु विभिन्न गतिविधियों का आयोजन करना होगा। कक्षा कक्ष में उन्हें बालकों के समान ही महत्व दे, बालिका द्वारा किये गये कार्य की सराहना करें एवं उन्हें बेहतर कार्य हेतु प्रेरित करें। उनके समक्ष जेण्डर समानता के उदाहरण प्रस्तुत करें। साथियों का व्यवहार, विद्यालय का संगठन, वातावरण एवं अनुशासन बालिका के प्रति सहयोगात्मक हो।

जेण्डर पक्षपात से मुक्त पाठ्यक्रम व पाठ्यपुस्तकें तैयार करना, एक राष्ट्र की गुणवत्ता उसके नागरिकों की काफी हद तक उनकी शिक्षा पर निर्भर करती है। शिक्षा की औपचारिक संस्थाएं अपने नियोजित और संरचित पाठ्यक्रम के द्वारा न केवल बच्चों का साक्षर करती हैं, बल्कि उनके चारों ओर होनेवाले परिवर्तनों को अपनाने तथा उनके प्रति अनुकूलित होने में मदद करती हैं। एक पाठ्यक्रम विद्यालय द्वारा किये जाने वाले सभी प्रयासों का संग्रह

है जिसके द्वारा विद्यालय के अंदर और विद्यालय के बाहर की परिस्थितियों में वांछित परिणाम प्राप्त किये जाते हैं, यह बालक का बौद्धिक, शारीरिक, भावनात्मक, अध्यात्मिक, सामाजिक और नैतिक विकास करता है।

जेण्डर समानता हेतु कुछ प्रयास -

जेण्डर असमानता समाप्त करने या कम करने के लिए छोटी छोटी कोशिशों द्वारा एक बदलाव लाने का प्रयास कर सकते हैं।

१) लड़के और लड़कियों को बराबर का व्यवहार, देखरेख और सम्मान मिले।

२) लड़के और लड़कियों, महिलाओं एवं पुरुषों को समान पोषण, स्वास्थ्य सेवाएं, शिक्षा, रोजी-रोटी कमाने एवं विकास को समान अवसर मिले

३) अपने स्वयं के विचारों में परिवर्तन करके, अपने समुदायों में लिंग पक्षपात और महिलाओं के प्रति हिंसा पर बातचीत करने के लिए प्रोत्साहित करना।

४) पुरुष और महिलाएं दोनों परिवार के फैसलों तथा सामुदायिक फैसलों में बराबर भूमिका में शामिल हो।

५) लोगों के मन में यह सोच विकसित करना कि महिला पुरुष जीवनसाथी के रूप में निजी एवं सार्वजनिक जीवन में एक समान है।

६) कानूनी समानता के लिए राष्ट्रीय एवं अन्तरराष्ट्रीय स्तर पर प्रयत्न किये जाये।

७) राष्ट्रीय एवं आंतरराष्ट्रीय स्तर पर पुरुषों एवं महिलाओं के लिए आर्थिक एवं राजनितिक क्षेत्र में अवसर बढ़ाने के लिए प्रयत्न किये जाए।

अतः हम कह सकते हैं कि जेण्डर संवेदीकरण में शिक्षक शिक्षा की भूमिका महत्वपूर्ण है। जेण्डर समानता ऐसे पाठ्यक्रम और शैक्षिक गतिविधियों का आयोजन करना चाहिये, जिनसे जेण्डर संवेदीकरण की समझ विकसित हो।

स्त्री पुरुष समानता काळाची गरज

प्रा. विजया प्रदिप आढळराव सहाय्यक प्राध्यापक

आजच्या आधुनिक काळातही आपल्या समाजात स्त्री ची समानता आभासीच आहे. जी काही समता व स्वातंत्र्य स्त्रीला दिलेले दिसते ते शिक्षणाने आलेल्या समाजभानामुळे, स्त्रीला झालेल्या तिच्या मानवी हक्कांच्या जाणीवेमुळे आणि एकंदर जगातच वाहणाऱ्या स्वातंत्र्य-समता इत्यादी तत्वांच्या विचारप्रवाहामुळे. परंतु मुळात जाऊन पाहिले तर सरजामी वृत्तीतून येणारी पुरुषी वर्चस्वाची मानसिकता व त्यातून निपजणारी विवेकहीनता बदलेली नाही. उलट अंतकरण हेलावून टाकणाऱ्या प्रसंगी ती वाढलेलीच दिसते आणि तिने नृशंस हिंसेचे रूपही घेतलेले दिसते.

आपल्या समाजात परंपरागत धारणांमुळे पुरुषी वर्चस्वाच्या मानसिकतेचा परिपोष तर होतोच पण त्यातून स्त्रीबद्दल पुरुषांच्या ठायी असूया निर्माण झाली आहे ही अत्यंत खेदाची गोष्ट आहे. स्त्री तिला लाभलेल्या कायदेशीर स्वातंत्र्यामुळे शिक्षणामुळे व अंगच्या गुणवत्तेमुळे नेत्रदिपक यश मिळवत आहे. उदाहरण सांगायचे झाले तर, मांगते चुंगनेजंग मेरी कोम या एक भारतीय बॉक्सिंगपटू आहेत मेरी कोमने महिला जागतिक हौशी बॉक्सिंग अजिंक्य पद सहा वेळा जिंकले असून २०१२ लंडन ऑलिंपिक स्पर्धेसाठी पात्रता मिळवलेली ती एकमेव भारतीय महिला बॉक्सर आहे. त्याचप्रमाणे सानिया मिर्झा भारतातील सर्वोत्तम महिला टेनिसपटू समजली जाते. W.T.A च्या क्रमवारीत एकेरीमध्ये ३१ आणि दुहेरीमध्ये १०९ इतका वरचा क्रमांक मिळवणारी ती पहिली भारतीय महिला खेळाडू आहे. किरण बेदी यांच्याविषयी सांगायचे झाले तर मसूरी येथील राष्ट्रीय अकादमीमध्ये पोलिस ट्रेनिंगमध्ये ८० पुरुष तुकडीतील त्या एकमेव महिला होत. ही उदाहरणे ऐकल्यानंतर स्त्री शक्तीला बळ मिळते.

आजकाल होणाऱ्या स्त्री हिंसाचारावरील

उपायांची सुरुवात महिलांनी स्वतःपासूनच करायला हवी. पुरुषांनी केलेल्या विविध अन्याय व अत्याचारांपुढे ती मान का तुकवते. मुलांना घडवण्याचे काम महिला करत आल्या आहेत. तिने ठरवले तर पुरुषी वर्चस्वाची मानसिकता ती आपल्या कुंटुंबात बदलू शकते, मात्र त्यासाठी स्वतःच्या मनातून ही पुरुषी वर्चस्वाची मानसिकता पुसून टाकायला हवी.

समानता म्हणजे स्पर्धात्मक बरोबरी नाही तर घरातील आर्थिक, सामाजिक व कौटुंबिक निर्णय जे आतापर्यंत फक्त पुरुष घेत होता त्या सर्व निर्णयामध्ये स्त्रीचा सहभाग असणे. नोकरी केली पुरुषांच्या बरोबरीने सर्व कामे केली. त्यांच्यासारखे कपडे घातले, पार्टीत दारू, सिगारेटही घेतली म्हणजे समानता येत नाही. बहुतांशी पुरुषांना निर्णय घेताना 'मी किती शहाणा' हे दाखवून दयायचे असते. पण स्त्रीच्या कर्तृत्वावरही त्यांनी विश्वास दाखवला पाहिजे स्त्रियांनीही स्वतःची बौद्धिक क्षमता वाढवावी. प्रत्येक अनुचित घटनेविरुद्ध मेणबत्या पेटतातच, पण असर नाही आणि प्रत्येक पीडीतेला न्याय मिळतोच असे नाही. पुरुषी वर्चस्व कमी करायचे असेल तर आपली मूल्ये, संस्कार, मुलांमध्ये रुजवणे गरजेचे आहे. रोजच्याच दैनंदिन जीवनातील उदाहरण घ्यायचे झाले तर घरात देखील आपण मुलांना काम सांगत असताना मुलींची कामे-कपडे धुणे, भांडी घासणे, फरशी पुसणे आपण मुलींनाच सांगतो. मुलगा असेल तर त्याला खेळण्याव्यतिरिक्त काम नसते. लहानपणापासूनच आपण कामाचे स्वरूप न पाहता त्यांना समान कामे सांगितली तर स्त्री-पुरुष समानतेची सुरुवात होण्यास मदत होईल.

कितीतरी डिटर्जंटच्या जाहीरातींमध्ये आपण महिला कपडे धुताना, सुकविताना पाहतो

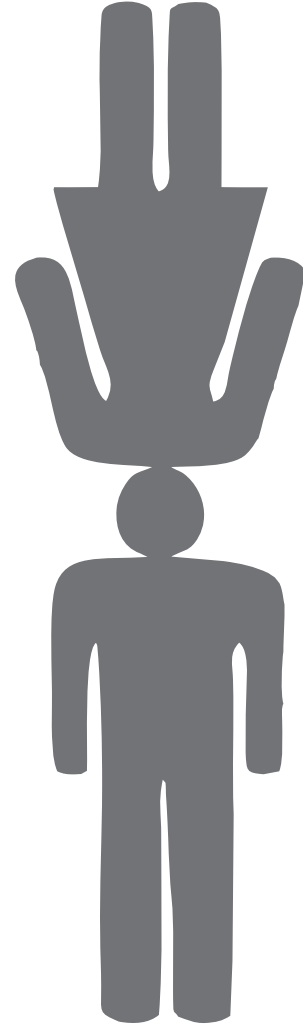
आणि ते सहजपणे स्विकारतोही परंतू एखादा पुरुष जाहिरातीमध्ये कपडे धुताना आपण पाहिला आहे का ?

घरातील आजी-आजोबा मूल्याधारित शिक्षणाचे उत्तम स्रोत असतात. त्यांनी ही जबाबदारी आवडीने घेतली पाहिजे. तसेच त्यांना ती घेऊ दिली पाहिजे. मुलांचा संबंध शाळा व समाजाशी येतो. तिथे मुलांवर लोकशाहीनिष्ठ संस्कार केले जातात. स्वाभिमान देशाभिमान, धर्मनिरपेक्षता, वैज्ञानिक दृष्टीकोन संवेदनशीलता आदी मूल्यांची जोपासना फक्त शाळेत न होता ती समाजातूनही झाली पाहिजे. जेष्ठ नागरिकांनी ज्यांच्या उमेदीच्या काळात आपापल्या क्षेत्रात उल्लेखनीय कामगिरी केलेली असते. त्याचा उपयोग या संस्कारक्षम गटासाठी प्रभावीपणे केला पाहिजे. या संस्कारक्षम गटात पेराल ते उगवेल या उक्तीप्रमाणे चांगले संस्कारक्षम अनुभव मुलांना दिले पाहिजेत. विविध उपक्रम, नृत्य, पथनाट्य, सहली, विविध प्रकारच्या स्पर्धा यातून लोकशाही मूल्ये स्वातंत्र्य, समता, बंधुभाव मुलांच्या मनावर बिंबवली पाहिजेत.

स्त्री-पुरुष भेद नाहीसा करण्यासाठी शिक्षणातून प्रथम शिक्षकांचे व पालकांचे मोठ्या प्रमाणावर प्रबोधन घडवून आणावे लागेल. शाळेत मुला-मुलींच्या वेगवेगळ्या यादया करणे, मुलींना विशेष सवलती देणे याचाही विपरीत परिणाम होऊ शकतो. 'पुरुषी वर्चस्व' या शब्दांतूनच स्त्रियांची दुर्बलता चित्रित होते. घराघरातून कुटुंबप्रमुख म्हणून पुरुषांचेच नाव असणे हे गृहीत धरलेले आहे. त्याऐवजी पुरुषाचे नाव त्याच्या पत्नीसमवेत संयुक्तपणे घेतले गेले, घरावर पती-पत्नी दोघांचे नाव लावले गेले तरी पुष्कळ फरक पडू शकेल.

पुरुषांनी स्त्रीचं सामर्थ्य मान्य करायला हवे.

सर्व क्षेत्रातील जबाबदाऱ्या दोघांनी एकमेकांच्या विचारांनी सहकार्याने पार पाडव्यात आपापले 'इगो' बाजूला सारून एकमेकांना साथ देऊन तडजोड करून कौटुंबिक, सामाजिक आर्थिक सर्वच प्रश्न-समस्या सोडवव्यात सर्व गोष्टीतील 'निर्णय' एकत्रित विचारांनी घ्यावेत.

एकविसाव्या शतकात तंत्रज्ञानाची प्रगती झाली. तंत्रज्ञानावर आधारित मनुष्यबळात महिलांनी मोठी जागा काबीज केली आहे, पण तरीही स्त्रियांचे दुय्यम स्थान हे तसेच आहे. बऱ्याचशा धर्मांमध्ये स्त्रियांचीच अवहेलना केली गेलेली दिसते. स्त्री ही केवळ त्यांना साधन वाटली. असं राजकारण पुरुषांनी त्यांच्या स्वार्थासाठी वापरलं. तिचा आवाज दाबला गेला. पुरुषी वर्चस्वाचा अति दबाव स्त्री कुठवर सहन करेल. विज्ञान इतके पुढे गेले तरी स्त्रीचा दर्जा अजूनही दोनशे वर्षे मागे जाईल. एवढे अत्याचार काही ठिकाणी होत आहेत. तिथे पुरुषांना जो न्याय दिला गेला पाहिजे ही समानता कायद्याच्या पातळीवर व्हायला हवी.

स्त्री स्वातंत्र्य अबाधित राहिले पाहिजे. ९०% महिला ह्या धर्मशास्त्राप्रमाणे वागतात. असा उल्लेख मध्यंतरी टी.व्ही. चॅनेलवर आला होता. परंतु आता स्त्रिया बऱ्याच प्रमाणात पुढे आल्या आहेत. पुरोगामी विचाराने प्रत्येक स्त्री पुढे आली तर स्त्रियांचे अस्तित्व बदलायला वेळ लागणार नाही. एवढी वर्षे झाली तरी स्त्री ही एका कोठड्यात गुरफटली आहे.

संत नामदेवांनी जनाबाईला दीक्षा दिली. एवढ्या जुन्या कालखंडामध्ये जनाबाई अभंग रचते म्हणजेच आजच्या स्त्री मुक्तीची खरी पूर्वज नांदी म्हणजे संत जनाबाई. मग पुढे अनेक स्त्री मुक्तीच्या क्रांतीकारी महिला म्हणजेच छाया दातार, विद्याबाळ, मुलाला युसूफजाई अशी अनेक नावे घेता येतील. परंतु आजच्या पुरुष वर्गाला महिलांनी जुन्या रूढी परंपरेने वागले पाहिजे असे का वाटते? ज्योतिबा फुले, शाहू महाराज, बाबासाहेब आंबेडकर नसते, तर स्त्रीची आजची अवस्था काय राहिली असती? हा विचार जरी मनी आला तर जीव अस्वस्थ होतो, दुर्बलता, अवहेलना सहन

करण्यापेक्षा स्त्रियांनी एकजूट होऊन पुढे आले पाहिजे. काही स्त्रियांसुद्धा अजूनही रूढी परंपरांना बिलगून असतात. त्यामुळे अनेक मतमतांतर होतात. कधी कधी स्त्रीचं स्त्रीची वैरीण असते. हे बंद झाले तर सर्व स्त्रियांची एकजूट होईल आणि जग पुढे जाईल.

काही काही मंदिरांमध्ये तर स्त्रियांना जाण्यासाठी अजूनही बंदी आहे. काही ठिकाणी विटाळ म्हणून भेदभाव सुरु असतो. स्त्रियांवर अन्याय होतो हे मान्य असले तरी त्याही समाजाचा एक मोठा घटक आहे. हे पुरुषी वृत्तींनी समजून घेण्याची गरज आहे. महिलांसाठी सर्व मंदिरे खुली झाली पाहिजेत. पुरुष मंदिराच्या गाभ्यात जाऊन वंदन करतो. स्त्री गुलामासारखी लांबून नमस्कार करते. हा कुठला न्याय? एवढी वर्षे झाली तरी समाजाचं प्रबोधन करण्यापेक्षा आपण आजही स्त्रियांना पुन्हा विषमतेकडे नेत आहोत. स्त्रीचं खच्चीकरण होत आहे. महिला स्वातंत्र्य धर्मशास्त्र नियम हे फक्त स्त्रियांनाच लागू का? महिलाचं खच्चीकरण कुठल्याही धर्मात, शास्त्रात, पुस्तकात लिहलेलं नाही. केशवपन ते सतीच्या चालीपर्यंत सर्व गोष्टी पूर्वीच्या पुरुषप्रधान संस्कृतीनेच निर्माण केल्या आहेत. एक मनुचा विचार सोडला तर धर्मशास्त्रात असे कुठेही सांगितले नाही. मनुवादी विचार कोणालाही न पटणारे आहेत. हे सर्वाना माहित आहे.

स्वातंत्र्योत्तर कालखंडात २१ व्या शतकातील महिलामुक्ती चळवळ स्त्री-पुरुष समतेच्या पलीकडे गेली. रूढी परंपरेचा पगडा आजही स्त्रियांच्या समोर उभा आहे. प्रत्येक धर्मात धार्मिक कायदे फक्त महिलांनाच का? स्त्रियांना समाजामध्ये दुय्यम स्थान असल्याचे नेहमी प्रकर्षाने जाणवते. कामाच्या ठिकाणी रस्त्यावर, बसमध्ये,

अनेक ठिकाणी महिलांवर अन्याय, अत्याचार होताना दिसतो. महिलांचे शोषण होते. निरपराध स्त्रिया अन्याय, अत्याचाराला बळी पडतात. यातूनच स्त्रियांचे समाजातील दासत्व बऱ्याच प्रमाणात आहे हे आढळून येते. महिलांच्या बऱ्याच गंभीर समस्या दिसून येतात. असुरक्षितता हा मोठा प्रश्न आज स्त्रियांविषयी भेडसावत आहे. स्त्री भ्रुणहत्या, बलात्कार, हुंडाबळी, घरातील हिंसाचार, कामाची ठिकाणे, शाळा, महाविद्यालये या ठिकाणी होणारे लैंगिक छळ, रस्त्यावरील छेडछाड या सर्व समस्यांना स्त्रियांना तोंड द्यावे लागते. मुलगी वंशाचा दिवा नाही म्हणून तिला जन्मालाच येऊ न देणे ही पालकांची वृत्ती समाजाला घातक आहे.

१८४३ मध्ये महात्मा फुले आणि सावित्रीबाई फुलेंनी महिलांसाठी खूप सुधारक कार्य केले. सावित्रीबाईंची पहिली विद्यार्थिनी मुक्ता साळवे हिचा ज्ञानोदय मासिकामध्ये १ मार्च १८५५ ला मांग-महारांच्या दुःखाविषयी एक निबंध प्रकाशित झाला होता. त्यातून स्त्री जातीची अवहेलना स्त्रियांना दिली जाणारी वागणूक प्रकर्षाने नोंदविली होती. भारत सरकारने आज स्त्रियांसाठी, मुलींसाठी बऱ्याचशा योजना, सवलती सुरु केलेल्या दिसू येतात. त्यामुळे थोड्याशा प्रमाणात स्त्रियांविषयी जनजागृती दिसून येते. बेटी बचाओ, बेटी पढाओ, १२ वी पर्यंत मोफत शिक्षण, कामाच्या ठिकाणी सुविधा इ. योजना सुरु केल्या आहेत. त्यातून काही अंशी समाजातील स्त्रियांचा विकास होण्यास मदत होत आहे.

स्त्री-पुरुष समानता स्वतःपासून; स्वतःच्या कुटुंबापासून

प्रा. अनिकेत हेमंत गायकवाड ग्रंथपाल

स्त्री-पुरुष समानते संदर्भात आजची स्थिती पाहता असे लक्षात येते की, आज स्त्री-पुरुषांच्या खांदयाला खांदा लावून काम करताना दिसते. आता असे कोणतेही क्षेत्र नाही की, जिथे स्त्री पोहोचली नाही. तिची ही उंच भरारी आपण सगळे उघड्या डोळ्यांनी पाहतच आहोत. ही झाली एक बाजू पण नाण्याची दूसरी बाजू म्हणजे समाजात दिसून येणारी असामानता, दर्जा, स्त्रीला दिली जाणारी दुय्यम वागणूक.

खरतर जगभरात सर्व समाजात आणि संस्कृतीमध्ये स्त्रियांना नाना प्रकारचे उठाव करून विकासासाठीच्या विविध संधी मिळवाव्या लागल्या. काही समाजांमध्ये स्त्रीला जवळ-जवळ पुरुषांच्या बरोबरीने वागवले जाते. परंतु याच प्रमाण खूपच कमी आहे. शिवाय वरचेवर दिसणाऱ्या वर्तनाच्या पातळीवरील समस्यां बरोबर खोलवर रूजलेल्या व वर्तनाच्या मुळाशी असलेल्या मानसिक समस्यांचा विचार मात्र होत नाही. मानसिकदृष्ट्या स्त्री स्वयंपूर्ण झाली तरच तिच्या आयुष्यात योग्य असा फरक पडेल. स्वतःला कमी लेखून इतरांची सेवा करण्यासाठीच आपला जन्म झाला असल्याची समजूत समाजाने स्त्रीच्या मनात पक्की रूजवली आहे. स्वतःच्या सुप्त गुणांचा, कौशल्यांचा, आवडी-निवडींचा विचार दूरच पण पर्याय उपलब्ध असताना सुद्धा निव्वळ घरकामांच्या चौकटीत ती स्वतःला बांधून ठेवत असते. घराबाहेर नोकरी व कामकाज करणाऱ्या स्त्रियाही वरवर पाहता अधिक स्वातंत्र्य उपभोगत असल्यासारखे दिसत असले तरीही, ती सतत पुरुषांवर अवलंबून असते. छोटे-मोठे निर्णयही ती स्वतः घेऊ शकत नाही.

भारतीय संविधानाने स्त्री-पुरुष दोघांनाही समान हक्क व संधी दिली आहे. पण पिढ्यान्पिढ्या स्त्रियांना दिलेले दुय्यम स्थान त्यांना ते हक्क मिळू

देत नाही. दुसरीकडे जन्मापासूनच समाज पुरुषाला विशिष्ट प्रकारचा मोठेपणा धारण करायला लावतो. सामाजिक अपेक्षांच्या ओझ्याखाली स्वतःतले माणूसपण विसरून फक्त पुरुष म्हणून जगणे त्याला भाग पडते. बाळाच्या जन्मापासूनच मुलगा व मुलगी यांना वेगवेगळ्या पध्दतीने वाढविले जाते. फुलाफुलांचे झबले-टोपडे बाळीला, तर एकाच रंगाचे बाळाला आणले जातात. पैजण, बांगड्या, डुल, वेण्या, गजरे, काजळ इ. यांतून मुलीचा प्रवास सुरू होतो. तऱ्हेतऱ्हेचे विविध फॅशनचे कपडे, लिपस्टिक, लाली, नाच, गाणी अन् स्वयंपाकपाणी यांच्या संगतीत मुलगी लहानाची मोठी होते. शर्ट-पॅन्ट मैदानी खेळ बाह्य जगाशी अधिक मोकळी देवाण-घेवाण, बेफिकिरी, भावनांची कुचंबणा करत जन्माने मिळालेला मोठेपणा सांभाळत मुलगा मोठा होतो मैदानी खेळात रमणाऱ्या मुलीकडे आणि नाच शिकणाऱ्या मुलाकडे आजही काहीशा चमत्कारिक नजरेने पाहिले जाते.

दोघांनाही समान वागणूक द्यायची असेल तर दोन्ही प्रकारची खेळणी दोघांनाही द्यायला पाहिजेत. ज्याला जे आवडेल ते करण्याची मोकळीक दिली पाहिजे, प्रोत्साहन दिले पाहिजे. या दोन्ही प्रकारच्या गोष्टी आयुष्यात सारख्याच गरजेच्या असतात. हे मुलामुलींच्या मनावर बिंबवणे फार गरजेचे आहे आई-बाबांनी हे स्वतःच्या वागण्यातून दाखवून दिले पाहिजे की, ज्याला जे चांगले येईल त्याने ते करावे आणि जशी वेळ पडेल तशी सारीच कामे प्रत्येकाला आली पाहिजेत. आई आजारी तेव्हा बाबाने कुकर लावला पाहिजे. बाबा बाहेर गावी गेल्यावर आईने स्वतः स्कूटर, कार चालवून बँकेची कामे केली पाहिजेत. विशेष म्हणजे स्त्रियांची कामे करताना पुरुषांना कोणताही कमीपणा वाटला नाही पाहिजे याहीपेक्षा आदर्श पध्दती अशी की, घरातल्या

व बाहेरच्या कामांची रोजच समान विभागणी करून द्यावी. लहान मुलांच्या संगोपनात बाबा मोलाची मदत करून ती शिकण्यात त्यांना आनंद वाटला. तर मुलांना आई एवढेच बाबाही जवळचे वाटतील. टि.व्ही. बघताना भाजी निवडणे व तत्सम कामे एकत्र बसून केल्याने मुलांना त्याची सवय होऊन लाज वाटणार नाही. मुलगा आणि मुलगी दोघांनाही घरातील कामे समप्रमाणात वाटून आळीपाळीने करायला लावली तर उत्तमच. त्यावरून ही कामे कोण्या एकट्याची नसून कुटुंबातील सर्वांची आहेत. असा संस्कार होईल. बाहेर कुठे फिरायला जाण्याचे नियोजन असो अथवा घरात एखादी पुजा किंवा छोटासा कार्यक्रम असो. याबाबत घरातील सर्व सदस्य आई-बाबा, मुलगा-मुलगी इ. सर्वांनी एकत्र बसून नियोजन करावे, निर्णय घ्यावा. यामुळे घरातील प्रत्येक छोट्या-मोठ्या चर्चेत सहभागी

होऊन आपले म्हणणे मुलगा-मुलगी हा भेद न होता सर्वांना मांडता येईल.

यांबरोबरच इतर संधीतही लिंगवाद टाळला पाहिजे. मे महिन्याच्या सुट्ट्यांमध्ये मुलगा पोहायच्या प्रशिक्षणाला व मुलगी खेळणी बनवण्याच्या वर्गाला पाठवणे टाळून दोघांनाही दोन्हीकडे पाठवलेले जास्त चांगले विशेष म्हणजे परस्परांची समजली जाणारी कामे केल्यावर मुलगा व मुलगी दोघांनाही शाबासकी दिली तर त्यांना यातून प्रोत्साहन मिळेल. एकेक कुटुंब असे बदलले तर हळूहळू समाजात नसले तरी घरात समान निरोगी संबंध निर्माण होतील. अर्थात ही सुरुवात स्वतः पासूनच करू कालांतराने समाजही बदलेल.

संवादातून समानता

पाटील मोहिनी नारायण बी.एड.द्वितीय वर्ष

समानता फक्त पुरुषांनीच नाही तर स्त्रियांनीही समजून घेण्याची गोष्ट आहे समानता हा शब्द आपण फार सहजतेने उच्चारतो, पण आपल्या वागणुकित मात्र तो सहजपणे येत नाही या समानतेत एका पुरुषाला त्याच्या मैत्रिणी सोबत फिरायला जाता येईल आणि त्याचा कोणताही अन्य अर्थ इतर लोक काढणार नाहीत या समानतेत स्त्री-पुरुष एकमेकांकडे त्यांच्या गुणांमुळे, विचारांमुळे एकत्र येतील. इतर गोष्टी दुय्यम असतील आणि ही समानता आणणं, ती राबवणं ही फक्त पुरुषांची जबाबदारी असणार नाही.

स्त्रीचं मन व चरित्र देवांनाही कळत नाही. तर माणसांना (पुरुषांना) काय कळणार, अशा अर्थाचं एक सुभाषित आहे. ते अर्थातच कोणा पुरुषानचं तयार केलं असणार एखादया स्त्रीनं ते केलं असतं तर तिनं पुरुषाचं मन व चरित्र कळणं अशक्य आहे असं म्हटलं असतं. हे असं वाटणं हे भारतीय स्त्री पुरुषांमध्ये संवादाचा किती अभाव आहे याचं उत्तम उदाहरण आहे. आपल्या इथं हा संवाद कायमच दडपण्यात येईल. अशी एक व्यवस्था जीवनाच्या प्रत्येकच क्षेत्रात कार्यरत राहिल. याची व्यवस्थित काळजी घेण्यात आली आहे. त्यामुळे स्त्रीला काय वाटतं ते तिला पुरुषांसोबत वाटून घेता येत नाही आणि पुरुषांचीही तीच परिस्थिती आहे.

जो संवाद होतो तो स्त्रीचा स्त्रीसोबत आणि पुरुषासोबत त्यातून अर्थातच अनेक गैरसमज उपजले तर नवल नाही हे गैरसमज मुख्यतः असतात. एकमेकांना एकमेकांविषयी काय वाटतं किंवा काय हवं असतं याविषयीचे, ज्यांना प्रत्यक्ष प्रमाणापेक्षा ऐकीव गोष्टींचाच जास्त आधार असतो. मुल वयात येताना त्यांच्या कानावर ज्या गोष्टी पडतात त्यातला एक विनोद म्हणजे स्त्रीला एकाच पुरुषाकडून सर्व काही हवं असतं आणि पुरुषाला मात्र प्रत्येक

स्त्रीकडून एकच गोष्ट हवी असते. आता ही एकच गोष्ट काय ते सांगायला नको.

समानता फक्त पुरुषांनीच नाही तर स्त्रियांनीही समजून घेण्याची गोष्ट आहे. स्त्रीमुक्तीचा अनेक स्त्रियांनी चुकीचा अर्थ लावला आहे. ज्याचे परिणाम दोघांनाही भोगावे लागत आहेत. समानता हा शब्द आपण फार सहजतेने उच्चारतो. पण आपल्या वागणूकीत मात्र तो सहजपणे येत नाही. समानतेचा पाया हा एकमेकांना स्वातंत्र्य देण हे स्वातंत्र्य आनंदाने मान्य करणं यावर उभा असतो. यातील स्वातंत्र्य आणि आनंद हे शब्द महत्त्वाचे. स्वातंत्र्याचा संबंध व्यक्तीशी असतो. आपण एकमेकांना जोवर मी पुरुष व तू स्त्री म्हणून मी असं वागेन आणि तू असं वागायचं असं प्रत्यक्ष अप्रत्यक्षपणे सांगू तोवर हे स्वातंत्र्य येणार नाही. तिथं गुलामीच नांदेल. स्त्री-पुरुष दोघेही परंपरेचे, समाजव्यवस्थेचे, कुटुंब व्यवस्थेचे गुलाम म्हणून जगत असतात. त्यांना स्वतंत्र व्यक्तिमत्त्व नसतं. व्यक्ती म्हणून त्यांना फार अधिकार नसतात. त्यामुळे आधी हा व्यक्तीपणा अंगात रुजायला हवा. तो आला की त्याच्यासोबत स्वातंत्र्य येतं.

Gender Equality Concept & Meaning

Mishra Deepkumar Ramkirth B.Ed.I Year

From the early days, inequality. Among male and female have been a common issue. It is also so sad that how the biological difference in a human being can change all types of importance and rights they can have. From birth to marriage to the jobs to the style of living, both genders differ the facilities and importance they get.

What is Gender Equality?

Gender equality or sexual equality is the state when all human beings can have easy and equal access to all the opportunities, resources, etc. inspite of their biological differences. They should be granted equality in economic participation, equality in developing their own furniture, lifestyle, equality in granting them the freedom to make decisions, equality in almost everything they go through in their life.

Need for discussing gender equality

We all know how woman are being treated in society due to lack of awareness and inequality. Even in the womb they are killed thinking that they are going to be a burden on the family. Even after their birth they are made to stick to the household activities and are denied education, good jobs, etc. gender equality is too commonly give equality in all stages for both men & woman.

Whether in their home or whether be in their education or in the job they choose. The job of this discussion about gender equality is to break all the boundaries and limitations set by the family, society and the world for both men and woman to attain their

goals immediately.

Possible solution

The causes mentioned above are only the tip of the iceberg serious ground work needs to be done if we are ever to establish gender equality in India. We can all make a small yet significant & change to improve gender equality in India.

Parents must teach their boys to respect girls and take them as equal. For this, both mother and father can be their role models. Education must become necessary for all the girls without which hoping for gender equality in India would be worthless.

School education and social culture also play an important role in spreading gender equality in India. Sex education, awareness campaigns, complete education of female students, the toxic effects of dowry and early marriage should all be taught to the students. All the people should respect the girls and women in all the world.

From ancient times there are certain stereotypes and roles set for the different gender like men are for bringing money to the house and woman are for doing household works, looking after the family, etc. these stereotypes are to be broken, and both men and woman should come out of their boundaries to follow their dreams rather than worrying about the outer world.

This discussion is not about finding woman everything a man can or the other way, it is about giving and

respecting both genders differences and behavior's. We see in many cases that woman won't get a good education or they are denied their rights, this discussion will help both the family and woman to understand their rights.

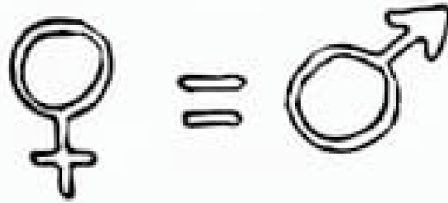
Not only for woman but men are also judged when they choose or break their role in society, like choosing a variety of career, which should be corrected too finally, gender equality means. Respecting and treating all gender equally.

Conclusion

The road to an absolute gender

equality in India is thought but not impossible. We must be honest in our efforts and work on changing the social outlooks towards females. For the full fletched gender equality in India, both men and women must work together and living the positive change in the society.

Gender equality is not only and advantage for the females; however it benefits the humanity as an entire. It may assist the tackle the crippling poverty. Literacy and abuse which have stricken international locations.

पद्य विभाग
- अनुक्रमणिका -

अ.क्र.	कवितेचे नाव	कवी / कवयित्री	पृष्ठ क्र.
१	मुलगा-मुलगी होईलं समान, पन जरा दमानं-दमानं	आरोटे जयश्री पांडुरंग	७४
२	स्त्री-पुरुष समानतेची आधुनिक वास्तवता	हिंगे पल्लवी संतोष	७५
३	स्त्री पुरुष समानता	दांगट प्रशांत बबन	७६
४	समानता	पवार कांचन शंकर	७६
५	स्त्री भ्रूण हत्या थांबवा, लेक वाचवा	ठाकूर मोहिनी कोंडीभाऊ	७७
६	स्त्री पुरुष समानतेची आधुनिक वास्तवता	हिंगे पल्लवी संतोष	७७
७	Slogans of Gender equality	Shinde Prachi Khandu	७८
८	I will be free...	Shinde Prajakta Ankush	७९
९	One for all and for one	Gupta Mahendrakumar	८०

मुलगा-मुलगी होईलं समान, पन जरा दमानं-दमानं

आरोटे जयश्री पांडुरंग बी.एड, प्रथम वर्ष

समानता नाही येनारं कधी कायद्यानं,
नाही येनारं ती स्त्री-मुक्तीच्या आरड्यानं,
तिच्यासाठी आई-बापाला करावं लागलं, जीवाचं की हो रानं...
मुलगा-मुलगी होईल समान, पन जरा दमानं-दमानं...

समानता जशी हवी शिक्षनातं,
तशी हवी खान्यातं अन् पिन्यात...
समानता जशी हवी कपड्यांत,
तशी हवी नीतीमत्तेच्या जोखड्यात...
मुलालाबी ठेवा आठनंतर घरातं,
रात्री फिरन्यात त्याची नाही हो शानं...
मुलगा-मुलगी होईल समान, पन जरा दमानं-दमानं...

समानता जशी हवी बाहेर कामातं,
तशी हवी सैपाक अन् घरकामातं,
समानता जशी हवी खेळ खेळन्यातं,
तशी हवी सारी व्रत-सणवार पाळन्यातं...
मुलालाबी लावा शिस्तीचा तुमी लगामं,
दुबळ्यावर अन्याय नको त्याला असू द्या भानं...
मुलगी-मुलगी होईलं, पन जरा दमानं दमानं...

तिच्यासाठी आई-बापाला करावं लागलं, जीवाचं की हो रानं...
मुलगा-मुलगी होईलं समान, पन जरा दमानं-दमानं...

स्त्री-पुरुष समानतेची आधुनिक वास्तवता

हिंगे पल्लवी संतोष बी.एड,द्वितीय वर्ष

मित्र मैत्रिण रस्त्यावर चालत असताना,
स्त्री-पुरुष समानता कानात कुजबुजत असते...
तिने अंगावर आधुनिक काळातलं गोधलेलं दिसलं की
स्त्री-पुरुष समानता कानात कुजबुजत असते...

ती परंपरा जपायला कुस्तीच्या आखाड्यात उतरते तेव्हा,
स्त्री-पुरुष समानता कानात कुजबुजत असते...
ती घर सांभाळायला नोकरी करायला निघते तेव्हा,
स्त्री-पुरुष समानता कानात कुजबुजत असते...

भावासारखी बाईक चालवायचा हट्ट ती करते तेव्हा,
स्त्री-पुरुष समानता कानात कुजबुजत असते...
लोकशाहीच्या निवडणूकीत तिची उमेदवारी घोषित होते तेव्हा,
स्त्री-पुरुष समानता कानात कुजबुजत असते...

ती खाकी घालून जेव्हा देशाच्या स्वसंरक्षणार्थ पोलीसात भरती होते तेव्हा,
स्त्री-पुरुष समानता कानात कुजबुजत असते...
ती स्वबळावर व्यवसायात उतरत असते तेव्हा,
स्त्री-पुरुष समानता कानात कुजबुजत असते...

स्त्री पुरुष समानता

दांगट प्रशांत बबन बी.एड, द्वितीय वर्ष

मुलगा अथवा मुलगी
दोघेही फार गुणी
खणखणीत नाणी
यशाचे शिखर गाठतात दोघेही
होतेय आता समविभागणी

मुलींना कमजोर
कोणी समजू नका
मुली अन्यायाविरुद्ध लढतील
कुटुंबाची सेवा करतील
शत्रूशी दोन हात करतील
समाजात मानाचे स्थान मिळवतील
सासर माहेर दोन्ही घरचा दिवा लावतील.

मुलगा मुलगी दोघांना
समानतेने वागवूया
स्त्री पुरुष समानतेचे
मूल्य समाजात रूजवूया

समानता

पवार कांचन शंकर बी.एड, द्वितीय वर्ष

कोई समानता सीखे, तो हवाओं से!
हम ही बन्द कर लेते हैं घरों की खिडकी, दरवाजे,
हवाएँ तो हम तक आती हैं एक ही भाव से
एक से प्रवाहों से,
फिर भी हम कैसे अछूते रहे ?
ऐसे निष्पाप, प्रवाहों से !

कोई समानता सीखे, तो पहाड़ों से...!
रास्ते सर पर से जाएँ,
या फिर पेट के दो पाट, कर जाएँ,
अबोली रहती है, इन मूक पहाड़ों की व्यथाएँ,
इनके प्रारब्ध में ही बँधी है,
स्थिरताएँ, शून्यताएँ,

कोई दर्शनीयता सीखे तो वृक्षों से, घने वनों से।
हमारी आँखों से होकर, प्राणों में झाँकती,
ये आत्मा तक को हर्षाती हरियाली, हवाओं में गुँथी,
बाँसुरियों की ध्वनियाँ, राग-रागनियाँ, सत्यम स्वर वाली,
एक शाश्वत जीवन दर्शन का सजीव दर्पण है !
हर हिलता पत्ता, हर हिलती डाली !

कोई समानता सीखे, तो हवाओं से !
कोई सहनशीलता सीखे तो पहाड़ों से..!
कोई समानता सीखे, तो हवाओं से.. !

स्त्री भ्रूण हत्या थांबवा, लेक वाचवा

ठाकूर मोहिनी कोंडीभाऊ बी.एड, द्वितीय वर्ष

ती भयाण वादळ रात्र
आणि ती अघोरी हवा कोणी बरे विझवला
तो चिमणासा दिवा।।

होत राहिली अशीच 'स्त्री भ्रूणहत्या'
तर मिळेल कशी आई प्रेम देणारी
लाभेल का प्रेमळ बहिण व पत्नी
अन् आजी रोज गोष्ट सांगणारी

'मुलगा मुलगी समान' हा नारा
आज प्रत्येक जण देतोच आहे
पण वर्तमानाची स्थिती पाहता
मुलीचे प्रमाण घटतेच आहे।।

उमलू दया त्या कळीला
तिला अजून जग पहायचय
फुलपाखरांमागे पळताना
तिला हळूहळू फुलायचय।।

का मारता तिला मातेच्या गर्भात
कारण ती एक मुलगी आहे?
जरा भुतकाळ तपासून पहा
स्त्रीच जीवनाची शिल्पकार आहे।।

जन्मू दया त्या चिमुकलीला
सार्थक या जन्माचे होईल
पहाल तुम्ही, हीच चिमुडी
एक दिवशी आकाशी भरारी घेईल।।

स्त्री-पुरुष समानतेची आधुनिक वास्तवता

हिंगे पल्लवी संतोष बी.एड, द्वितीय वर्ष

गावगप्पा मारताना त्या चावडीवर,
स्त्री पुरुष समानता आम्ही अशी गिरवतो,...
तीला मंदिरात येऊन देतो अन्
गाभाऱ्याच्या उंबरठयावरच तीला अडवतो...

मुलगी शिकली प्रगती झाली,
वांरवार आम्ही गात राहतो...
तीचं अठरावं सरलं नाही की,
तीच्या शाळेची वाट आम्ही अडवतो...

जर मायबाप मुलगी सुद्धा सांभाळू शकते,
तर गर्भात तीच्या जीवाला हात घालता कशाला...
कुळं बुडवली अशीही पैदास असते समाजात,
तर वंशाला दिवाच हवा असा अड्डहास नको मला...

आई तू आता स्त्री म्हणून मुलगी मागे उभी रहा,
तीच्या स्वातंत्र्याचा मार्ग होऊन तू जग...
बाप म्हणून तू ही तीच्या पाठीचा कणा हो,
तीने साकारलेला धरतीवरचा स्वर्ग तूही बघ...

कागदावरची स्त्री-पुरुष समानता नको आम्हाला,
वास्तव्यात उतरलेला बदल दिसु दे...
स्त्रीला कमी लेखणं बंद करून टाक,
तुझ्या मनातलं तीचं दुय्यम स्थान पुसुदे...

Slogans of 'Gender Equality'

Shinde Prachi Khandu B.Ed Second Year

- 1) Oh! Human
Don't think about gender
It is only for identification
And not for discrimination
- 2) Man and women
Are the same
Stop playing
Discrimination game
- 3) We have to right to workship
Goddesses,
If we can not respect their human
form...
- 4) Say 'No'
To abortion of girl child!
Say 'yes'
To adoption of girl child
- 5) A little amount of care
A handful of warmth and
A heart full of love for a girl child
Can make a big difference...
- 6) Gender equality must become
A lived reality!
- 7) Girs have brin,
Boys have power,
We need to work together,
To meet the need of The Hour.
- 8) Empowering the girl child is
Empowering the nation
Save the girl child.
- 9) If child is father of the man
A girl child is the mother of
humanity.
- 10) Neither king for sweeper
Neither iron for copper
The great one is only daughter!
- 11) How dare we decry
Almighty creation?
Who has nurtured is her womb
The Human Race!
- 12) Make the world bright,
Show them the light
Join the fight,
Oppose gender inequality!
And then make it the reality!
- 13) Female is equal to male
This is reality and not the tale!
- 14) If you are harassing a women
That means
You are harassing
Your mother India...!

I Will Be free

Shinde Prajakta Ankush B.Ed.I Year

- १५) लिंग भेद ऐसा दीमक
जो चाट गया अरमानों को
इसे खत्म कर उँचा करे
नर नारी के स्वाभिमानों को
- १६) पुरुष और स्त्री
जैसे धुप और पानी बनाए एक साथ
जगत हरियाली.
- १७) बेटी घर की चांदनी है
बेटा घर का चांद
दोनों की रौशनी पर करो अभिमान...!
- १८) मत करो लडका लडकी में भेद
क्योंकी लडकी भी कर सकती है
धरती अम्बर एक...
- १९) बेटी बेटा एक पेड की दो टहनी
फिर भी क्यो बेटियों को पडे
जिंदगी भर बन कर साहनी!
- २०) पुजा जाती है देवी के रूपमें
फिर क्यो भ्रूण-हत्या माँ के पेट में
- २१) लडको से करते है प्यार
लडकियों पर करते है अत्याचार
मत करो भेदभाव, दोनों को दों
एक जैसा अधिकार!

You announce my ways are wanton,
that I fly from man to man,
but if I'm just a shadow to you,
could you ever understand ?

We have lived a painful history,
we know the shameful past,
but I keep on marching forward,
and you keep on coming last.

Equality, and I will be free.
Equality, and I will be free.

Take the blinders from your vision,
take the padding from your ears,
and confess you've heard me crying,
and admit you've seen my tears.

Hear the tempo so compelling,
hear the blood throb in my veins.
Yes, my drums are beating nightly,
and the rhythms never change.

Equality, and I will be free.
Equality, and I will be free.

One for all and for one

Gupta Mahendrakumar B.Ed.I Year

Equality does not discriminate.
The rights of the women or man
or the queer one's fate
is not for the supreme power
to calculate

There is need to educate
Being born as a girl
And not a boy,
does not make you inadequate
Being queer is natural,
It's not a joke or illness,
so don't humiliate.

We must contemplate.
Why the queers are not allowed
To Procreate
They also can't marry or parent
Lest they contaminate ?

Accept don't differentiate.
Let her race wearing her spikes
or lead in her heels in a corporate
she can choose to marry or not
or celebrate her same sex soul mate

Recognize talent that's innate
why share at her assets
or laugh his effeminate voice to subjugate ?
Equal pay for equal efforts

Should be a basic mandate
Victory is but a stalemate.
Misogyny and Homophobia
Reduce us to slave state.
The same traditions and customs
Also make You suffocate

Time to embrace and liberate.
Aren't we all
just as 'queer' as we are straight ?
Ditch the binary. Adopt the plural.
Let us give our gender norms an update.

We won't yield. So don't dominate.
We are unified against oppression.
We won't let you manipulate.
Feminists and the Queer we have but one aim,
Patriarchy, soon you shall disintegrate.

- अहवाल विभाग -

अ.क्र.	अहवाल नाव	विभागप्रमुखाचे नाव	पृष्ठ क्र.
१	अॅकॅडमिक कॅलेंडर २०१८-१९	प्रा. यमुना यरोळकर	८२
२	सूक्ष्म अध्यापन विभाग	प्रा. यमुना यरोळकर	८२
३	सरावपाठ विभाग	प्रा. विजया आढळराव	८३
४	छात्रसेवाकाल विभाग	प्रा. योगिता आढळराव	८३
५	परीक्षा विभाग	प्रा. तेजस्वी फदाले	८४
६	विद्यार्थी विकास मंडळ	प्रा. शामल चौधरी	८५
७	सांस्कृतिक विभाग	प्रा. तेजस्वी फदाले	८८
८	आरोग्य शिक्षण व योग	प्रा. संदिप माशेरे	८८
९	प्रसिध्दी विभाग	प्रा. शामल चौधरी	८८
१०	ग्रंथालय विभाग	प्रा. अनिकेत गायकवाड	८९
११	प्रयोगशाळा विभाग	प्रा. तेजस्वी फदाले प्रा. विजया आढळराव	८९
१२	प्लेसमेंट सेल	प्रा. तेजस्वी फदाले	९०
१३	समुपदेशन समिती	प्रा. तेजस्वी फदाले प्रा. विजया आढळराव	९०
१४	अंतर्गत गुणवत्ता सुधार समिती	प्रा. यमुना यरोळकर	९१
१५	भिक्तीपत्रक	प्रा. तेजस्वी फदाले प्रा. यमुना यरोळकर	९१
१६	महिला तक्रार निर्मुलन समिती	प्रा. शामल चौधरी	९२
१७	शालेय व्यवस्थापन पदविका शिक्षणक्रम	प्रा. तेजस्वी फदाले	९३
१८	शिक्षक व शिक्षकेत्तर कर्मचारी यांची माहिती		९४

ऑकॅडमिक कॅलेंडर २०१८-१९

प्रा. यमुना यरोळकर

बी.एड्. कोर्स अंतर्गत विविध तात्विक व प्रत्यक्षिक कार्यक्रमांचा समावेश असतो. एक वर्षाच्या कालावधीचा विचार करता बी.एड् प्रथम वर्ष व द्वितीय वर्षाच्या सर्व उपक्रमांचा आराखडा तयार करावा लागतो त्या आराखड्यास शैक्षणिक किंवा ऑकॅडमिक कॅलेंडर असे म्हणतात.

श्री भीमाशंकर शिक्षणशास्त्र महाविद्यालयाचे शैक्षणिक वर्ष २०१८-१९ मध्ये बी.एड्. प्रथम वर्ष १४ सप्टेंबर २०१८ व द्वितीय वर्ष ०२ जुलै २०१८ पासून सुरु झाले. शैक्षणिक आराखड्यामुळे आपण वर्षभरामध्ये तात्विक भागाचे नियोजन कसे करणार आहोत, तसेच प्रात्यक्षिक भागाचे नियोजन कसे करणार आहोत याचा अंदाज बांधता येतो. बी.एड्. कोर्स हा शिक्षक प्रशिक्षणाचा भाग आहे. व या प्रशिक्षणात प्रात्यक्षिकावर विशेष भर दिलेला असतो. शैक्षणिक आराखड्यामुळे प्रशिक्षणाच्या नियोजना बाबत योग्य कार्यवाही करणे सोपे जाते. तसेच सर्व कामाच्या नियोजनाचा व कार्यवाहीचा संभाव्य आराखडा आपल्या समोर राहतो. शैक्षणिक आराखड्यामुळे प्रत्येक कोर्स प्रमुखास व विभागप्रमुखास त्यांच्या त्यांच्या कोर्स व विभागाचे वर्षभराचे नियोजन करता येते व बी.एड् प्रशिक्षणार्थ्यांच्या मार्फत त्यांची योग्य कार्यवाही करता येते.

अशा प्रकारे शैक्षणिक वर्ष २०१८-१९ मध्ये संपूर्ण शैक्षणिक वर्षातील तात्विक व प्रात्यक्षिक कामाची रूपरेषा तयार करून ती यशस्वीरित्या पूर्ण करता आली.

सूक्ष्म अध्यापन विभाग

प्रा. यमुना यरोळकर

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठाच्या बी.एड् अभ्यासक्रमांतर्गत विविध अध्यापन पाठ घेण्यात येतात. यामध्ये सूक्ष्म अध्यापनाने सुरुवात होते. म्हणूनच सूक्ष्म अध्यापन हा अध्यापन पाठांचा गाभा/आत्मा आहे.

सूक्ष्म अध्यापन विभागामध्ये बी.एड्. प्रशिक्षणार्थ्यांनी विविध अध्यापन कौशल्य यशस्वीरित्या पूर्ण केली. यामध्ये प्रामुख्याने प्रस्तावना, फलकलेखन, स्पष्टीकरण, कथन/दिग्दर्शन, प्रश्नकौशल्य, चेतक बदल, या ५ मिनिटांच्या कौशल्यांचे अध्यापन व पुनराध्यापन केले.

त्यानंतर सेतूपाठ घेतले. सेतूपाठांमध्ये सर्व अध्यापन कौशल्यांची गुंफण असते. असे १५ मि.चे. सेतूपाठ सर्व प्रशिक्षणार्थ्यांनी यशस्वीरित्या घेतले. सेतूपाठानंतर अभिरूप पाठ घेतले. अभिरूपता कृत्रिमरित्या घडून आणलेली हुबेहुब वाटणारी घटना. असे ३० मि.चे अभिरूप पाठ बी.एड् प्रशिक्षणार्थ्यांनी यशस्वीरित्या पूर्ण केले.

सदर विभागाचा कालावधी हा प्रामुख्याने दोन सत्रांमध्ये दि. १७/०९/२०१८ ते ०१/१०/२०१८ व ०७/१०/२०१८ ते १९/१०/२०१८ पर्यंत सूक्ष्म अध्यापन कौशल्ये तसेच ०१/१०/२०१८ ते ०७/१०/२०१८ व २०/१०/२०१८ ते २४/१०/२०१८ पर्यंत सेतूपाठ व ०७/१०/२०१८ ते ११/१०/२०१८ व २५/१०/२०१८ ते २८/१०/२०१८ या कालावधीत अभिरूप पाठ घेतले.

सरावपाठ विभाग

प्रा. विजया आढळराव

बी.एड् अभ्यासक्रमातील प्रात्यक्षिकांचा गाभा म्हणजे सरावपाठ विभाग होय. बी.एड् प्रथम वर्ष अभ्यासक्रमात प्रत्येक प्रशिक्षणार्थ्यांस प्रत्येक अध्यापन पद्धतीचे ३ सरावपाठ असे एकूण ६ सरावपाठ परिसरातील उच्च प्राथमिक व माध्यमिक शाळांमध्ये घ्यावे लागतात. त्याचप्रमाणे बी.एड् द्वितीय वर्ष अभ्यासक्रमात प्रत्येक प्रशिक्षणार्थ्यांस प्रत्येक अध्यापन पद्धतीचे २ असे एकूण ६ सरावपाठ परिसरातील उच्च प्राथमिक, माध्यमिक व उच्च माध्यमिक शाळांवर घ्यावे लागतात. सदर सरावपाठ बी.एड् प्रशिक्षणार्थ्यांनी खालील माध्यमिक, उच्च माध्यमिक महाविद्यालयांमध्ये पार पाडले.

श्री. शिवाजीराव दत्तात्रय आढळराव पाटील विद्यालय, लांडेवाडी

श्री मुक्तादेवी विद्यालय, नारोडी

संत ज्ञानेश्वर विद्यालय, चास

न्यू इंग्लिश स्कूल, लांडेवाडी

डेक्कन मराठा कॉलेज ऑफ कॉमर्स अँड सायन्स, लांडेवाडी

श्री संगमेश्वर विद्यालय, पारगाव

छात्रसेवाकाल विभाग

प्रा. योगिता आढळराव

बी.एड् अभ्यासक्रमातील अत्यंत महत्वाचा विभाग म्हणजे छात्रसेवाकाल विभाग होय. बी.एड् प्रशिक्षणार्थ्यांना शालेय वातावरणात प्रत्यक्ष अध्यापनाचा अनुभव हा छात्रसेवाकाळात मिळत असतो. बी.एड् प्रथम वर्षातील प्रशिक्षणार्थ्यांनी दिनांक २४/१२/२०१८ ते १९/०१/२०१९ या कालावधीत पाठ टाचण निर्माती, छात्रसेवाकाल प्रत्यक्ष पाठ, अनुभवी शिक्षक पाठ निरीक्षण, सहशालेय उपक्रम त्याचप्रमाणे शालेय शिक्षक सहाय्यक कार्य हे उपक्रम यशस्वीरित्या पूर्ण केले. त्याचप्रमाणे बी.एड् द्वितीय वर्ष प्रशिक्षणार्थ्यांनी गट अध्यापन, मूल्यमापन, घटक नियोजन, शालेय नोंदी, सहशालेय उपक्रम, इतर शालेय उपक्रम, विद्यार्थी शिक्षक, पाठ निरीक्षण हे उपक्रम यशस्वीरित्या पूर्ण केले. हा छात्रसेवाकाल परिसरातील माध्यमिक शाळांमध्ये दिनांक २० ऑगस्ट ते २२ डिसेंबर २०१८ या कालावधीत यशस्वीरित्या पार पाडला.

परीक्षा विभाग

प्रा. तेजस्वी फदाले

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठाच्या बी.एड् अभ्यासक्रमातील बी.एड्. प्रथम वर्ष व द्वितीय वर्षाच्या अंतर्गत मूल्यमापनातील व अभ्यासक्रमातील सर्वात महत्त्वाचा भाग म्हणजे वर्षभरात घेतल्या जाणाऱ्या परीक्षा होय.

* बी.एड्. प्रथम वर्ष *

बी.एड्. प्रथम वर्षाच्या कोर्स १०१ ते १०७ साठी

उपक्रम - २ मध्ये MCQ परीक्षा, Tutorial परीक्षा, या परीक्षांचा भाग समाविष्ट करण्यात आला आहे. या परीक्षा अंतर्गत कोर्स १०३ साठी MCQ परीक्षा २९ ऑक्टोबर २०१८, कोर्स १०५ साठी MCQ परीक्षा १४ फेब्रुवारी २०१९ रोजी राबविण्यात आले.

उपक्रम - ३ अंतर्गत लेखी परीक्षा घेण्यात आली. विद्यापीठाच्या अंतिम परीक्षेच्या धर्तीवरच अंतर्गत लेखी परीक्षा ही दिनांक ११ मार्च ते १७ मार्च २०१९ या कालावधीत कोर्स १०१ ते १०७ ची संपन्न झाली.

अंतिम विद्यापीठ परीक्षा - सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठाची बी.एड्. प्रथम वर्ष अंतिम परीक्षा दि. २५ एप्रिल २०१९ ते ८ मे २०१९ या कालावधीत संपन्न झाली.

* बी.एड्. द्वितीय वर्ष *

बी.एड्. द्वितीय वर्षाच्या कोर्स २०१ ते २०५ या कोर्ससाठी

उपक्रम - २ मध्ये MCQ परीक्षा, Tutorial परीक्षा ह्या परीक्षांचा भाग आहे. या विविध परीक्षा अंतर्गत कोर्स २०१ साठी Tutorial परीक्षा १ जानेवारी २०१९ रोजी पार पडली तर कोर्स २०३ साठी परीक्षा ०४ जानेवारी २०१९ रोजी पार पडली तर कोर्स २०५ मराठी, इंग्रजी, भौतिकशास्त्र, रसायनशास्त्र, जीवशास्त्र, कॉमर्स, अर्थशास्त्र, भूगोल, या अध्यापन पद्धतींसाठी Tutorial परीक्षा ११ जानेवारी २०१९ रोजी पार पडली.

उपक्रम ३ अंतर्गत लेखी परीक्षा घेण्यात आली. विद्यापीठाच्या अंतिम परीक्षेच्या धर्तीवरच अंतर्गत लेखी परीक्षा दिनांक २५ फेब्रुवारी २०१९ ते २ मार्च २०१९ या कालावधीत २०१ ते २०५ या कोर्ससाठी संपन्न झाली.

अंतिम विद्यापीठ परीक्षा - सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठाची बी.एड्. द्वितीय वर्षाची अंतिम लेखी परीक्षा दिनांक २५ एप्रिल २०१९ ते ३ मे २०१९ या कालावधीत संपन्न झाली.

विद्यार्थी विकास मंडळ

प्रा. शामल चौधरी

“ज्ञानाचे माहेर घर” समजल्या जाणाऱ्या पुणे जिल्ह्यातील सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठाच्या कक्षेत येणारे पुण्यापासून ६५ कि.मी. अंतरावर असलेले आंबेगाव तालुक्यातील लांडेवाडी, हे गाव खासदार मा.श्री. शिवाजीराव आढळराव पाटील यांच्या शिक्षण विषयक आस्थेतून ग्रामीण भागातील विद्यार्थ्यांना आधुनिक व अद्ययावत शिक्षण मिळावे या विचारांनी श्री भैरवनाथ शिक्षण प्रसारक मंडळाची स्थापना श्री.शिवाजीराव आढळराव पाटील माध्यमिक विद्यालयाच्या माध्यमातून झाली. एखाद्या रोपट्याचे वृक्षात परिवर्तन व्हावे त्याप्रमाणे संस्थेच्या ब्ल्यू बेल प्रायमरी स्कूल, न्यु इंग्लिश स्कूल, बी.एड., एम.बी.ए., डेक्कन मराठा ज्युनिअर कॉलेज ऑफ कॉमर्स अँड सायन्स अशा शाखा वाढतच गेल्या.

सन २००८-०९ मध्ये श्री भिमाशंकर शिक्षणशास्त्र महाविद्यालयाची स्थापना झाल्यापासून आजतागायत विविध क्षेत्रात शैक्षणिक व सामाजिक नावलौकिक मिळवले आहे. उत्कृष्ट निकालाची परंपरा अबाधित राखून गुणवत्तेला प्राधान्य दिले जात आहे. विद्यार्थी समाजात स्वयंपूर्ण बनूनच पाय ठेवतील यासाठी विविध उपक्रमांचे आयोजन करण्यात येत आहेत. म्हणून सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठाच्या विद्यार्थी कल्याण मंडळाची ‘कर्मवीर भाऊराव पाटील कमवा व शिका योजना’, ‘निर्भय कन्या अभियान योजना’, ‘विशेष मार्गदर्शन योजना’ यशस्वीपणे राबविल्या जात आहेत.

१) कर्मवीर भाऊराव पाटील कमवा व शिका योजना :

शैक्षणिक वर्ष २०१८-१९ मध्ये सदर योजनेचा ४ विद्यार्थ्यांनी (बी.एड. प्रथम वर्ष चे २ विद्यार्थी व द्वितीय वर्ष चे २ विद्यार्थी) लाभ घेतला व

स्वावलंबनाचे ध्येय शेवट पर्यंत टिकवून ठेवण्याचा वसा घेतला.

बी.एड. द्वितीय वर्ष:

महाविद्यालयाद्वारे दिनांक ०४ जुलै, २०१८ रोजी द्वितीय वर्ष बी.एड.च्या विद्यार्थ्यांसाठी सूचना काढण्यात आली. दिनांक ०८ जुलै, २०१८ रोजी प्राप्त विद्यार्थ्यांची मुलाखत कमवा व शिका समितीने घेतली ४ विद्यार्थ्यांमधून २ विद्यार्थी विकास अधिकारी व प्राचार्य यांच्या समवेत सभा घेवून कामाच्या स्वरूपाची माहिती देण्यात आली. दिनांक १० जुलै २०१८ पासून प्रत्यक्षात या योजनेची कार्यवाही सुरू झाली. सर्व विद्यार्थ्यांनी सहभाग घेवून ठरल्या प्रमाणे सकाळी ०८.०० ते १०.०० व सायं. ४.३० ते ५.३० या वेळेत श्रम केले. महाविद्यालयातील व्यस्त वेळापत्रकातून विद्यार्थ्यांनी ग्रंथालय, कार्यालय, क्रिडांगण, बगिचा या ठिकाणी काम केले.

बी.एड. प्रथम वर्ष:

महाविद्यालयाद्वारे दिनांक १९ सप्टेंबर २०१८ रोजी प्रथम वर्ष बी.एड.च्या विद्यार्थ्यांसाठी सूचना काढण्यात आली. दिनांक २५ सप्टेंबर २०१८ रोजी प्राप्त विद्यार्थ्यांची मुलाखत कमवा व शिका समितीने घेतली. ४ विद्यार्थ्यांमधून २ विद्यार्थ्यांची निवड करण्यात आली. त्यानंर ०१ ऑक्टोबर २०१८ रोजी या विद्यार्थ्यांची विद्यार्थी कल्याण अधिकारी व प्राचार्य यांच्या समवेत सभा घेवून कामाच्या स्वरूपाची माहिती देण्यात आली. दिनांक ०३ ऑक्टोबर २०१८ पासून प्रत्यक्षात या योजनेची कार्यवाही सुरू झाली. सर्व विद्यार्थ्यांनी सहभाग घेवून ठरल्या प्रमाणे सकाळी ०८.०० ते १०.०० व सायं. ४.३० ते ५.३० या वेळेत श्रम केले. महाविद्यालयातील व्यस्त वेळापत्रकातून विद्यार्थ्यांनी

ग्रंथालय, कार्यालय, क्रिडांगण, बगिचा या ठिकाणी काम केले.

निर्भय कन्या अभियान योजना :

शैक्षणिक वर्ष २०१८-१९ च्या सुरुवातीला निर्भय कन्या अभियान योजनेच्या मान्यतेसाठी संचालक, विद्यार्थी विकास मंडळ यांच्याकडे प्रस्ताव सादर केल्यानंतर दि. २६ ऑक्टोबर २०१८ रोजी विद्यार्थी विकास मंडळाकडून सदर योजनेस मंजुरी देण्यात आली.

प्रथम सत्र -

उपक्रम १ - हिमोग्लोबीन तपासणी शिबीर

दि. २९ डिसेंबर २०१८ रोजी सकाळी ०९.०० ते १०.०० वा. प्रथम सत्र सुरु झाले. या सत्रात बी.एड. प्रथम व द्वितीय वर्षाच्या ६८ विद्यार्थ्यांची हिमोग्लोबीन तपासणी करण्यात आली. मंचर येथील श्री साई पॅथॉलॉजी लॅब च्या सहकार्याने श्री.सचिन पारधी व श्री. निखील पिंगळे या लॅब असिस्टंट यांच्या मदतीने ६८ विद्यार्थ्यांची हिमोग्लोबीन तपासणी करण्यात आली. प्रत्येक विद्यार्थ्यास तपासणी नंतर चहा व नाष्ट्याची सोय करण्यात आली होती.

द्वितीय सत्र - हिमोग्लोबीन व आहार

दुपारी ०२.०० ते ५.०० वा. दुसऱ्या सत्रास सुरुवात झाली. या सत्रात मंचर येथील प्रांजल हॉस्पिटलच्या संचालक स्त्री रोग तज्ञ डॉ.सीमा खिवंसरा यांचे हिमोग्लोबीन व आरोग्य या विषयावर व्याख्यानाचे आयोजन करण्यात आले होते. त्यांनी त्यांच्या मार्गदर्शनात हिमोग्लोबीन हा रक्तातील सर्वात महत्वाचा घटक आहे. व हिमोग्लोबीनच्या कमतरतेमुळे थकवा येणे, शरीरातील लोहाचे प्रमाण

कमी होते व अशक्तपणा येतो. त्याचबरोबर हिमोग्लोबीनचे प्रमाण वाढविण्यासाठी आहारात कोणते पदार्थ समाविष्ट करावे व कोणते अन्नपदार्थ टाळावे याचे सखोल मार्गदर्शन केले. त्याचबरोबर विद्यार्थ्यांच्या अनेक प्रश्नांची उत्तरे त्यांनी दिली व मार्गदर्शन केले.

उपक्रम २ - कराटे विषयक मार्गदर्शन व प्रशिक्षण :

निर्भया अभियान अंतर्गत शनिवार दिनांक ०९ फेब्रुवारी २०१८ रोजी प्रथम सत्र सकाळी ११.०० ते २.०० या वेळेत आणि द्वितीय सत्र दुपारी ०३.०० ते ०४.०० या वेळेत विद्यार्थ्यांनीना शारिरीक दृष्ट्या सक्षम करण्यासाठी तसेच स्वसंरक्षणासाठी कराटे प्रशिक्षणाचे आयोजन करण्यात आले. या प्रशिक्षणाचे मार्गदर्शन व प्रात्यक्षिकासाठी पुणे (भोसरी) येथील 'ब्लॅक बेल्ट' धारक श्री.ऋषिकेश खोमणे व श्री.गौरव गेंगजे यांना निमंत्रित करण्यात आले होते. या एकदिवसीय प्रशिक्षणातून विद्यार्थ्यांनी लगेचच कराटे तज्ञ होणार नाहीत मात्र दैनंदिन व्यवहार करताना त्या नक्कीच निर्भय होऊन काम करतील. थोडक्यात निर्भय कन्या अभियान अंतर्गत राबविलेल्या सदर उपक्रमांचा विद्यार्थ्यांनीना नक्कीच फायदा होईल.

उपक्रम ३ - मानसिक व भावनिक आरोग्यासाठी

- हसण्यासाठी जगा व जगण्यासाठी हसा :

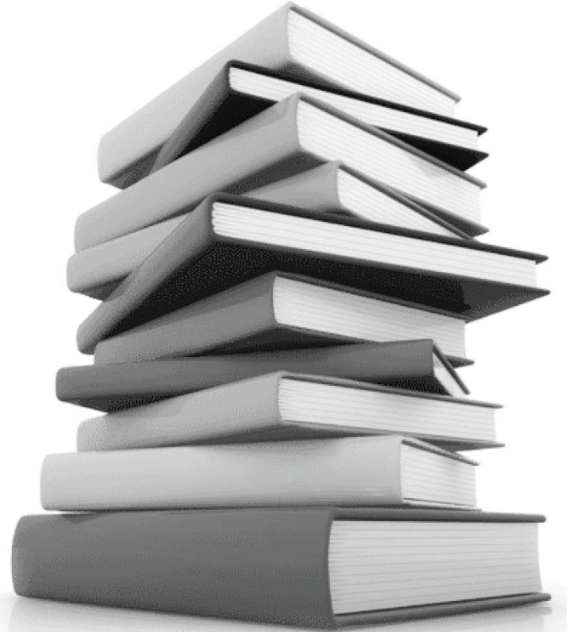
निर्भय कन्या अभियानांतर्गत दिनांक ०८ मार्च २०१९ रोजी सकाळी ११.०० ते ०४.०० या वेळेत विद्यार्थ्यांनीना मानसिक व भावनिक दृष्ट्या सक्षम करण्यासाठी तसेच ताणतणावाचे व्यवस्थापन करण्यासाठी व्याख्यानाचे आयोजन करण्यात आले होते. या व्याख्यानासाठी पुणे येथील सुप्रसिद्ध एकपात्री कलाकार व हास्ययोग तज्ञ मा.श्री. मकरंद

टिळू उपस्थित होते. त्यांनी सध्याचे युग हे ताणतणावाचे युग आहे. कोणत्याही छोट्या गोष्टीचा ताण घेवून आजची पिढी आपले मानसिक व भावनिक आरोग्य ढासळून घेते. ताणाचे व्यवस्थापन करणे ही एक कला आहे. ताण व्यवस्थापनाने आयुष्य अधिक सकारात्मक दृष्टीकोनातून जगता येते त्यामुळे हास्ययोग ही काळाची गरज बनली आहे. असे मत त्यांनी व्यक्त केले.

उपक्रम ४ – विशेष मार्गदर्शन योजना :

शिक्षण पद्धतीमध्ये सर्वसाधारण शैक्षणिक अभ्यासक्रमाचे अविभाज्य अंग असले तरी, खास अभ्यासाचे क्षेत्र म्हणून काही विषय निवडावे लागतात. अशा विषयांच्या सखोल उध्ययनासाठी काही प्रमाणात सरावाची आवश्यकता असते. जे विद्यार्थी विषय कठीण वाटतो म्हणून त्या विषयाच्या अभ्यासात मागे राहतात, अशा विद्यार्थ्यांच्या शिक्षणाच्या संगोपांग विकासाकरीता, शिक्षण पद्धतीला आधारभूत असलेल्या विशेष मार्गदर्शनाची गरज असते. अशा विद्यार्थ्यांना सहाय्यभूत ठरू शकेल अशी विशेष मार्गदर्शन योजना विद्यापीठाने सुरू केली व श्री भीमाशंकर शिक्षणशास्त्र महाविद्यालयाने शैक्षणिक वर्ष २०१८-१९ मध्ये तीचे यशस्वीरित्या आयोजन केले.

सदर उपक्रमांतर्गत ३० वेगवेगळ्या विषयावर ३० तज्ञ मार्गदर्शकांच्या व्याख्यानाचे आयोजन महाविद्यालयात वर्षभर करण्यात आले होते. त्यामध्ये प्रामुख्याने मुलाखत तंत्र, योग प्रशिक्षक व सैद्धांतिक माहिती, (जीवन कौशल्य), वाचन आणि आशयाद्वारे परामर्श उद्योजकता विकास यातील भेद, मराठी भाषा सद्यसिथती व तिचा दर्जा, इंग्रजी संभाषण कौशल्य या विषयांवर मार्गदर्शन करून हा उपक्रम यशस्वीरित्या पूर्ण केला.

सांस्कृतिक विभाग

प्रा. तेजस्वी फदाले

पुणे विद्यापीठांतर्गत बी.एड् अभ्यासक्रमात सहशालेय उपक्रमांना अतिशय महत्व आहे. सहशालेय उपक्रमांतर्गत विद्यार्थ्यांच्या सुप्त कलागुणांना वाव देऊन व्यक्तिमत्व विकास साधला जातो. शैक्षणिक वर्ष २०१८-२०१९ मध्ये प्रामुख्याने काव्यवाचन, पाककला, वक्तृत्व स्पर्धा, रांगोळी स्पर्धा, पारंपारिक वेशभूषा स्पर्धा घेण्यात आल्या. तसेच शिक्षक दिन, गणेशोत्सव, नवरात्रोत्सव, दिवाळी उत्सव, शिवमल्हार महोत्सव, युवा दिन, मराठी दिन साजरे करण्यात आले.

आरोग्य, शिक्षण व योग

प्रा. संदीप माशेरे

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ अंतर्गत बी.एड्. अभ्यासक्रमात आरोग्य शिक्षण व योगविभाग महत्वाची भूमिका पार पाडत असतो.

दरवर्षी श्री भिमाशंकर शिक्षणशास्त्र महाविद्यालयामध्ये आरोग्य शिबीराचे आयोजन केले जाते. आरोग्य शिक्षण व योग विभागांतर्गत छात्रशिक्षकांना आरोग्यपूर्ण जीवनशैलीचा अंगीकार करावा याचे प्रात्यक्षिकांद्वारे सहज आकलन होते.

शैक्षणिक वर्ष २०१८-१९ मध्ये महाविद्यालयामध्ये नियोजनाप्रमाणे सर्व व्यायामप्रकार सूर्यनमस्कार, प्राणायाम त्याचबरोबर क्रिडा स्पर्धा ही घेण्यात आल्या.

क्रिडा स्पर्धेमध्ये कबड्डी, हॉलीबॉल, धावणे, क्रिकेट, थाळीफेक, गोळाफेक अशा वेगवेगळ्या स्पर्धा घेण्यात आल्या तसेच दिनांक २० मार्च २०१९ रोजी आरोग्य शिक्षण व योग या विषयांची लेखी परीक्षा घेण्यात आली.

अशा प्रकारे संबंधित विभागातील विविध उपक्रम, प्रात्यक्षिके यशस्वीपणे पार पडले.

प्रसिद्धी विभाग

प्रा. शामल चौधरी

महाविद्यालयात वर्षभर शिक्षण प्रशिक्षण कार्यक्रमा अंतर्गत अनेक उपक्रम राबविले जातात. जसे शिक्षक दिन, गणेशोत्सव, रासदांडिया, व भोंडला, हिंदी दिन, मराठी दिन, विज्ञान दिन, समाजसेवा, वृक्षारोपण, सांस्कृतिक कलामहोत्सव इ.

शैक्षणिक वर्ष २०१८-१९ मध्ये महाविद्यालयात शिक्षक दिन, रासदांडिया, गणेशोत्सव, छात्रसेवाकाल, समाजसेवा शिबीर, मराठी दिन, हिंदी दिन, आरोग्य शिबीर, पदवी ग्रहण समारंभ इ. विविध उपक्रमांचे आयोजन करण्यात आले. या विविध उपक्रमांची प्रसिद्धी समाज माध्यमातून व वर्तमानपत्रांमध्ये वेळोवेळी करण्यात आली. जसे लोकसत्ता, लोकमत, सकाळ, पुढारी, प्रभात, इ. वर्तमान पत्रांमध्ये वरील उपक्रमांस प्रसिद्धी देवून महाविद्यालयाच्या समाज उपक्रमांचा लेखाजोखा समाजापर्यंत पोहचवला.

ग्रंथालय विभाग

प्रा. अनिकेत गायकवाड

श्री भैरवनाथ शिक्षण प्रसारक मंडळ संचलित श्री भीमाशंकर बी.एड् कॉलेज २००८ साली संस्थेचे संस्थापक मा.खासदार श्री. शिवाजीराव आढळराव पाटील यांनी लांडेवाडी या गावात सुरु केले. सुरुवातीपासूनच ग्रंथालयात वेगवेगळ्या विषयांवरील वाचनसाहित्य घेण्यास सुरुवात झाली. यात आत्मचरित्रे, कादंबऱ्या, कथा, ललितलेख तसेच बी.एड्. अभ्यासक्रमाशी संबंधित क्रमिक तसेच संदर्भ पुस्तके आहे. आत्तापर्यंत जवळपास ६००० पुस्तके ग्रंथालयात असून त्याचा वापर कॉलेजचे प्राध्यापक, छात्राध्यापक यांच्याकडून होत आहे. पुस्तकांबरोबरच ग्रंथालयात नियतकालिके, वर्तमानपत्रे, नकाशे, सी.डी., भौमितिक साधने उपलब्ध आहेत.

ग्रंथालयात विद्यार्थ्यांना मुक्तद्वार (Open Access) पद्धती देण्यात आली. त्यामुळे कपाटात जाऊन हवं ते पुस्तक वापरकर्ते वाचण्यासाठी घेऊ शकतात. मराठी, हिंदी, इंग्रजी भाषेतील वर्तमानपत्रे ग्रंथालयात आहेत. ग्रंथालयाचा वाचनकक्ष हवेशीर आणि प्रकाशमय असा असून कृत्रिम प्रकाशाचीही व्यवस्था आहे. वाचन कक्षामध्ये एकावेळी साधारण १०० जण बसून वाचन करू शकतील एवढी क्षमता आहे. तसेच संस्थेचे कर्मचारी व इतर विभागाचे शिक्षक व कर्मचारी सभासद आहेत.

प्रयोगशाळा

प्रा. तेजस्वी फदाले, प्रा. विजया आढळराव

श्री भैरवनाथ शिक्षण प्रसारक मंडळाचे, श्री भीमाशंकर शिक्षणशास्त्र महाविद्यालयात विविध प्रयोगशाळा आहेत. यामध्ये मानसशास्त्र प्रयोगशाळा, विज्ञान प्रयोगशाळा अशा विविध प्रयोगशाळा आहेत.

मानसशास्त्र प्रयोगशाळा

मानसशास्त्र प्रयोगशाळेत विविध मानसशास्त्रीय चाचण्यांची साधने उपलब्ध आहेत. शैक्षणिक वर्ष २०१८-२०१९ मध्ये अध्ययन, अवधान, मानसिक कार्य व थकवा हे मानसशास्त्रीय प्रयोग घेण्यात आले. मानसशास्त्रीय चाचण्यांद्वारे विद्यार्थ्यांना सखोल ज्ञान दिले गेले.

विज्ञान प्रयोगशाळा

विज्ञान प्रयोगशाळेत शैक्षणिक प्रयोगा संबंधी विविध उपकरणे आहेत. विज्ञान प्रयोगशाळेचा वापर हा विद्यार्थ्यांना सूक्ष्मअध्यापन, सरावपाठ संदर्भात पाठ घेण्यासाठी करण्यात आला. त्याचबरोबर बी.एड् च्या प्रशिक्षणार्थ्यांना, प्रयोगशाळेसंदर्भात, चिकित्सक माहिती मिळवून अभिरुची वाढवण्यासाठी मदत झाली. या प्रयोगशाळेमधून प्रथम व द्वितीय वर्षातील बी.एड् प्रशिक्षणार्थ्यांना संबंधित विषयासंदर्भात प्रयोगांद्वारे सखोल ज्ञान दिले गेले.

या माध्यमातून विद्यार्थ्यांचे सखोल ज्ञान तर वाढलेच तसेच त्यांची संबंधित विषयामधील रुची व कौशल्य वाढण्यासाठी मदत झाली.

प्लेसमेंट सेल

प्रा. तेजस्वी फदाले

श्री भीमाशंकर बी.एड कॉलेज अंतर्गत विद्यार्थ्यांनी बी.एड कोर्स पूर्ण केल्यानंतर महाविद्यालयांमार्फत व इतर काही शैक्षणिक संस्थेकडून प्रशिक्षणार्थ्यांची प्रत्यक्ष मुलाखतीद्वारे प्लेसमेंट केली जाते. विद्यार्थ्यांची इंग्रजी, मराठी माध्यमांच्या शाळांमध्ये तसेच माध्यमिक व उच्च माध्यमिक विद्यालय व पॉलिटेक्निक इन्स्टिट्यूट मध्येही प्लेसमेंट केली जाते.

शैक्षणिक वर्ष २०१३-२०१४ मध्ये इंटरनॅशनल स्कूल कळवण, ता. कळवण, जि. नाशिक या संस्थेमार्फत ४ विद्यार्थ्यांची प्लेसमेंट केली गेली होती. याशिवाय संस्थे अंतर्गत संस्थेच्या इतर शाखांमध्येही विद्यार्थ्यांची दरवर्षी प्लेसमेंट केली जाते. शैक्षणिक वर्ष २०१६-१७ मध्ये न्यू इंग्लिश स्कूल, लांडेवाडी या शाळेत ७ विद्यार्थ्यांची प्लेसमेंट केली गेली. परिसरातील विद्यालयांमध्ये ३८ विद्यार्थ्यांची प्लेसमेंट केली गेली. शैक्षणिक वर्ष २०१७-१८ व २०१८-१९ मध्ये न्यू इंग्लिश स्कूल, लांडेवाडी या शाळेत ६ विद्यार्थ्यांची प्लेसमेंट केली गेली व परिसरातील माध्यमिक व उच्च माध्यमिक विद्यालयामध्ये एकूण १५ विद्यार्थ्यांची प्लेसमेंट केली गेली.

समुपदेशन समिती

प्रा. तेजस्वी फदाले, प्रा. विजया आढळराव

शैक्षणिक वर्ष २०१८-२०१९ मध्ये श्री भीमाशंकर शिक्षणशास्त्र महाविद्यालयामध्ये समुपदेशन समिती कार्यरत होती.

अध्यक्ष	- प्रा. संजय श्रीरंग चौधरी
समन्वयक	- प्रा. शामल चौधरी
सदस्य	- प्रा. विजया आढळराव
	- प्रा. तेजस्वी फदाले

या समुपदेशन समितीच्या माध्यमातून बी.एड प्रशिक्षणार्थ्यांशी सल्ला-मसलत, एकमेकांच्या मतांचे आदान-प्रदान केले जाते. सर्व विद्यार्थी वेगवेगळ्या सामाजिक वातावरणातून आलेले असतात. त्यामुळे प्रत्येक विद्यार्थ्यांची मानसिकता, विचारक्षमता ही वेगवेगळी असते आणि म्हणूनच या समितीद्वारे महाविद्यालयामध्ये वेळोवेळी प्रशिक्षणार्थ्यांमध्ये आत्मविश्वास निर्माण केला. त्याचबरोबर प्रशिक्षणार्थ्यांना स्वतःची बलस्थाने, कुवत, पात्रता, यांची जाणीव करून दिली गेली. जेणेकरून प्रशिक्षणार्थ्यांना स्वतःच्या प्रगतीआड येणाऱ्या समस्या सोडवणूकीसाठी मार्गदर्शन व्हावे व त्यांचा सर्वांगीण विकास होऊन प्रशिक्षणार्थी यशस्वी व्हावेत यासाठी ही समिती कार्यरत होती.

यामुळे बी.एड प्रशिक्षण अगदी उत्तम प्रकारे पूर्ण करून एक यशस्वी व सक्षम शिक्षक म्हणून तयार करण्याचा प्रयत्न केला.

अंतर्गत गुणवत्ता सुधार समिती

प्रा. यमुना यरोळकर

कोणत्याही अभ्यासक्रमामध्ये गुणवत्ता हा एक महत्वाचा भाग असतो.

अंतर्गत गुणवत्ता समिती अंतर्गत प्राध्यापक प्रबोधिनीद्वारे जून महिन्यात वेगवेगळ्या विषयांवर चर्चासत्रे घेतली जातात. यामध्ये शैक्षणिक, आर्थिक, सामाजिक, वैयक्तिक समस्यांवर विषय सादर केले जातात. तसेच प्रशिक्षणार्थ्यांसाठी चर्चासत्र, मार्गदर्शनपर व्याख्याने आयोजित केली जातात.

भित्तिपत्रक

प्रा. तेजस्वी फदाले, प्रा. यमुना यरोळकर

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ अंतर्गत बी.एड् अभ्यासक्रमात “भित्तिपत्रक विभाग” हा महत्वाची भूमिका पार पाडत असतो. भित्तिपत्रकाची सुरुवात प्रसिद्ध इंग्रजी कादंबरीकार ‘चार्ल्स डिकेन्स’ यांनी केली. बी.एड् महाविद्यालयात ‘शलाका’ भित्तिपत्रक विद्यार्थ्यांचे रचनात्मक व अंतरिक भावनांच्या अभिव्यक्तीचे सशक्त माध्यम आहे. या माध्यमातून त्यांना सशक्त उर्जा मिळते. यातून विद्यार्थ्यांची वैचारिक पातळी समृद्ध होण्यास मदत मिळते.

‘शलाका’ भित्तिपत्रकाच्या माध्यमातून महाविद्यालयामध्ये ‘५ सप्टेंबर’ या शिक्षक दिनाच्या दिवशी भित्तिपत्रकाचे उद्घाटन केले जाते. दरवर्षी वेगवेगळ्या विषयांवर भित्तिपत्रक सादर केली जातात. यामध्ये विविध क्षेत्रात विशेष कार्य करणारे व्यक्ती, शिक्षणतज्ज्ञ, असे विषय मांडले जातात. वर्षभर विविध विषय, वैचारिक, सामाजिक तसेच विज्ञान दिन, मराठी दिन, हिंदी दिन यांविषयी नाविन्यपूर्ण लेखासंदर्भात भित्तिपत्रक लावली जातात.

यावर्षी छात्रअध्यापकांनी विविध क्षेत्रातील शिक्षक उदा. बाबर अली, साईकल गुरुजी, आदित्यकुमार, अरविंद कुमार, राजेश कुमार, अब्दुल मलिक, सोनम वांग्चूक, डॉ. राधाकृष्णन यांचे कार्य व त्यांचे विचार भित्तिपत्रकात मांडले.

महिला तक्रार निर्मूलन समिती

श्री भीमाशंकर बी.एड कॉलेज लांडेवाडी, शैक्षणिक वर्ष २०१८-२०१९ मध्ये तयार करण्यात आलेल्या महिला तक्रार निवारण समितीत पुढील सदस्यांची सर्वानुमते निवड करण्यात आली.

क्र.	नाव	पद
१.	प्रा.संजय श्रीरंग चौधरी	अध्यक्ष
२.	प्रा. शामल संजय चौधरी	सचिव
३.	प्रा. तेजस्वी यशवंत फदाले	सदस्य
४.	प्रा. यमुना शिवाजी यरोळकर	सदस्य
५.	प्रा. विजया प्रदिप आढळराव	सदस्य
६.	प्रा. योगिता शैलेश आढळराव	सदस्य
७.	श्री. बाबासाहेब दत्तात्रय आढळराव	सदस्य व्यवस्थापन समिती

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ अंतर्गत श्री भीमाशंकर बी.एड कॉलेज, लांडेवाडी महाविद्यालयात महिला विद्यार्थ्यांशी संबंधित तक्रारींचे प्रशिक्षण करण्यासाठी दि. ०२/०७/२०१८ रोजी महिला तक्रार निवारण समितीची स्थापना करण्यात आली.

संबंधित समिती मुलींच्या शारीरिक व मानसिक छळासंबंधीच्या तक्रारींची दखल घेण्यासाठी व त्या तक्रारींचे निवारण करण्यासाठी स्थापन केली शैक्षणिक वर्ष २०१८-२०१९ मध्ये तक्रारींवर चर्चा करण्यासाठी वेळोवेळी सहविचार सभा घेण्यात आल्या.

विद्यार्थिनींच्या आत्मनिर्भरतेसाठी महाविद्यालयामध्ये तज्ज्ञ व्यक्तींचे व्याख्यान आयोजित करण्यात आले होते. तसेच विद्यार्थी व्यक्तिमत्व विकासांतर्गत विद्यार्थिनींसाठी कराटे प्रशिक्षण देण्यात आले.

अशा प्रकारे संपूर्ण वर्षभरामध्ये विद्यार्थिनींसाठी बी.एड महाविद्यालयामध्ये वेगवेगळे उपक्रम घेतले गेले.

शालेय व्यवस्थापन पदविका शिक्षणक्रम

Diploma in School Management (DSM)

प्रा. तेजस्वी फदाले

यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ, नाशिक अंतर्गत श्री भीमाशंकर शिक्षणशास्त्र महाविद्यालयात प्राथमिक, माध्यमिक व उच्च माध्यमिक स्तराच्या प्राचार्य, मुख्याध्यापक पर्यवेक्षक, शिक्षक यांच्यासाठी शालेय व्यवस्थापन पदविका शिक्षणक्रम (Diploma in School Management) शैक्षणिक वर्ष २०११-१२ पासून राबविला जात आहे.

उद्याचे भविष्य शाळांमधून घडत आहे. त्यामुळे शाळा हा अत्यंत महत्वाचा घटक आहे. त्यामुळे शाळेच्या व्यवस्थापनाचा विचार गांभीर्याने करणे गरजेचे आहे. हे मर्म ओळखून यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठाच्या शिक्षणशास्त्र विद्याशाखेने शालेय व्यवस्थापन पदविका शिक्षणक्रम सुरू केला. महाराष्ट्र शासनाने सदर उपक्रमाची गरज, उपयुक्तता व महत्व ओळखून माध्यमिक व उच्च माध्यमिक स्तरांच्या प्राचार्य, मुख्याध्यापक, उपमुख्याध्यापक व पर्यवेक्षकांनी नियुक्ती पासून पाच वर्षांच्या काळात सदर उपक्रम पूर्ण करणे अनिवार्य केले आहे. या शिक्षणक्रमाच्या माध्यमातून शाळेच्या कार्याला व विद्यार्थी विकासाला विकासात्मक दिशा मिळण्यासाठी शालेय कार्याच्या वेगवेगळ्या बाबींचा समावेश केला आहे.

श्री भीमाशंकर शिक्षणशास्त्र महाविद्यालयातील अभ्यासकेंद्रात सदर शिक्षणक्रमासाठी शैक्षणिक वर्ष २०१८-१९ मध्ये ३२ विद्यार्थ्यांनी प्रवेश घेतला होता. वर्षभरामध्ये तीन संपर्क सत्राच्या माध्यमातून विद्यार्थ्यांनी त्यांचा अभ्यासक्रम पूर्ण केला ती पुढीलप्रमाणे -

अ) उद्बोधन सत्र -

या सत्रात विद्यार्थ्यांना अध्ययन साहित्य वाटप, शिक्षणक्रम, अभ्यासक्रम माहिती व परिचय प्रात्यक्षिक व स्वाध्याय विषयक माहिती देण्यात आली.

ब) मुख्य संपर्क सत्र -

सदर संपर्क सत्रात प्रत्येक अभ्यासक्रमाचे विहंगमावलोकन करण्यात आले. तसेच कृती संशोधन समस्या निश्चिती आराखडा लेखन हा उपक्रम पूर्ण करण्यात आला.

क) अंतिम संपर्क सत्र -

या सत्रात स्वाध्याय व प्रात्यक्षिक यावर चर्चा, सूचना, शेरे याविषयी मार्गदर्शन करून मौखिक परीक्षा व अंतिम लेखी परीक्षा यावर मार्गदर्शन करण्यात आले.

मे २०१९ मध्ये विद्यापीठाची अंतिम लेखी परीक्षा संपन्न झाली. शैक्षणिक वर्ष २०१८-१९ च्या या शिक्षणक्रमात अभ्यास केंद्राचा निकाल १००% लागून सर्व विद्यार्थी गुणवत्ता श्रेणीमध्ये उत्तीर्ण झाले.

शिक्षक व शिक्षकेतर कर्मचारी यांची माहिती

अ.क्र.	शिक्षकाचे नाव	हुद्दा व शैक्षणिक पात्रता
१	प्रा. संजय श्रीरंग चौधरी	- प्राचार्य (एम.ए.,एम.एड.,सेट)
२	प्रा. शामल संजय चौधरी	- सहाय्यक प्राध्यापक (एम.ए.,एम.एड.,सेट)
३	प्रा. तेजस्वी यशवंत फदाले	- सहाय्यक प्राध्यापक (एम.ए.,एम.एड.,सेट)
४	प्रा. यमुना शिवाजी यरोळकर	- सहाय्यक प्राध्यापक (एम.ए.,सेट, एम.एड.,सेट)
५	प्रा. विजया प्रदीप आढळराव	- सहाय्यक प्राध्यापक (एम.एस्सी.,एम.एड.)
६	प्रा. योगिता शैलेश आढळराव	- सहाय्यक प्राध्यापक (एम.ए.,एम.एड.)
७	प्रा. संदिप किसन माशेरे	- शारीरिक शिक्षण संचालक (एम.ए.,एम.पी.एड.)
८	प्रा. संदिप दिगंबर भालेराव	- कला शिक्षक (एम.एफ.ए.)
९	प्रा. सचिन दादाभाऊ गाडे	- संगीत शिक्षक (संगीत विशारद)
१०	प्रा. अनिकेत हेमंत गायकवाड	- ग्रंथपाल (बी.ए.,एम.लिब.,नेट)

अ.क्र.	शिक्षकेतर कर्मचारी	हुद्दा व शैक्षणिक पात्रता
१	श्री. निलेश रामदास घोडेकर	- लेखापाल
२	श्री. संदीप रामभाऊ आतकरी	- वरिष्ठ लिपीक
३	कु. राजश्री रामदास लांडे	- भांडारपाल
४	श्री. संदिप अजित सावंत	- तंत्रज्ञ सहाय्यक
५	श्री. विपुल सुहास नांगरे	- प्रयोगशाळा सहाय्यक
६	श्री. संतोष नामदेव हुले	- प्रयोगशाळा परिचर
७	सौ. मंगल दत्तात्रय विश्वासराव	- परिचर

- विविध उपक्रम -

माजी विद्यार्थी मेळावा

माजी विद्यार्थी मेळाव्यात मनोगत व्यक्त करताना माजी विद्यार्थी

महात्मा गांधी जयंतीनिमित्त वक्तृत्व स्पर्धा आयोजन

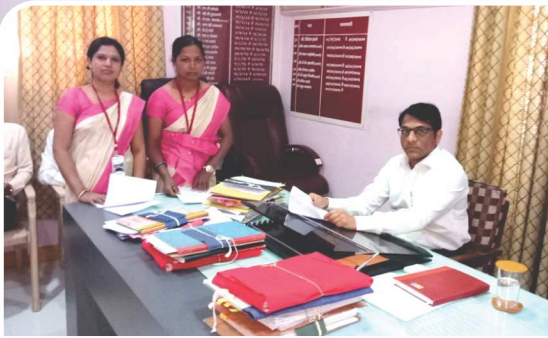
वेशभूषा स्पर्धा आयोजन

पदवीग्रहण केलेले प्रशिक्षणार्थी

क्षेत्रभेट- बालकाश्रम पळस्टिका

क्षेत्रभेट- पंचायत समिती आंबेगाव

विज्ञान प्रयोगशाळा भेट

- विविध उपक्रम -

शिवजयंती साजरी करताना

मा.श्री.शिवाजीराव आढळराव पा. शिक्षकदिनी मनोगत व्यक्त करताना

लेखक आपल्या भेटीला - प्रा.पंकज नागमोती

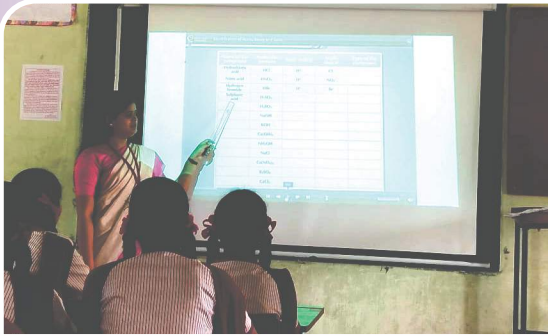
'अभिव्यक्ती' नियतकालिक प्रकाशन सोहळा

ताण तणाव व्यवस्थापन-मार्गदर्शन कार्यशाळा डॉ.मनिष शिंदे

भोंडला सांस्कृतिक उपक्रम

छात्रसेवाकाल पाठ

सरावपाठ

भावपूर्ण आदरांजली

२०१८-१९

भारताच्या निवृत्त एअर कमांडर विनाश वळवडे,
रणजीपटू राजू भालेकर, माजी अमेरिकन अध्यक्ष जॉर्ज डब्ल्यू बूश आणि पत्नी बार्बरा बूश,
मायक्रोसॉफ्ट संस्थापक पॉल एलनु, मुस्लीम जीवनाचे अभ्यासक माजी न्यायमूर्ती राजेंद्र सच्चर,
गायक अरूण दाते, ज्येष्ठ लावणी सम्राज्ञी यमुनाबाई वाईकर, वारली चित्रकार सोम्या म्हशे,
अभिनेता हेमू अधिकारी, धानसंशोधक दादाभाऊ खोब्रागडे, लेखक-पत्रकार राजकिशोर,
ॲडमिरल जयंत नाडकर्णी, कृषीमंत्री पांडुरंग फुंडकर, कवी निरज,
डीएमके नेते एम.करुणानिधी, नोबेल विजेते व्ही.एम.नायपॉल,
माजी क्रिकेट कर्णधार अजित वाडेकर, माजी पंतप्रधान अटलबिहारी वाजपेयी,
परराष्ट्रमंत्री सुषमा स्वराज, मुस्लिम सत्यशोधक प्रा.फकरुद्दीन बेन्नूर,
माजी केंद्रीय मंत्री गुरुदास कामत, पत्रकार कुलदीप नय्यर, अभिनेते विजय चव्हाण,
कवी तुळशीराम काजे, गांधीवादी विचार गंगाप्रसाद अग्रवाल,
कथाकार शांताराम तथा के.ज. पुरोहित, संगीतकार यशवंत देव, अभिनेत्री लालन सारंग,
ज्येष्ठ अभिनेते अलेक पदमसी, विश्वकोश निर्मिती साहाय्यक प्रा.डॉ.ल.रा. नसिराबादकर,
सामाजिक कार्यकर्त्या शांताबाई रानडे, विज्ञानलेखिका चित्रा बेडेकर, भौतिक शास्त्रज्ञ व
विश्वशास्त्रज्ञ स्टीफन हॉकिंग, ज्येष्ठ चित्रपट दिग्दर्शक मृणाल सेन,
क्रिकेट प्रशिक्षक रमाकांत आचरेकर, निवृत्त न्यायमूर्ती आणि ज्येष्ठ गांधीवादी चंद्रशेखर
धर्माधिकारी, अभिनेते आणि पटकथा संवादलेखक कादरखान, चित्रपट अभिनेत्री श्रीदेवी,
भ्रष्टाचार विरोधी कार्यकर्त्या मीरा सन्याल, अभिनेते किशोर प्रधान,
विधानसभेचे माजी सभापती शिवाजीराव देशमुख, ज्येष्ठ विधीज्ञ निर्मलकुमार सूर्यवंशी ज्येष्ठ
समाजवादी नेते आणि माजी केंद्रीय मंत्री जॉर्ज फर्नांडीस,
गुजरातचे माजी मुख्यमंत्री शंकरसिंग वाघेला, आदिवासी रत्न ठकाबाबा गांगड,
सामाजिक कार्यकर्ते कृष्णकांत कुदळे, ज्येष्ठ हिंदी लेखक, समीक्षक नामवर सिंह,
सुप्रसिध्द हिंदी कवी व साहित्यकार केदारनाथ सिंह, चित्रपट निर्माते राजकुमार बडजात्या,
अभिनेते सुहास भालेकर, ज्येष्ठ मानसोपचार तज्ज्ञ डॉ. विठ्ठल प्रभू, गोव्याचे मुख्यमंत्री मनोहर
पर्रिकर, समाजवादी कार्यकर्ते अरूण ठाकूर, संत साहित्य अभ्यासक डॉ. यशवंत पाठक,
कांदबरीकार दिवाकर श्रावण चौधरी, समीक्षक डॉ. गो.मा.पवार
तसेच विविध दहशतवादी हल्ल्यातील शहीद जवान,
विविध नैसर्गिक आपत्तीत मृत्यू पावलेल्या
सर्व ज्ञात-अज्ञात अभागी जीवांना महाविद्यालयातर्फे
भावपूर्ण आदरांजली.... !

संस्था गीत

शिक्षणाचे सार आहे घडविणे माणसाला
बदलूनी अंतराला उभारणे माणसाला ॥ १ ॥

ध्येय प्रगतीचे द्वार उघडिले ग्रामभागी
जोडलेले राहू आता उन्नतीच्या उच्च जागी
लाभो सर्व ज्ञान, मान मातीतल्या माणसाला ॥ १ ॥

झेप घेऊनी उडावे सर्व जगत पाहण्या
पंख इथल्या मातीचे चराचरास व्यापण्या
सर्व काही लाभ होवो कष्टणाच्या माणसाला ॥ २ ॥

आशीर्वाद भैरवाचे आहे माझ्या पंचक्रोशी
आज नोंद होत आहे त्याची मोठ्या ज्ञानकोशी
शिवसंकुलात माझ्या मिळो सिध्दी माणसाला ॥ ३ ॥

श्री भीमाशंकर बी.एड्. कॉलेज, लांडेवाडी

लांडेवाडी (चिंचोडी), ता. आंबेगाव, जि. पुणे ४१०५०३